

Juho Saari

ONNELLISUUSPOLITIikka

Kohti sosiaalisesti kestävää Suomea

© Juho Saari ja Kalevi Sorsa -säätiö rs
Kansi ja ulkoasu: Harri Heikkilä
Taitto: Fredrik Bäck
Paino: Bookwell Oy, Jyväskylä 2012
ISBN 978-952-5689-40-2 (nid.)
ISBN 978-952-5689-41-9 (pdf)

Juho Saari

ONNELLISUUSPOLITIikka

KOHTI SOSIAALISESTI KESTÄVÄÄ SUOMEA

Sisällys

Esipuhe	7
1. Johdanto	9
Tarkoittaako julkisen talouden murros uudenlaista hyvinvointipolitiikkaa?	9
Onnellisuuspolitiikka strategisena kysymyksenä	12
Teoksen rakenne	15
2. Onnellisuus yhteiskuntapolitiikassa	17
Onnellisuuden nousu 2010-luvun politiikan asialistoille	18
Onnellisuus politiikan tavoitteena	28
Onnellisuus ja politiikan kehykset	31
Onnellisuus yhteiskuntapolitiikan asialistoille	35
3. Suomalaisten hyvinvointi ja yhteiskunnan rakenne	39
Elämään tyytyväisyys ja onnellisuus	40
Elämänalueet.....	46
Suhteellinen asema	51
Onnellisuus yhteiskuntapoliittisena kysymyksenä	55
4. Kasvu, hyvinvointivaltio ja onnellisuus	59
Lisääkö talouskasvu onnellisuutta?	59
Lisääkö sosiaalipolitiikka onnellisuutta?	69
Lisääkö tulontasaus onnellisuutta?	74
Kasvu, hyvinvointi, tasa-arvoisuus	79

5. Hyvinvointia edistävät rakenteet	83
Miksi politiikkaa pitäisi arvioida koetun hyvinvoinnin	
ja terveyden suhteen?	83
Politiikan legitimizeettivaje	85
Politiikan rajat	90
Sosiaalisesti kestävä kehitys sosiaali- ja terveystaloudessa	95
Sosiaalisesti kestävä kehitys onnellisuustaloudessa	97
Hyvinvoinnin rakenteellinen edistäminen	100
Kohti sosiaalisesti kestävä kehitystä	105
 6. Onnellisuustalouden tulevaisuus.....	 109
Lisälukemista	116
Kirjallisuusluettelo	118
Kuvioluettelo	127
Taulukku- ja kuviluettelo.....	127
Liitetaulukko	128
Kirjoittaja	129

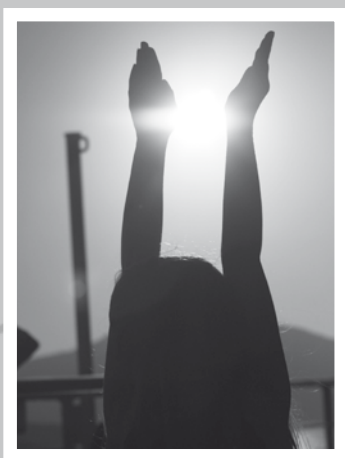
Esipuhe

Viime kädessä suomalaisen yhteiskunnan kehitystä arvioidaan hyvinvoinnin muutoksena. Kuitenkin ymmärrys ”hyvinvoinnista” on vuosien mittaan vaihdellut. Laajimmillaan hyvinvoinnin käsite oli 1970-luvulla, jolloin Erik Allardtin vaikutuksesta se kattoi sekä resurssit että koetun (subjektiivisen) hyvinvoinnin. Seuraavalla vuosikymmenellä hyvinvointi määriteltiin erilaisten mitattavissa olevien resurssien – asunnon, koulutuksen, rahan, terveyden, työn – hallinnaksi. Tuo ”vanhan liiton” määritelmä näki hyvinvoinnin ennen kaikkea kansalaisten ja valtion välisenä suhteena, jota säädeltiin uudelleenjaolla. Sittenmin hyvinvointitutkimus on jälleen laajentunut kohti koettua hyvinvointia. ”Uudessa liitossa” hyvinvointi kytkeytyy paitsi kansalaisiin ja valtioon myös sosiaalisiin suhteisiin, kuluttajuuteen ja markkinoihin. Samalla koettu hyvinvointi on politisoitunut: onnellisuus ei enää ole yksilön oma asia, vaan myös yhteiskunnallinen kysymys, johon politiikalla voidaan vaikuttaa. Käsillä oleva julkaisu esittelee tätä viimeistä käännettä. Alun perin oli tarkoitus kirjoittaa noin neljän-viiden tuhannen sanan artikkeli, mutta tematiikan sovitunkaltainen esittely edellytti jonkin verran laajempaa julkaisua. Kiitän Kalevi Sorsa -säätiötä julkaisun tilaamisesta ja tuottavasta yhteistyöstä, sekä Kansan sivistysrahastoa hankkeen mahdollistaneesta avustuksesta ja Suomen tietokirjailijoita hankkeen tukemisesta apurahalla.

Keravalla 9.1.2012

Juho Saari

1.

Johdanto

Suomalainen hyvinvointipolitiikka on tienhaarassa. Julkinen talous on tiukoilla, jos menot lisääntyvät väestönrakenteen muutoksen myötä ja veronkevennykset kilpailukyvyyn nimissä vähentävät tuloja. Väestönrakenteen muutoksesta johtuen sosiaalimenojen rakenteellinen menolisäys ylittää selkeästi niihin julkisista menoista varatun osuuden keskipitkällä aikavälillä.¹ Mikäli talouskasvu ei osoittaudu työllisyyttä olennaisesti lisääväksi, päätösperäisten menolisäysten osuus sosiaalimenojen kasvusta on lähivuosikymmeninä todennäköisesti marginaalinen.² Tämä ei tarkoita, etteikö menolisäys joissakin kotitaloustyypeissä tai yksittäisissä etuuksissa ja palveluissa voisi olla merkittävä. Sosiaalipolitiikan uudistamisen etulinja on siirtynyt jo käytävissä olevien eurojen lisäämisestä palvelujen sekä osin myös tulonsiirtojen tuottavuuden lisäämiseen sekä työurien pidentämiseen tähtääviin toimenpiteisiin.

TARKOITTAAKO JULKISEN TALOUDEN MURROS UUDENLAISTA HYVINVOINTIPOLITIIKKA?

Samanaikaisesti julkisen talouden murroksen kanssa yhteiskuntapoliittinen ja -tieteellinen ymmärrys hyvinvoinnin käsitteestä on pikkuhiljaa muuttu-

1 Sosiaalimenot ovat perinteisesti olleet noin puolet julkisista menoista. Jos julkisten menojen osuus sosiaalimenoista pidetään vakaana, rakenteellisista tekijöistä johtuva menojen lisäys ei mahdu tuohon suhdeluukuun.

2 Esim. Kiander 2010. Julkisten menojen määrä suhteessa BKT:een on lineaarisesti riippuvainen työllisyysasteesta.

massa. Aikaisemmin oli hyvinvointitutkimuksen pohjoismaisessa perinteessä selvää, että hyvinvointi kytkeytyy ihmisten käytössä oleviin resursseihin, jotka puolestaan liittyvät työhön, tuloihin, terveyteen, koulutukseen, asumiseen ja niin edelleen. Erityisen tärkeää oli resurssien sosioekonomisen kohdentumisen tarkastelu ja kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ryhmien suhteellisen aseman parantaminen. Hyvinvointi oli näitä resurssipohjaisia hyvinvoinnin ulottuvuuksia yhdistävä kattokäsite.³ Ihmisten oletettiin voivan sitä paremmin, mitä enemmän heillä oli (palkka)työtä, käytettävissä olevia tuloja, terveyttä, sosiaali- ja terveystalveta, koulutusta ja asuinneliöitä: joskus listaan lisättiin vielä poliittisen osallistumisen kaltaisia asioita. Olennaista oli, että nämä ulottuvuudet olivat mitattavissa ihmisen omasta arvioinnista riippumattomasti – ja heitä häiritsemättä. Selvitykset voitiin parhaimmillaan tehdä rekisteriaineistojen avulla.

Viimeisten kymmenen vuoden aikana on enenevässä kiinnitetty huomiota myös koettuun eli subjektiiviseen hyvinvointiin, jota kutsutaan myös onnellisuudeksi tai ehkä kaikkein osuvimmin elämään tyytyväisyydeksi.⁴ Kuten myöhemmin tarkemmin kuvataan, nämä käsitteet eivät ole toistensa synonyymeja. Niiden välillä on kuitenkin riittävästi päällekkäisyyttä, jotta niitä voidaan käyttää toistensa likiarvoina suomenkaltaisissa yhteiskunnissa. Nämä käsitteet ovat nimittäin empiiristen tutkimusten valossa pitkälti päällekkäisiä vauriassa yhteiskunnissa, mutta kehittyvissä yhteiskunnissa, kuten Tansaniassa ne erottautuvat toisistaan: niissä köyhät ovat usein varsin onnellisia, mutta he eivät yleensä ole elämäänsä tyytyväisiä.⁵ Jos arvoisa lukija tuntee vieroksuntaa onnellisuutta kohtaan, hän voi siis mielessään muuttaa tämän kirjan nimen *Elämään tyytyväisyyden politiikaksi* tai peräti *Hyvinvointipolitiikaksi*. Kirjan sisällön kannalta tällä ei ole merkitystä.

Hyvinvointikäsitteen muutoksen seurauksena ei enää kysytä yksinomaan, minkälainen työsuhte (pysyvä, määrä-aikainen) vastaajalla on, tai kuinka monta neliötä on hänen kotitaloutensa käytössä, vaan sen ohella kysytään,

³ *Historiasta ks. Saari (toim.) 2011.*

⁴ Näin myös Suomessa. Ehkä symbolisin muutos tässä suhteessa on THL:n (aikaisemmin Stakesin) luoma Suomalainen hyvinvointi (Hyvinvointi ja palvelut eli HYPA) – kysely, jossa koetun hyvinvoinnin rooli on vuosien mittaan kasvanut (esim. Vaarama ym. 2010).

⁵ *Stevenson & Wolfers 2008.*

kuinka tyytyväisiä tai tyytymättömiä vastaajat ovat työhönsä tai asuntoonsa. Yleisimmin ja yhteen kokoavammin ihmisiltä on kysytty myös, kuinka onnellinen tai elämään tyytyväinen vastaaja on ollut esimerkiksi viimeisen kuukauden tai kahden aikana. Näihin teemoihin liittyen on myös pohdittu, missä määrin yhteiskuntapolitiikan tavoitteenasettelussa tulisi ottaa huomioon ihmisten koettu hyvinvointi, ja kuinka koettua hyvinvointia voidaan yhteiskuntapolitiikalla edistää.

Yhteiskuntapoliittisesti mielenkiintoinen asia on, minkälaisen poliittisten ja sosiaalisten mekanismien⁶ välityksellä julkisen talouden pysyvä niukkuus ja kiinnostus koettuun hyvinvointiin, ja uuteen hyvinvointipolitiikkaan, kytkeytyvät toisiinsa. Onko kysymys jonkinlaisesta ”onnellisuushötöstä”, jonka avulla huomio siirretään pois resurssipohjaisesta, sosioekonomisten tekijöiden suhteen latautuneesta eriarvoisuudesta kohti enemmän elämäntilanteisiin ja suhteellisten asemien vertailuun perustuvaa koettua hyvinvointia? Vai onko kysymys enemmänkin uudesta – uusiin kriteereihin perustuvasta – tavasta kohdentaa resursseja eri tavoitteiden välillä sosiaalisesti kestäväällä tavalla. Samalla on syytä kysyä, miten onnellisuuspolitiikan nousu kytkeytyy kansalaisten lisääntyvään vastahankaisuuteen harjoitettuun kasvun ja työllisyyden politiikkaan nähden? Kuten myöhemmin kuvataan, enemmistö suomalaisista on varsin kriittistä taloudellista ja sosiaalista eriarvoistumista, hyvinvointivaltion leikkauksia, markkinoiden ylivaltaa ja politiikan kasvukeskeisyyttä kohtaan.⁷ Luonteva tästä asetelmasta nouseva kysymys on, mihin suuntaan

6 Tässä teoksessa käytetään systemaattisesti ”mekanismin” käsitettä kytkemään yhteen eri ilmiöihin liittyviä syitä ja seurauksia. Käsitteen valinnalla on vahvat tieteenfilosofiset perustelut, jotka analyttisessä sosiologiassa korostavat ns. välitason (middle range) selittämisen merkitystä. Mekanismit kuvaavat niitä ”ruuveja ja muttereita”, jotka kytkevät konkreettisten tapahtumasarjojen sisäiset syyt ja seuraukset yhteen. Ne asetetaan yleensä vastakkain ns. yleisten teorioiden kanssa. Teemasta enemmän ks. Demeulenaere (toim.) 2011.

7 Tämä väite perustuu 2011 keväällä valmistuneeseen EVA-aineistoon, josta on rakennettu hyvinvointivaltion tilaa, eriarvoisuutta, kasvua ja markkinoiden valtaa kuvaava summamuuttuja. Tämän summamuuttujan mukaan noin 80 % suomalaisista on kriittisiä sellaista yhteiskuntapolitiikkaa kohtaan, joka perustuu hyvinvointivaltion leikkauksiin, markkinoiden hyödyntämiseen, talouskasvun tavoitteluun ja eriarvoisuuden kasvattamiseen. Tulosta tulkitessa tulee toki ottaa huomioon mielipidetiedusteluihin yleensäkin liittyvät ongelmat. Asiaa käsitellään tarkemmin tämän julkaisun neljännessä luvussa.

yhteiskuntapolitiikkaa tulee suunnata tämänkaltaisen kritiikin edessä, mikä on yhteiskuntapolitiikan tavoite?

Lopuksi voidaan kysyä, mikä ylipäätään on valtion yhteiskuntapolitiittinen tehtävä? Yksittäisen suomenkaltaisen valtion tosiasiallinen kyky edistää talouskasvua ja työllisyyttä finanssipolitiikan avulla on tosiasiallisesti varsin niukka. Nämä ovat kysynnän funktioita ja riippuvaisia eurooppalaisista ja globaaleista markkinoista.⁸ Suomalaisen hyvinvointivaltion kyky uudelleenjakaa resursseja on olennaisesti heikentynyt. Vaikutus painottuu verotukseen, jossa erityisesti vuoden 2000 jälkeen tulontasaus on voimakkaasti vähentynyt,⁹ mutta samansuuntainen vaikutus löytyy myös tulonsiirroista.¹⁰ Tässä tilanteessa voidaan kysyä, tulisiko sen miettiä tavoitteitaan osin uudestaan pitäen mielessä niiden vaikuttavuus ihmisten koettuun hyvinvointiin.

Käsillä olevassa julkaisussa analysoidaan onnellisuuden asemaa suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa. Tässä yhteydessä puhutaan yleensä onnellisuuden yhteiskuntapolitiikasta tai sosiaalisen onnellisuuden politiikasta, tai sitten lyhyemmin onnellisuuspolitiikasta. Tavoitteena on selvittää, mitä onnellisuuspolitiikasta tiedetään, ja mitkä ovat tähän näkökulmaan liittyvät rajoitteet ja mahdollisuudet 2010-luvun Suomessa. Rajoitteet liittyvät onnellisuuspolitiikan jännitteisiin suhteessa rakennepoliittisiin intresseihin ja uskotavuusongelmiin. Mahdollisuudet avautuvat pohdittaessa mahdollisuuksia vastata vaurastuvan väestön hyvinvointivajeisiin.

Tavoitteena on selvittää, mitä onnellisuuspolitiikasta tiedetään, ja mitkä ovat tähän näkökulmaan liittyvät rajoitteet ja mahdollisuudet 2010-luvun Suomessa.

ONNELLISUUSPOLITIikka STRATEGISENA KYSYMYKSENÄ

Yhteiskuntapolitiittiset kysymykset jaetaan päivänpoliittisiin, keskipitkän aikavälin ja strategisiin kysymyksiin. Päivänpoliittiset kysymykset liittyvät yksit-

⁸ Laajemmin valtion kyvystä vaikuttaa kasvuun, työllisyyteen ja hyvinvointiin, ks. Tanzi 2011. Tanzin tulos on varsin kriittinen, ja osin tavoitehakuinen: toisilla indikaattoreilla hän olisi saanut myönteisemmän tuloksen. Päinvastaisista tuloksista ks. esimerkiksi Saari (toim.) 2011 johdantoluku, jossa tulokset viestivät täsmälleen päinvastaisesta kehityksestä.

⁹ http://www.stat.fi/til/tjkt/2009/tjkt_2009_2010-12-17_kat_001_fi.html

¹⁰ Saari (toim.) 2010 sisältää yksityiskohtaisemmat tiedot verotuksen ja tulonsiirtojen uudelleenjakavan vaikutuksen heikentymisestä aikavälillä 1990–2008. Keskeisiä syitä tähän ovat tulo- ja pääomaverotuksen muutokset sekä viimesijaisen sosiaaliturvan tason suhteellinen alenema.

täisiin tapahtumiin tai uutisiin. Näitä ovat esimerkiksi kouluampumisia, rokotusten ei toivottuja seurauksia, tai virkamiesten ja poliitikkojen väärinkäytöksiä koskevat uutiset, joihin julkisen vallan edustajien – poliitikkojen, virkamiesten – on vastattava välittömästi. Keskipitkän aikavälin tapahtumat ovat yleensä hallituskauden pituisia haasteita tai ”kehittämiskysymyksiä”. Esimerkkejä näistä ovat kuntauudistukset tai tulonsiirtojärjestelmän kokonaisuudistus.

Strategiset haasteet ovat puolestaan periaatteellisempia kysymyksiä, jotka liittyvät demografisen rakenteen ja globaalin työnjaon (suhteellisten etujen) muutoksen tai kotitalouksien vaurastumisen ja kestävä kehityksen kaltaisiin kysymyksiin.¹¹ Näissä tapauksissa joudutaan tekemään periaatteellisempia valintoja harjoitetun yhteiskuntapolitiikan sisällöstä ja tavoitteista. Tavanomaisia kysymyksiä ovat, miten varaudutaan ikääntymiseen sukupolvien välisen solidaarisuuden näkökulmasta, miten maailmantalouden painopisteen siirtymät muuttavat hyvinvointivaltion ja elinkeinoelämän vuorovaikutusta, kuinka ihmisten oma varallisuus tulee integroida osaksi kansallista hyvinvointipolitiikkaa, ja mitä muutoksia kestäväan kehitykseen (tai ”ekologiseen modernisaatioon”) siirtyminen aiheuttaa hyvinvointivaltion institutionaalisissa rakenteissa.

Tämänkaltaisiin perustavanlaatuisiin kysymyksiin on Suomen historiassa jouduttu vastaamaan parinkymmenen vuoden välein. Yhteistä näille murroksille on kansallisen ja kansainvälisen geo-taloudellisen murroksen samanaikaisuus. Suomen mallin yhteensopivuus kansainvälisen ympäristön kanssa on tavalla tai toisella heikentynyt ja samalla kansallisten instituutioiden ja organisaatioiden (kuten puolueet ja etujärjestöt) välillä on ollut poikkeuksellisen suuria jännitteitä. Tyypillisiä esimerkkejä näistä ”harvinaisista hetkistä” ovat talouspolitiikan uusi suunta 1957–1958, sopeutuminen avautuvaan talouteen 1977–1978¹², ja kasvun ja työllisyyden nostaminen yhteiskuntapolitiikan päämääräksi 1993–1995¹³. Kuhunkin näistä käännekohdista kytkeytyy paitsi institutionaalisia tai rakenteellisia uudistuksia myös kulttuurisesti merkittäviä muutoksia, ehkä näkyvimpinä esimerkkeinä konsensuksen rakentu-

¹¹ Esim. Mulgan 2009.

¹² Saari 2010d.

¹³ Saari (toim.) 2006; Kananen & Saari (toim.) 2009.

Onnellisuuspolitiikka on strategisen tason kysymys, jolla on ilmeisiä yhtymäkohtia sekä kestävään kehitykseen että vaurastumiseen ja eriarvoisuuteen.

mista symbolisoinut Korpilammen henki syyskuussa 1977 ja uuden kansallisen konsensuksen rakentuminen Paavo Lipposen I hallituksen (1995–1999) valtaannousun jälkeen. Kansantalouden tila ja julkisen talouden alijäämä yhdistettynä kansainvälisen talouden tilanteeseen luovat sen yhteiskunnallisen tilanteen, jossa 2010-luvun alkuvuosina joudutaan jälleen miettimään yhteiskuntapolitiikan sisältöä ja suuntaa.

Onnellisuuspolitiikka on strategisen tason kysymys, jolla on ilmeisiä yhtymäkohtia sekä kestävään kehitykseen että vaurastumiseen ja eriarvoisuuteen. Molemmat ovat ajankohtaisia kysymyksiä 2010-luvun alun Suomessa. Kestävän kehityksen suhteen voidaan kysyä, missä määrin materiaallisen hyvinvoinnin edistäminen on ristiriidassa kestävä kehityksen tavoitteiden kanssa ja onko mahdollista ajatella, että kasvua tai edistystä mitataan laadullisesti aikaisemmasta poikkeavasti, painottaen tavaroiden ja palvelujen sijasta niistä saatua koettua hyvinvointia.¹⁴ Vaurastumisen osalta voidaan kysyä, tuottaako taloudellisen vaurastumisen edistämiseen kohdennettu lisäeuro enää vaurastumisen vaatimaa panostusta¹⁵, vai voiko vauraissa yhteiskunnissa edistää hyvinvointia tehokkaammin esimerkiksi investoimalla työnteon sijasta vapaa-aikaan.¹⁶

Käsillä olevan julkaisun tavoitteena on rakentaa perustaa tietoperustaiselle onnellisuuspolitiikalle. Tämänkaltaisen hanke edellyttää systemaattista informaatiovarantoa, jotta esitetyjä väitteitä voidaan havainnollistaa ja analysoida. Tietopohja ei koskaan ole täydellinen, ja usein se on lisäksi valikoitunut epätasaisesti. Myös tässä kohden paras on usein riittävän hyvän viholinen, minkä mukaisesti olen pyrkinyt hakemaan riittävän kattavia aineistoja, mutta pidättäytynyt ”täydellisyyden” tavoittelusta. Kuvioiden ja taulukoiden tavoitteena on onnellisuuden eri ulottuvuuksien havainnollistaminen. Eri tekijöiden yhteisvaikutusten analysoinnissa on pitäydytty muualla tehtyjen ja tehtävien sekä muiden tekemien tutkimusten esittelyyn. Tulokset perustuvat puoleen tusinaan määrälliseen aineistoon. Ne on esitelty alaviitteissä silloin kun aineistoa on käytetty ensimmäisen kerran. Samoin on menetelty tilas-

¹⁴ Ks. myös WBGU 2011. Julkaisu löytyy myös osoitteesta http://www.wbgu.de/fileadmin/templates/dateien/veroeffentlichungen/hauptgutachten/jg2011/wbgu_jg2011_en.pdf

¹⁵ Offer 2006.

¹⁶ Soininvaara 2009.

tollisten tunnuslukujen kanssa. Näin on pyritty parantamaan teoksen luettavuutta ja yhteiskuntapoliittista hyödynnettävyyttä.

TEOKSEN RAKENNE

Luvussa *Onnellisuus yhteiskuntapolitiikassa* tarkastellaan periaatteellisempia kysymyksiä, jotka ovat onnellisuus yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa ja suomalaiset ”onnellisuuden kehykset”. Luvussa *Suomalaisten hyvinvointi ja yhteiskunnan rakenne* kartoitetaan suomalaisten hyvinvointia vertailevasti ja eri elämänaalueilla. Tavoitteena on selvittää, miten suomalaisten hyvinvointi on rakentunut. Luvussa *Kasvu, hyvinvointivaltio ja onnellisuus* tarkastellaan talouskasvun, sosiaalipolitiikan ja tulontasauksen merkitystä onnellisuudelle. Luvussa *Hyvinvointia edistävät rakenteet* selvitetään yhteiskuntapolitiikan ja onnellisuuden välisiä mekanismeja. Teos päättyy eteenpäin katsovaan jaksoon *Onnellisuuspolitiikan tulevaisuus*, jossa edellisten lukujen tulokset kytketään yhteen ja kartoitetaan onnellisuuteen liittyviä ajankohtaisia politiikka-ajandoja.

2.

Onnellisuus yhteiskuntapolitiikassa

Perusero resurssipohjaisen hyvinvointipolitiikan ja onnellisuuspolitiikan välillä on periaatteessa selkeä. Resurssipohjainen hyvinvointipolitiikka vastaa sosiaaliin riskeihin uudelleenjaon avulla ja luo instituutioiden avulla *välillisesti* välineitä hyvälle elämälle, miten se sitten viimeisessä punninnassa määritelläänkin. Se on voimakkaasti kytköksissä julkisen talouden käytössä oleviin resursseihin, ja siten myös kasvuun ja työllisyyteen.¹⁷ Onnellisuuspolitiikka pyrkii edistämään myönteisiä siirtymiä ihmisten elämässä luomalla julkisen vallan toimenpiteiden avulla heille erilaisia koettua hyvinvointia lisääviä sosiaalisia mahdollisuuksia. Se siis on sosiaalisen onnellisuuden politiikkaa.¹⁸ Onnellisuuden edistäminen ei välttämättä ole kytköksissä sosiaalisten riskien toteutumiseen. Kuitenkin onnellisuuden edistämisen kannalta on tärkeää kiinnittää systemaattista huomiota onnellisuutta vähentäviin elämäntilanteisiin, jotka ovat osin päällekkäisiä erilaisten sosiaalisten riskien, kuten työttömyyden tai työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisen, kanssa.

Toiseksi resurssipohjainen hyvinvointipolitiikka mittaa menestystään resurssien keskimääräisellä tasolla ja sosioekonomisella jakaumalla: mitä enemmän resursseja kotitalouksien käytössä on, sitä menestyksekkäämpänä harjoitettua yhteiskuntapolitiikkaa pidetään poliittisessa arvioinnissa. Keskeinen politiikkasuositus on heikoimmassa asemassa olevien suhteellisen aseman parantaminen edistämällä yksittäisten politiikkauudistusten avulla heidän koulutustaan, asumistaan, työllisyyttään, tulotasoaan ja terveyttään. Kysymys yhteiskunnan yleisestä tilasta nousee harvemmin näille politiikan

¹⁷ Saari (toim.) 2010.

¹⁸ Hiilamo & Saari (toim.) 2010.

asialistoille.¹⁹ Onnellisuuspolitiikka puolestaan mittaa koetun hyvinvoinnin ja terveyden tasoa ja jakaumaa. Taso mitataan yleensä keskiarvoina ja mediaaneina, ja hajontamittarina käytetään keskihajontaa. Yksittäisten uudistusten ohella systemaattista huomiota kiinnitetään myös yhteiskunnan eri organisaatioiden ja instituutioiden luotettavuuteen sekä tulevaisuuden odotuksiin.

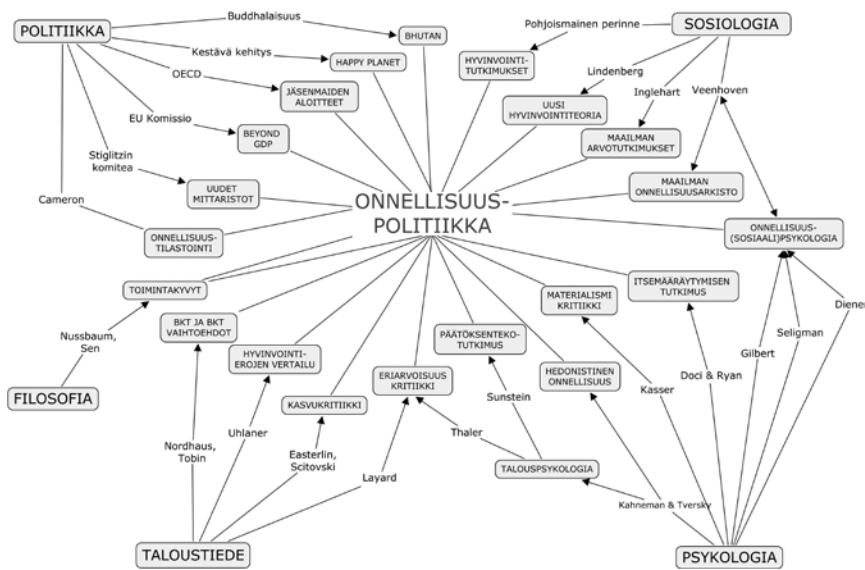
ONNELLISUUDEN NOUSU 2010-LUVUN POLITIIKAN ASIALISTOILLE

Onnellisuus on noussut politiikan asialistoille useimmissa läntisen maailman maissa 2000-luvulla. Kyseessä on monimutkainen tapahtumasarja, jonka ytimessä on ollut sekä tieteellisten ideoiden luominen että niiden leviäminen eli diffuusio maasta toiseen ja tutkijoiden maailmoista poliitikkojen linjauksiin. Käytettävissä oleva tila ei mahdollista tämän onnellisuuden politisoitumisprosessin systemaattista esittelyä, joka kytkisi yhteen yksityiskohtaisesti eri tieteenalojen ja politiikkaprosessien käännekohdat ja uudet avaukset. Suomalainen keskustelu on osa tätä kansainvälistä diffuusioprosessia: myös meillä on joitakin askeleita otettu koetun hyvinvoinnin politisoimiseen.²⁰ Kokonaiskuvan saamiseksi on kuitenkin mielekästä kuvailla tämän diffuusioprosessin keskeisimmät piirteet pitäen samalla mielessä tämänkaltaisten kuvausten taipumus ylirationalisointiin. Tämä keskeisten piirteiden hahmotelma on tiivistetty oheiseen Mindmap-karttaan. Siihen on havainnollistamiseksi sisällytetty keskeisten tutkijoiden nimiä.

19 ks. Saari 2011a, jossa kuvataan, kuinka politiikkojen tapa käsitellä eriarvoisuutta on äärimmilleen sidottu ajankohtaisiin tapahtumiin. Se ei yleensä perustu yhteiskunnallisen muutoksen systemaattiseen analysointiin tai teoreettisesti motivoituneisiin keskusteluihin, vaan enemmänkin päivänpoliittisiin tapahtumiin.

20 VNK 2011.

KUVIO 1: Onnellisuuspolitiikan Mindmap

Mindmap-kartan ytimeen on sijoitettu onnellisuuspolitiikka, ja sen ympärille on sijoitettu sen kehittymiseen ja leviämiseen vaikuttavat tekijät.²¹ Psykologisessa tutkimuksessa löytyy viisi vahvaa avautusta, jotka kaikki ovat välittyneet ajankohtaiseen onnellisuuspolitiikkaan. Nämä ovat onnellisuuden ehtoja selvittävä onnellisuuspsykologia²², jonka olennaisen osan muodostaa elämänlaadun parantamiseen tähtäävät toimintamallit²³, sisäisten kannustinten ja motivaation merkitystä korostava itsemääräytymisen (*self-determination*) tutkimus²⁴, materialismin ja onnellisuuden välisiä suhteita pohtiva materia-

21 Olen tietoinen siitä, että mindmapit rakennetaan yleensä päinvastaisella tavalla, jolloin keskelle sijoitetaan tarkasteltava ilmiö, ja siitä johdetaan sitä selittävät käsitteet. Tässä kohden valittu lähestymistapa on kuitenkin havainnollisempi.

22 <http://s.psych.uiuc.edu/~ediener/>

23 <http://www.authentichappiness.sas.upenn.edu/Default.aspx>

24 <http://www.selfdeterminationtheory.org/>

lismikritiikki²⁵, ns. hedonistisen onnellisuuden tutkimus, sekä päätöksentekoa ja arvostusten rakenteita tutkiva talouspsykologia²⁶. Näiden teemojen tutkijat tekevät usein yhteistyötä keskenään, joten samat henkilöt voivat osallistua useampien teemojen tutkimukseen. Yhteistä niille on ihmisten oman arviointikyvyn ja myönteisten siirtymien merkityksen korostaminen onnellisuuden lähteinä. Ne ovat myös perustavanlaatuisella tavalla kriittisiä suhteessa perinteisiin uusklassisen taloustieteen käyttäytymisoletuksiin, jotka korostavat ihmisten itsekästä käyttäytymistä, heidän tekemiensä valintojen rationaalisuutta, informaation käsittelykykyä ja ulkoisten kannustinten merkitystä.²⁷ Keskeinen viesti on, että taloustieteen perusolelut ovat systemaattisesti ristiriidassa ihmisten käyttäytymistä koskevien empiiristen havaintojen kanssa. Ihmisen onnellisuuden kannalta avainasemassa ovat yksilön autonomia ja elämänhallinta, ja näiden tavoitteiden kanssa ristiriidassa olevat ulkoiset kannustimet voivat olla hyvinvoinnin kannalta haitallisia. Valtaosaltaan nämä tutkimukset keskittyvät yksilöiden ja ryhmien onnellisuuteen: kuitenkin viime vuosina samoja lähtökohtia on sovellettu myös valtioiden vertailuun.

Sosiologisessa tutkimuksessa on puolestaan neljä valtavirtaa. Nämä ovat pohjoismainen resurssikeskeisen tutkimusotteen laajennukset²⁸, tarveteoriaa kehittävä uusi hyvinvointiteoria²⁹, arvojen muutoksen tutkimus³⁰ ja onnellisuuden edellytysten tutkimus³¹. Näitä suuntauksia yhdistää laajojen kvantitatiivisten väestöaineistojen käyttö. Monissa tutkimuksissa käytetään maailman kattavia aineistoja, minkä ohella Euroopan unionilla on seurantajärjestelmät, jotka ulottuvat 1990-luvun puoleen väliin ja kattavat paitsi jäsenvaltiot myös unionin jäsenyyttä hakevat maat. Ytimeltään kyse on resurssipohjaisten hyvinvointikäsitteiden laajentamisesta kattamaan koettuun hyvinvointiin perustuvat käsitteet, kuten elämään tyytyväisyys, onnellisuus, ja selviytymiskyky. Tavanomaista on tarkastella yksilöön sidottujen sosiaalisten suhteiden ja

25 <http://www.knox.edu/tkasser.xml>

26 <http://nudges.org/>

27 Kahneman 2011.

28 <http://www.sofi.su.se/pub/jsp/polopoly.jsp?d=9324>

29 <http://lindenbergaacademiaworks.com/publications>

30 <http://www.worldvaluessurvey.org/>

31 <http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl/>

kansallisvaltioiden suhteellista merkitystä ihmisten hyvinvointierojen selittämisessä erilaisilla monitasomalleilla, jotka mahdollistavat institutionaalisten rakenteiden suhteellisen merkityksen arvioinnin.

Näiden tutkimusten keskeinen vahvuus on ollut sen osoittaminen, että maiden väliset erot koetussa hyvinvoinnissa ovat liian suuria, että niitä voitaisiin selittää yksinomaan sosiaalsiin suhteisiin tai elintasoon liittyvillä tekijöillä. Pikemminkin systemaattinen näyttö tukee käsitystä instituutioiden – yhteiskunnan pelisääntöjen – keskeisestä roolista koetun hyvinvoinnin tason ja jakauman selittäjänä.

Todettakoon, että pohjoismainen hyvinvointitutkimus on suhtautunut varauksellisesti koetun hyvinvoinnin huomioon ottamiseen hyvinvoinnin mittauksessa. Tässä sillä on pitkät perinteet aina 1960-luvulta eteenpäin, jolloin koettu hyvinvointi havaittiin yhteiskuntapoliittisesti epävakaaaksi ilmiöksi: myös sen yhteiskuntapoliittinen hyödynnettävyys kyseenalaistettiin, kun havaittiin köyhän väestön olevan suhteellisen onnellista.³² Erityisen nihkeitä ovat tässä kohden olleet ruotsalaiset tutkijat.³³ He ovat keskittyneet ylläpitämään ja uudistamaan nyt kuudennessa keräysaallossa olevaa elinolotutkimustaan, jonka ytimessä on erilaisten resurssien hallinta.

Taloustieteellisessä tutkimuksessa on osin palattu sen juurille 1800-luvun lopun utilitaristiseen tutkimukseen. Tässä välissä ihmisten kokema hyöty arvioitiin työn, vapaa-ajan ja kulutuksen kautta käytännössä materiaalisina suureina. Käytännössä taloustieteessä kysymys on tuloihin perustuvan tutkimusotteen *täydentämisestä* onnellisuudella ja näiden kahden hyvinvointikäsitteen välisistä jännitteistä.³⁴ Aikaisemmin taloustieteessä oletettiin, että hyötyä ei voi suoraa mitata, mutta raha on hyödyn paras saatavissa likiarvo: niinpä seuraamalla ihmisten (kulutus)valintoja voidaan tehdä välillisesti päätelmiä myös hyödystä. Onnellisuuden merkitystä korostava tutkimus ei sinänsä kiistä hyödyn ja rahan yhteyttä, mutta painottaa että hyöty voidaan arvioida myös välittömästi onnellisuuden tason ja sen muutoksen avulla.

Tutkimuksella on useita alkujuuria. Eräs vahva tutkimusalue pohtii bruttokansantuotteelle vaihtoehtoisia yhteiskunnallisen kehityksen mittareita.

32 Tämän taustalla olevista syistä ks. *Simpura & Uusitalo 2011*.

33 <http://www.sofi.su.se/pub/jsp/polopoly.jsp?d=9324>

34 *Graham 2009*.

Yleensä kyse on ”yhden luvun tavoittelusta”. Haasteena näissä tutkimuksissa on eri ulottuvuuksien painottaminen. Myöskään pyrkimykset kytkeä yhteen resurssipohjaiset ja koetun hyvinvoinnin mittarit eivät välttämättä ole olleet kovin onnistuneita. Hyvinvointierojen vertailu on monipolvinen teema, jonka yhteydessä pohditaan missä määrin ihmisten hyvinvointierot ovat vertailukelpoisia ja missä määrin ihmisten väliset sosiaaliset suhteet (taloustieteen käsitteillä ilmaistuna relationaaliset hyödykkeet³⁵) vaikuttavat hyvinvointiin.

Kasvukriittisessä tutkimuksessa pohditaan missä määrin talouskasvu muuntuu onnellisuuden lisäyksi erityisesti tilanteessa, jossa kasvun tavoittelu edellyttää työn ja vapaa-ajan välisen tasapainon muuttamista edellisen eduksi. Tämän aihepiirin tutkimuksen juuret ovat 1970-luvulla, jolloin taloustieteilijä Richard Easterlin havaitsi yhdysvaltalaisesta aikasarja-aineistosta sittemmin hänen mukaansa nimetyn paradoksin, jonka mukaan talouskasvu ei olennaisesti lisää onnellisuutta: kuten myöhemmin havaitaan, hänen tuloksensa on monella tapaa ongelmallinen.

Eriarvoisuuskriittisessä tutkimuksessa, joka on saanut paljon vaikutteita talouspsykologiasta, puolestaan arvioidaan markkinakeskeisten arvojen ja markkinoiden aiheuttaman kilpailupaineen hyvinvointivaikutuksia. Tässä tutkimuksessa on kaksi keskeistä haaraa. Ensinnäkin pohditaan eriarvoisuuden aiheuttamaa kilpavarustelua eli ”jonesismia”, jossa suhteellisen aseman säilyttäminen vertailuryhmässä muodostuu ihmisen toiminnan perustaksi.³⁶ Toiseksi tarkastellaan kilpailusta aiheutuvan stressin ja valinnoista aiheutuvien päätöksenteko-ongelmien aiheuttamia hyvinvointivajeita. Keskeinen politiikkasuositus on eriarvoisuuden rajoittaminen ja valintapaineiden vähentäminen. Näiden ohella on politiikkakeskeinen lähestymistapa, jossa pohditaan uudelleenjaon ja eriarvoisuuden hyvinvointivaikutuksia. Siihen palataan teoksen neljännessä luvussa.

Filosofinen tutkimus puolestaan pohtii hyvän elämän edellytyksiä. Keskustelun juuret löytyvät lähes poikkeuksetta Aristoteleen (384 – 322 e.Kr.) ajattelusta. Myöhemmin hänen hyvää elämää (*eudaimon*) koskevat onnellisuuspohdinnat ovat saaneet monia uudelleenrakennettuja tulkintoja. Nämä jakautuvat kahteen koulukuntaan. Taloustieteilijä Amartya Senin nimeen ja

³⁵ Uhlauer 1989.

³⁶ Schwartz 1994.

tieteelliseen tuotantoon kytkeytyvä toimintakykytutkimus (*capability*) suhtautuu kriittisesti koettuun hyvinvointiin, jota se pitää kapeana hyvinvoinnin mittarina, ja painottaa ihmisten toimintakykyä rajoittavien sisäisten (esim. identiteetit) ja ulkoisten (esimerkiksi koulutuksen puute) esteiden poistamista. Filosofi Martha Nussbaumin nimeen liittyvä toimintakykyjen tutkimus (*capabilities*) puolestaan perustuu hyvän elämän edellytyksiä kuvaavien listojen luomiseen.³⁷ Näissä on mukana monia koettuun hyvinvointiin liittyviä teemoja.

Edellä mainituilla tieteenaloilla tapahtuneen kehityksen ohella tärkeä onnellisuustutkimusta muokannut tekijä on evolutiivisen ajattelun juurtuminen osaksi niiden perustaa. Tällöin on tutkittu luonnon- ja yhteiskuntatieteellisen ajattelun rajapintoja ihmisten käyttäytymisen ja valintojen selittämisessä. Erityisesti 1970-luvulla evolutiivinen ja yhteiskuntatieteellinen ajattelu olivat törmäyskurssilla ennen kaikkea koska evolutiivisten ajatusten ajateltiin luovan tilaa eriarvoisuuden ja itsekkyyden geneettiselle selittämiselle. *Survival of the fittest* -ajattelun leviämishintaan vetoaminen oli enimmäkseen olkinukke, jota sumeilematta käytettiin evoluutiobiologiaan myönteisesti suhtautuneiden tutkijoiden leimaamiseen omien ajatusten hyväksyttävyyden lisäämiseksi. Kriitikissä oli kuitenkin myös jonkin totuuden siementä sikäli, että 1970-luvun evoluutiobiologian yhteiskunta- ja taloustieteelliset sovellukset korostivat yksipuolisesti kilpailun ja markkinoiden merkitystä yhteistoiminnan kustannuksella. Sittemmin tutkijayhteisöt ovat eri oppiaineissa pohtineet systemaattisesti myös yhteistoiminnan merkitystä evolutiivisissa prosesseissa.³⁸ Onnellisuustutkimuksen kannalta tämän uuden avauksen merkitys on siinä, että taipumus onnellisuuteen voidaan nähdä evolutiivisena sopeutumana osana yhteistoiminnallista ryhmävalikoitumista, jolloin onnellisuus on ryhmää koossapitävä voima. Itsekkyyteen ja kilpailuun perustuvassa valinnassa tämänkaltainen hypoteesi tuntuu puolestaan epäuskottavalta.

Tieteellinen kompetenssini ei riitä tämän argumentaation kestävyysarviointiin. Olennaista kuitenkin on, että geenitutkijat ovat havainneet onnellisuudella olevan geneettinen perusta. Erimielisyyttä on, kuinka suuren osan onnellisuudesta ja yksilöiden välisistä onnellisuuseroista geneettiset tekijät

37 Tästä jaottelusta ks. Nussbaum 2011. Senin tuotannosta esim. Sen 2010.

38 Bowles & Gintis 2011; Nowak 2011; Hodgson & Knudsen 2011.

selittävät tilastollisissa malleissa. Eri tutkimusten tulokset vaihtelevat neljänneksestä puoleen. Tulosta on tulkittu eri tavoilla. Eräiden mukaan mikäli onnellisuus osoittautuu geneettiseksi taipumukseksi, se on yhteiskuntapolitiikan ulottumattomissa. Erityisesti ns. *set point* -teorian mukaan ihmisen onnellisuus palaa (sopeutuu) muutosten jälkeen sen geneettisesti määräytyneelle tasolle: jos keskitysleirillä havaitaan karmeissa olosuhteissa sekä onnellisia että surullisia ihmisiä, nämä erot aiheutuvat geeneistä ja niihin kytkeytyvistä ”set pointeista”. Toisten mukaan loppujen lopuksi geenit selittävät niin pienen osan yksilöiden välisistä eroista että niillä ei ole mitään merkitystä esimerkiksi Euroopan unionin eri maiden onnellisuuserojen selittämisessä.³⁹ Ne pikemminkin vahvistavat kuin heikentävät onnellisuuden yhteiskuntapolitiittisuutta. Henkilökohtaisesti olen jälkimmäisen näkemyksen kannalla.

Kaiken kaikkiaan voi tiivistää, että tutkijayhteisö on lähestynyt onnellisuutta monilta eri suunnilta. Monella tapaa voi sanoa, että 2000-luvulla tutkijayhteisön kannalta aika oli kypsä onnellisuuden politisoimiseen. Ilmiöstä – sen rakenteesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä – tiedettiin jo riittävästi, että voitiin alkaa yhdistää tutkimustietoa ja yhteiskuntapolitiikkaa toisiinsa. Toisaalta pelkkä tutkijayhteisön kiinnostus ei sinänsä tee asiasta yhteiskuntapolitiittista. Ajatusten tarjonnan ohella tarvitaan myös yhteiskuntapolitiittista kysyntää. Tässä kohden 2000-luku on myös ollut hedelmällistä aikaa. Tähän liittyvät keskeiset teemat on kuvattu Mindmapin (Kuvio 1) vasemmassa yläkulmassa.

Historiallisena kuriositeettina voidaan mainita Bhutanin päätös siirtyä BKT:n mittaamisesta onnellisuuden mittaamiseen.⁴⁰ Tämä päätös perustui maan kuninkaan harkintaan ja on monella tavalla nostanut tuon maan yhteiskuntapolitiittista profilia.⁴¹ Käytännön merkitystä sillä ei kuitenkaan ole ollut maahan kohdistuvaa akateemista turismia ja virkamiesdelegaatioita lukuun

39 Eurooppalaisten välinen vuorovaikutus on vuosituhsien kuluessa ollut sen verran tiivistä, että maakohtaiset geneettiset erot ovat harvinaisia: tässä kohden muun muassa savolaiset ovat tosin tietynasteinen poikkeus.

40 <http://www.un.int/wcm/content/site/bhutan/pid/4106>

41 Kesällä 2011 jopa Yhdistyneiden kansakuntien (YK) yleisistunto otti onnellisuuden asialistalleen Bhutanin aloitteesta. <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=39084>

ottamatta. Bhutanin kokemuksia olennaisesti tärkeämpiä ovat muut kuviossa mainitut teemat ja toimijat.

Onnellisuus on kanavoitunut kansainväliseen politiikkaan viittä eri kanavaa pitkin, jotka kaikki ovat kriittisiä ensisijaisesti bruttokansantuotteen muutoksen avulla tapahtuvaan hyvinvoinnin mittaamiseen. *Kestävän kehityksen* arvioinnissa on toistuvasti kiinnitetty huomiota siihen, että BKT ei ota huomioon ympäristön kulumista. Samaan hengenvetoon on todettu myös, että ekologisen kestävyuden ohella tulee kiinnittää huomiota sosiaaliseen kestävyteen. Sosiaalinen kestävyys on puolestaan operationalisoitu muun muassa eliniäksi ja koetuksi hyvinvoinniksi eli onnellisuudeksi. Tätä kutsutaan yleensä onnellisten elinvuosien indeksiksi (*Happy Life Years Index*).⁴² Kestävän kehityksen tutkimuksessa varsin vakiintunut tapa mitata tätä sosiaalisesti ja ekologisesti kestävää kehitystä on ns. onnellisen planeetan indeksi (*Happy Planet Index*), jossa edellä mainitut onnellisiin elinvuosiiin liittyvät tekijät jaetaan ekologista kulumista kuvaavalla mittarilla.⁴³

OECD on puolestaan – osin yhteistyössä Euroopan unionin komission kanssa – korostanut sosiaalisen edistyksen ensisijaisuutta suhteessa taloudelliseen kasvuun. OECD on käyttänyt varsin mittavasti resursseja luodakseen tämän kaltaisen sosiaalisen edistyksen indikaattorijärjestelmän. 2000-luvulla se järjesti kaksi globaalia konferenssia ja keväällä 2011 julkaisi ensimmäisen sosiaalisen edistyksen mittaristonsa nimeltään *Better Life*. Tässä mittaristossa onnellisuus on nostettu yhdeksi sosiaalisen edistyksen mittariksi BKT:n ja muiden samankaltaisten perinteisempien mittareiden rinnalle.⁴⁴ Yhteiskuntapolitiittisesti OECD:n aktiivinen osallistuminen onnellisuuden ja hyvinvoinnin politisointiin on yhtäältä velvoittanut sen jäsenvaltiot osallistumaan aihetta koskevaan keskusteluun ja toisaalta nostanut aihetta koskevan tutkimuksen resursoinnin moninkertaiseksi aikaisempaan verrattuna. Samalla alueella toimii myös Euroopan unionin komissio. Sen *Beyond GDP* -hanke pyrkii yhdistämään BKT:hen ekologiset ja eriarvoisuuteen liittyvät kysymykset.⁴⁵

Onnellisuus on kanavoitunut kansainväliseen politiikkaan viittä eri kanavaa pitkin, jotka kaikki ovat kriittisiä ensisijaisesti bruttokansantuotteen muutoksen avulla tapahtuvaan hyvinvoinnin mittaamiseen.

42 <http://www2.eur.nl/fsw/research/veenhoven/Pub1990s/96b-full.pdf>

43 <http://www.happyplanetindex.org/explore/global/life-expectancy.html>

44 <http://www.oecdbetterlifeindex.org/>

45 <http://www.beyond-gdp.eu/> Tuolla sivustolla on myös varsin hyvä kokoelma aiheeseen liittyviä linkkejä.

Siihen liittyen komissio on myös tilannut lukuisia tutkimushankkeita⁴⁶, joista muutamissa on mukana myös suomalaisia tutkijoita. Vuonna 2007 korkealla profiililla aloitettu hanke on sittemmin jäänyt hiukan sivuraiteille kansainvälisen valuutta- ja finanssikriisin vallattua komission poliittisen agendan. Se on kuitenkin varsin hyvin resursoitu politiikkakokonaisuus.

Kansallisissa politiikoissa on pitkälti – mutta ei yksinomaan – seurattu OECD:n ja Euroopan unionin viitoittamaa tietä. Aktiivisimmat eurooppalaiset maat tällä alueella ovat olleet Ranska ja Iso-Britannia. Ranskan presidentti Nicolas Sarkozy perusti kansainvälisen komitean pohtimaan kehityksen mittaamisen ongelmia. Lähtökohtaisesti tuo komitea vastasi Ranskan sisäpoliittisiin haasteisiin, joissa oli noussut esiin ranskalaisten taloudellisen hyvinvoinnin ja elämänlaadun välinen jännite. Ranskalaisten elämänlaatu oli toistuvasti osoittautunut heidän suhteellista bruttokansantuotettaan (BKT) korkeammaksi, ja Sarkozy halusi hyödyntää tätä havaintoa poliittisessa kamppailussa.

Haasteeseen vastannut nobelisti Joseph Stiglitzin johtama arvovaltainen komitea otti varauksin huomioon myös koetun hyvinvoinnin luodessaan omaa indikaattoriluetteloaan.⁴⁷ Syynä näihin varauksiin oli komitean toinen nobelisti Amartya Sen, joka suhtautuu varsin varauksellisesti koetun hyvinvoinnin tutkimukseen ja yhteiskuntapolitisointiin. Poliittisimmin koetun hyvinvoinnin on ottanut poliittisille agendoille Ison-Britannian konservatiivipääministeri David Cameron, joka on investoinut huomattavasti sekä resursseja että poliittista pääomaa ihmisten ”todellisen hyvinvoinnin” seurantaan. Ison Britannian mediassa hanke on saanut osakseen voimakasta kritiikkiä.⁴⁸ Myös Suomessa on toiminut aihetta käsittelevä työryhmä valtioneuvoston kansliassa. Se jätti raporttinsa keväällä 2011.⁴⁹

Lopuksi on ehkä hyvä mainita ne tahot, jotka kaikkein vähiten ovat olleet innostuneita onnellisuuden ottamisesta yhteiskuntapolitiikan asialis-

⁴⁶ Esim. Theodoropoulou & Zuleeg 2009.

⁴⁷ <http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/en/index.htm>

⁴⁸ Mediaseurantaan perustuva kuvaus aiheeseen liittyvästä politiikkaprosessista löytyy osoitteesta: http://www.wikiprogress.org/index.php/UK_to_Measure_Happiness_-_Media_Review

⁴⁹ VNK 2011.

toille. Tilastoviranomaiset ovat varsin yksituumaisesti vastustaneet koetun hyvinvoinnin tai muiden vastaavien mittareiden nostamista BKT:n rinnalle. Keskeinen syy tähän on se, että tilastoviranomaiset näkevät BKT:n ja sen kehittämisen keskeisenä toiminta-areenana. Korostaessaan BKT:n laatua ja ensisijaisuutta he näkevät sen rinnalle nostettujen muiden yhteen numeroon perustuvien mittareiden kyseenalaistavan BKT:n ja siihen kohdennetut resurssit. Tilastoyhteisön perusvastaus onkin ollut BKT:n kehittäminen ja sen täydentäminen mm. ns. satelliittien avulla. BKT:ta itseään kehitetään varovaisesti historiallinen ja kansainvälinen vertailukelpoisuus säilyttäen. Keskeinen kehittämisen kohde on ei-markkinaperustaisten julkisten palvelujen arvon sisällyttäminen BKT:hen. BKT:n muuttamisen sijasta sitä täydennetään luomalla erilaisia satelliitteja, joissa otetaan huomioon esimerkiksi tuloterot tai ympäristön kuluminen. Onnellisuuden kaltaisia asioita selvitelään, mikäli siihen saadaan julkiselta vallalta erillistä rahoitusta.⁵⁰

Tilastoviranomaisten ohella myös etujärjestöt sekä osin myös valtiovarain- ja kauppaministeriöt ovat pitäneet onnellisuuden yhteiskuntapolitiisointia tarpeettomana niukkenevien resurssien tuhlausena. Tavanomaista on todeta, että onnellisuuden pohdinta ei vähennä julkisen talouden kestävyysvajetta tai lisää kansainvälistä kauppaa. Yhtymäkohdat näiden toimijoiden ja onnellisuuden välillä liittyvät lähinnä koetun hyvinvoinnin tuotteistamiseen ja kaupallistamiseen. Yleensä nämä hankkeet perustuvat Internetin (sosiaalisen median) ja tietoteknologian hyödyntämiseen. Myös Suomessa on menossa useita tutkimus- ja kehittämishankkeita, joissa tarkastellaan muun muassa Internet-pohjaisen vertaistuen kaupallistamisen mahdollisuuksia tai robottien roolia arjen hyvinvoinnin tuottamisessa. Näissä tapauksissa onnellisuuden yhteiskuntapolitiisointi kytkeytyy uusien (vienti)markkinoiden luomiseen.

50 Myönteisimmin koetun hyvinvoinnin tutkimukseen on suhtautunut Ison-Britannian tilastokeskus, joka sai 2011 hallitukseltaan pitkäjänteisen rahoituksen aiheen tutkimusta varten. Se on eräs harvoista tilastotoimien aloista, jotka välttivät leikkaukset ja saivat lisäresursseja vuoden 2011 vakauttamisbudjetissa.

ONNELLISUUS POLITIIKAN TAVOITTEENA

Koettua hyvinvointia käsittelevällä yhteiskuntafilosofisella ja -tieteellisellä keskustelulla on pitkä ja monipolvinen historia. Menemättä tässä yhteydessä 1800-lukua pidemmälle sen historiassa olennaista näihin päiviin saakka on ollut kaksi temaattista kokonaisuutta. Ne ovat ihmisten arvostusten luotettavuus ja onnellisuus itseisarvoisena tavoitteena.

Ensinnäkin on kysytty, missä määrin kansalaisten omat arvostukset eli preferenssit voivat toimia yhteiskuntapolitiikan perustana. Arvostukset ovat tällöin ihmisten subjektiivisia näkemyksiä eri asioiden keskinäisistä prioriteeteista. Yleisesti ottaen hallitukset ovat suhtautuneet *de facto* varauksellisesti siihen, että ihmisten arvostukset olisivat riittävän informoituja toimiakeeseen politiikan perustana. Tähän liittyen on myös esitetty, että kansalaisten arvostukset eivät välttämättä ole kansalaisuuteen ja yhteisen hyvän tavoitteluun tähtääviä, vaan niitä dominoi enemmän kapeat ryhmäedut, joiden kääntöpuoli on voimakas vähemmistöjen ja heikompien ryhmien syrjintä. Näitä näkökantoja vastaan on puolestaan esitetty lukuisia demokratiaan tukeutuvia argumentteja, joiden mukaan dialogiin perustuva poliittinen prosessi voi ”puhdistaa” kansalaisten vähiten perustellut näkemykset.

Toiseksi on kysytty, mitkä ovat ne kansalaisten itseisarvoiset tavoitteet, joita yhteiskuntapolitiikalla tulisi edistää. Itseisarvoisilla tavoitteilla tarkoitetaan niitä arvostuksista johdettuja tavoitteita, jotka eivät ole välineellisiä muiden tavoitteiden saavuttamisen kannalta. Mikäli hyväksytään, että tämä jako välineelliseen ja itseisarvoiseen on perusteltu, joudutaan vielä erikseen pohtimaan, onko olemassa yksi vai useampia itseisarvoisia tavoitteita. Vahva kandidaatti ainoaksi itseisarvoiseksi tavoitteeksi on onnellisuus. Toinen on raha, mutta tämä näkemys jonka mukaan raha on itseisarvoinen tavoite, soveltuu lähinnä Roope Ankkiaan, joka tosin useimmissa versioissa näyttää saavan rahasta onnellisuutta. Tämän näkemyksen mukaan kaikki muu toiminta tähtää onnellisuuden lisäämiseen.

Tätä näkemystä vastaan on esitetty, että ihmiset itse asiassa toimivat usein onnellisuuttaan vähentävästi. Tavanomaisia esimerkkejä tästä ovat erilaiset tahdonheikkouden ongelmat, kuten syöpää aiheuttava tupakanpoltto, perheitä rikkovat syrjähyppy, maksan tuhoava alkoholinkäyttö ja ylipainoisuu-

teen johtava sohvaperunointi. Laajemmin ihmiset näyttävät mieluummin kuluttavan kuin toteuttavan itseään. Jos 20-vuotias olisi käyttänyt kahdeksanatoista edellisenä elinvuotena kaksi tuntia päivässä vaikkapa viulunsoiton harjoitteluun television katselun sijasta, hän olisi ehtinyt investoida viulunsoittoon reilut 10 000 tuntia. Kymmenen tuhannen tunnin jälkeen hän (jopa minun kaltainen ei niin musikaalinen yksilö) olisi varsin kohtuullinen viulisti, joka saisi harrastuksestaan varsin paljon nautintoa ja jonka soitto voisi ilahduttaa muita. Sen sijaan kymmenen tuhannen tunnin jälkeen hän tuskin on parempi television katsoja. Kysymys on, miten tämänkaltaisiin ihmisten omiin valintoihin tulisi suhtautua.

Laajemmin tutkijat ovat kartoittaneet yhteiskuntapoliittisen onnellisuusagendan hyviä puolia lukuisissa eri julkaisuissa.⁵¹ Nämä voidaan tiivistää seuraavasti:

TAULUKKO 1: Onnellisuuspolitiikan puolesta

Argumentti	Täsmennys ja määrittely
Tietovaranto	Onnellisuuden geneettisistä, yksilöllisistä (psykologisista), yhteisöllisistä ja yhteiskunnallisista ehdoista on vuosikymmenten kuluessa kertynyt riittävä tietovaranto, mikä tarvittaessa mahdollistaa tietoon perustuvan päätöksenteon tällä alueella.
Luotettavuus	Onnellisuuden moniulotteisuudesta huolimatta on sekä tiedeyhteisössä että yleensä ihmisten keskuudessa riittävän laaja yksimielisyys onnellisuuskäsitteen määrittelystä ja mittaamisesta. Tutkimus on kumuloitunut siinä määrin, että tulokset alkavat vakiintua ja esimerkiksi mittaustekniset kysymykset eivät ole onnellisuuden arvioinnin esteenä.
Arvo	Tutkijayhteisön keskuudessa yleensä ja ihmisten keskuudessa erityisesti on varsin laaja yksimielisyys siitä, että onnellisuus on perusteltavissa oleva yhteiskuntapolitiikan ja oman elämän tavoite. Se on yhtäältä väline yhteiskunnan toimivuuden parantamiseksi (onnelliset ihmiset ovat tuottavampia jne.) ja toisaalta itseisarvoinen tavoite.
Vaikuttavuus	Vertailevat tutkimukset osoittavat koko lailla kiistattomasti, että yhteiskunnan institutionaaliset rakenteet – ennen kaikkea hyvinvointivaltion kaltaisten instituutioiden luotettavuus ja ennustettavuus – vaikuttavat merkittävästi ihmisten koettuun hyvinvointiin, ja edelleen yhteiskunnan toimivuuteen.

⁵¹ de Prycker 2009; Frey & Stutzer 2010; Frey 2008; Cummins ym. 2009; Duncan 2010; Bok 2010.

Poliittisuus	Muun muassa Ranskan ja Ison-Britannian esimerkit osoittavat, että perinteisesti yksityisasiaksi koettu tai tulkittu onnellisuus on politisoitavissa yhteiskunnalliseksi kysymykseksi vähän samalla tavalla kuin turvavyöt, ylipaino, perheväkivalta, miesten ja naisten roolit sekä osin yksinäisyys on aikaisemmin politisoitu yksityisestä sfääristä julkiseen sfääriin.
--------------	--

Toisaalta on myös painavia syitä suhtautua varauksellisesti onnellisuuden yhteiskuntapolitisoinniseen. Myös tämä argumentaatio on kehittynyt vuosikymmenten kuluessa, ja siinä on monia toisiaan täydentäviä ja osin keskenään ristiriitaisia teemoja. Näitä voidaan listata esimerkiksi seuraavasti:

TAULUKKO 2: Onnellisuuspolitiikkaa vastaan

Argumentti	
Käyttäytyminen	Onnellisuuden asettaminen yhteiskuntapolitiikan tavoitteeksi muuttaa ihmisten ja organisaatioiden käyttäytymistä niin, että onnellisuuden mittaaminen ei ole enää luotettavaa: ihmiset voivat manipuloida tuloksia intressiensä mukaisesti.
Määrittely	Väestökyselyihin perustuva onnellisuuden hedonistinen eli mielihyvää painottava määrittely jättää huomiotta eudaimonilaiset, hyvän elämän tavoitteluun tähtäävät määrittelyt. Tämä palauttaa mieleen klassisen kysymyksen, onko mielekkäämpää olla eri tavoilla kärsivä Sokrates vai hänen mudassa rypemisestä nauttiva sikansa.
Mekanismi	Onnellisuuden edistäminen yksittäisten politiikkojen avulla ei välttämättä ole vaikuttavaa, koska onnellisuudessa on kyse yhteiskunnan ”yleisiin” toimintaperiaatteisiin liittyvistä asioista; kuitenkin politiikka on väistämättä sektoroitunutta ja historiansa ehdollistamaa.
Paternalismi	Onnellisuuden yhteiskuntapoliittinen edistäminen voi eräissä tapauksissa olla paternalistista, ylhäältä alaspäin johdettua ja ihmisten omia arvostuksia aliarvioivaa politiikkaa, joka ei ole yhteen sovitettavissa kuluttajuutta ja autonomiaa korostavien arvojen kanssa.
Valta	Onnellisuuspolitiikka voi olla ristiriidassa hegemonisten valtasuhteiden kanssa tavalla, joka käytännössä estää sen toimeenpanon vaikuttavasti. Esimerkiksi etujärjestöpolitiikassa on vaikea käsitellä asioita, joissa taloudelliset intressit ja koettuun hyvinvointiin liittyvät tekijät ovat ristiriidassa. Toisaalta onnellisuuspolitiikka luo uusia valtakeskittymiä, jotka ovat riippuvaisia onnellisuuspolitiikan jatkuvuudesta riippumatta siitä, kuinka menestykselliseksi nämä politiikat osoittautuvat.

Useimpiin edellä esitettyihin argumentteihin palataan tämän teoksen muissa osissa. Olennaista on pitää mielessä se, että nämä argumentit eivät lähtökohtaisesti eroa muista, resurssipohjaisia politiikkoja koskevista argumenteista.

ONNELLISUUS JA POLITIIKAN KEHYKSET

Yhteiskuntapolitiikassa on kaksi puolta. Yhtäältä kysymys on siitä, miten asiat ovat: kuinka instituutiot on rakennettu ja kuinka paljon niihin käytetään julkisen talouden ja kotitalouksien resursseja, sekä miten ne vaikuttavat kansalaisten koettuun hyvinvointiin ja terveyteen. Toisaalta tärkeää on myös, miltä asiat näyttävät. Jälkimmäisen manipuloinnin taitoa kutsutaan kehystämiseksi. Niin kauan kuin ihmisten ja organisaatioiden kyky käsitellä informaatiota on rajallinen ja ylipäättään näkemykset perustuvat puutteelliseen ja painotuneeseen informaatioon, kehystäminen vaikuttaa olennaisesti ehdotettujen uudistusten läpimenoon poliittisessa prosessissa ja harjoitetun yhteiskuntapolitiikan legitimitettiin eli hyväksyttävyyteen.⁵²

2000-luvun Suomessa koettu hyvinvointi on kytkeytynyt neljään yhteiskuntapolitiittiseen kehykseen. Näistä ensimmäinen – kutsuttakoon sitä vaikka *kansan ääneksi* – on suhtautunut kriittisesti asiantuntijoiden ja politiikkojen näkemyksiin riittävästä hyvinvoinnista. Suomalaisten kollektiiviseen muistiin tämä kehys on juurtunut Väinö Linnan (1920–1992) Tuntemattoman sotilaan myötä. Siinä kaloritutkimuksiin perustuen todetaan, että jos sotilas valittaa nälkänsä, eteen isketään ”sellaiset rätingit” jotka osoittavat, että sotilaalla ei voi olla nälkä. Sittenmin tämä näkemys on muodostunut osaksi poliittista keskustelua. Vuosien 1996–2011 jokainen köyhyyteen ja eriarvoisuuteen liittyvä välikysymyskeskustelu sisältää joko suoran tai epäsuoran viittauksen Tuntemattoman sotilaan kannanottoihin.⁵³

Toinen kehys – kutsuttakoon sitä *vallan ääneksi* – on korostanut, että yhteiskunnalliseen tai resurssipohjaiseen eriarvoistumiseen ei ole tarvetta puuttua, mikäli ihmisten koettu hyvinvointi kehittyy eri väestöryhmissä

52 Ks. myös Hirschman 1991 erilaisista tavoista estää tai edistää yhteiskunnallisia uudistuksia.

53 Saari 2011a. Eduskunta-asiakirjojen ohella myös googlatessa tuo sanonta toistuu kymmeniä kertoja useina eri versioina vuoden 2011 aikana.

myönteisesti. Suomalaisessa keskustelussa tämä kehys on noussut varsin satunnaisesti esiin. Kuitenkin 2000-luvulle se on nopeasti yleistynyt tulo- ja terveyserojen kasvaessa. Viime vuosilta ehkä laajimmin tätä kehystä on edistänyt Kokoomus, jonka edustajat ovat toistuvasti korostaneet väestön koetun hyvinvoinnin Suomessa edistyneen myönteisesti Gini-indeksillä mitatusta eriarvoistumisesta huolimatta.

Näkyvimmin tätä kantaa on edustanut Vanhasen ja Kiviniemen hallitusten (2007–2010, 2010–2011) valtiovarainministeri Jyrki Katainen. Helmikuussa 2011 pidetyssä välikysymyskeskustelussa hän kehysti koetun hyvinvoinnin ja eriarvoisuuden välisen mekanismin seuraavasti:

Ihmisen oma kokemus on kaikkein tärkein. Tilasto tai rahamäärä ei vie nälkää eikä tuo onnea. Lisäraha ei välttämättä paranna tilannetta. Ainoa lääke jonkun ihmisen syrjäytymisen estämiseen voi olla, että joku aidosti välittää. ... Kuten totesin aiemmin, tilastot ovat tilastoja, mutta ihmiset ovat oman arkensa parhaita asiantuntijoita. Suomen Gallup on tehnyt pitkän tutkimussarjan, jossa kysytään suomalaisten ajatuksia ja asenteita. Tuossa kysymyssarjassa esitetään muun muassa seuraavaa väite: ”Viime vuosina on ollut pakko tinkiä jopa välttämättömistä ruokamenoista.” Jos joutuu siis tinkimään välttämättömistä ruokamenoista, voi tulkita ihmisen ja perheen elävän jonkinlaisessa köyhyydessä. Vuonna 1999 35 prosenttia eli yli kolmannes vastaajista kertoi, että on joutunut tinkimään välttämättömistä ruokamenoista. Kun viime vuonna kysyttiin suomalaisilta samaa, niin vastaajista 19 prosenttia eli alle viidennes kertoi joutuneensa tinkimään ruokamenoista. Ruokamenoista tinkimään joutuvien määrä on siis supistunut noin puolella. ... Samassa tutkimussarjassa kysyttiin myös vastausta väittämään ”Olen täysin tyytyväinen nykyiseen elintasooni”. Vuonna 1999 vastaajista 50 prosenttia oli täysin tyytyväisiä. Viime vuonna osuus oli noussut 66 prosenttiin. ... Täysin elintasoonsa tyytyväisten osuus on noussut puolesta kahteen kolmasosaan suomalaisista. Nämä tutkimukset kertovat mielestäni suomalaisten köyhyyttä ja vaurastumista tutkittaessa vähintään yhtä paljon kuin suhteellisen köyhyyden monitulkintaiset tilastot tai tuloerotilastot erilaisine Gini-kertoimineen.

Kataisen linjaus on hyvä esimerkki keskustelusta, jossa koettu hyvinvointi ja resurssipohjainen eriarvoisuus asetetaan vastakkain. Mielenkiintoinen kysymys, johon palataan kolmannessa luvussa, on missä määrin resurssipohjainen ja koetun hyvinvoinnin eriarvoisuus kulkevat käsi kädessä. Kataisen tulkinnassa näiden välillä ei ole yhtymäkohtaa. Vertailevat tutkimuksen kertovat päinvastaista viestiä.

Kolmas kehys vähättelee koetun hyvinvoinnin merkitystä. Tässä kehyksessä – kutsuttakoon sitä *resurssikehykseksi* – hyvinvointi kytketään voimakkaasti resurssipohjaiseen hyvinvointiin. Koetulla hyvinvoinnilla ei ole roolia sen paremmin ihmisten hyvinvoinnissa kuin yhteiskuntapolitiikan tavoitteistossa. Suomalaisessa politiikassa tämä näkökulma on perinteisesti ollut korostunut ns. reaalioliittikkojen keskuudessa ja myös tilastoviranomaiset ovat suhtautuneet varsin nuivasti yrityksiin laajentaa tilastoviranomaisten tehtäväkuvaa koetun hyvinvoinnin suuntaan.

2000-luvun suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa ehkä näkyvimmin resurssikehys oli keskustelun kohteena sosialidemokraattisen puolueen pyrkiessä uudistumaan vuoden 2007 maaliskuun vaaleissa kärsityn tappion jälkeen. Perinteisesti SDP on korostanut resurssipohjaisen kasvun ja uudelleenjaon merkitystä, sekä niihin liittyvää poliittista ohjausta. Vaalitappion jälkeen elämään tyytyväisyyden ja koetun hyvinvoinnin huomioon ottamisesta keskusteltiin tiiviisti uutena avauksena. Tuon keskustelun tuloksia tiivistävä *Ei vain leivästä – kohti henkistä hyvinvointia* -ohjelma hyväksyttiin SDP:n puoluekokouksessa kesällä 2008.⁵⁴ Siinä muun muassa tiivistettiin, että:

Sosialidemokratian suuren kertomuksen päivittäminen merkitsee sitä, että kiinnitämme aikaisempaa enemmän huomiota ihmisen henkisen vapautumisen tarpeeseen. Tavoittelemme lisääntyvää hyvinvointia, joka perustuu henkisen hyvinvoinnin kasvuun. Tällöin tarkasteluun nousevat sellaiset kysymykset kuin vapaus, oikeudenmukaisuus, ympäristövastuu, läheisyys, yhteisöllisyys, kumppanuus, ystävyys ja toisten kanssa yhdessä jaettava aidosti vapaa aika. ... Hyvinvoinnin kasvattaminen kokonaisvaltaisesti näkökulmasta on tärkeätä myös siksi, että harhaanjohtava keskittyminen vain aineelliseen kasvuun johtaa suuriin vaikeuksiin

⁵⁴ <http://www.sdp.fi/sites/www.sdp.fi/files/politiikka/Onnihyvaksytyy.pdf>

luonnon rajallisten resurssien kannalta. Henkisen hyvinvoinnin lisääminen voi olla tärkeä keino auttaa ihmistä valitsemaan aineellisen kulutuksen kannalta kohtuullinen elämäntapa, joka pidemmällä aikavälillä on välttämätöntä ekologisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta.

Puolueen johdon pyrkimys määrittää SDP onnellisuus- ja/tai rakkauspuolueksi sai puolueen sisällä ankaraa kritiikkiä. Sen näkyvimmäksi – mutta ei suinkaan ainoaksi – edustajaksi nousi kansanedustaja Erkki Tuomioja, joka tuomitsi puolueen uuden politiikan ”unelmahötöksi”, toisin sanoen Tuomioja ei nähnyt uudessa avauksessa sellaista konkretiaa, joka olisi valtaan hamuavalle suurimmalle oppositiopuolueelle välttämätöntä. Sittenmin onnellisuus on väistynyt sosialidemokraattien puheissa perinteisempien resurssipohjaisten linjausten tieltä, joissa korostetaan kilpailukyvyn edistämisen, työllisyysasteen nostamisen ja eriarvoisuuden vähentämisen merkitystä.

Neljännessä politiikkakehyksessä onnellisuutta tarjotaan joko vaihtoehtona tai täydennyksenä kasvun ja työllisyyden politiikalle. Tämän *kasvukriittisen kehyksen* mukaan vauraissa yhteiskunnissa ei ole enää mielekästä painottaa kasvun ja työllisyyden merkitystä, mikäli nämä politiikat eivät lisää kansalaisten onnellisuutta ja kalvavat kestäväen kehityksen edellytyksiä. Suomalaisista puolueista ehkä selvimmin tämänkaltaista näkökulmaa ovat edustaneet vihreät ja osin myös vasemmistoliitto. Vihreän sivistysliiton julkaisema, monella tapaa ansiokas *Onnellisuustalous* edustaa tätä näkökulmaa selvimmin.⁵⁵ Kuten tuon teoksen johdannossa tiivistetään:

Keskittymällä pelkkään bruttokansantuotteen kasvattamiseen päädymme ... kuluttamaan luonnonvarat ja itsemme loppuun. Jos puolestaan emme keskity talouteen, hyvinvoinnin vahvistamista varten rakennettu palvelujärjestelmä romahtaa. Teesimme on, että olemme tilanteessa on ajautua hallitsemattomasti tilanteeseen, jossa talous ei kasva ja jossa myös luonnonvarojen niukkuudesta seuraa yhteiskunnallista epävakautta. Tuon riskin on vain viisasta etsiä ratkaisuja, joilla

⁵⁵ Ylikahri (toim.) 2011.

*pystytään pitämään hallinnassa niin luonnonvarat, inhimillinen hyvinvointi kuin taloudellinen toimeliaisuus.*⁵⁶

Sisällöllisesti tämä kehys tukeutuu kolmeen perusteeseen. Yhtäältä bruttokansantuotteelle etsitään korvaavia indikaattoreita, tai mieluummin korvaavaa indikaattoria, joka ottaisi huomioon myös eriarvoisuuden ja ympäristön kulumisen sekä erilaiset haitakkeet. Näihin mittareihin liittyvä monipolvinen keskustelu, jossa ei ole säilää säästeltä, sijoittuu tämän teoksen ytimen ulkopuolelle.⁵⁷ Toisaalta kasvun sijasta korostetaan yhteisöllisyyttä ja muita koettua hyvinvointia lisääviä onnellisuuden komponentteja, kuten vapaaehtoistyötä. Kolmanneksi, ja empiirisesti olennaisesti epävarmemmalta pohjalta ponnistaen tasa-arvoisuus ja koettu hyvinvointi kytketään yhteen. Tämä keskustelu on saanut voimakkaita vaikutteita Wilkinsonin ja Pickettin merkittävästä tutkimuksesta, jossa kartoitettiin sosiaalisten ongelmien ja yhteiskunnallisen eriarvoisuuden välisiä mekanismeja.⁵⁸ Myöhemmin tässä teoksessa palataan siihen liittyviin keskeisiin varauksiin ja rajauksiin.

ONNELLISUUS YHTEISKUNTAPOLITIIKAN ASIALISTOILLE

Yhteenvetona edellä käydyistä keskustelusta voidaan todeta seuraavat johtopäätökset:

1. Onnellisuuteen ja elämään tyytyväisyyteen liittyvien teemojen tutkimus on lisääntynyt voimakkaasti viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana. Tutkimusta on tehty useilla tieteenaloilla alun perin toisistaan riippumattomasti. Kuitenkin viimeisten kymmenen vuoden aikana eri tieteenalojen tutkijat ovat lähentyneet toisiaan.
2. Hyvinvointitutkimuksen kentässä perinteisen resurssipohjaisen tutkimuksen täydentyminen koetun hyvinvoinnin tutkimuksella on johtanut

⁵⁶ *Airto* 2011, 10.

⁵⁷ Ks. esim. eri artikkelit Saari (toim.) 2011.

⁵⁸ Kari 2011, 84; Wilkinson & Pickett 2011; ks. myös Hiilamo 2011 ja Vaarama ym. 2010, joissa käydään keskustelua noista tuloksista.

sekä uusien lähestymistapojen kehittämiseen että reviirien paalutuksiin. Tämänkaltaisen toiminta on tiedeyhteisössä tavanomaista, eikä hyvinvointitutkimus eroa tässä suhteessa muista tieteenaloista. Keskeinen kysymys on, miten nämä näkökulmat saadaan täydentämään toisiaan.

3. Hyvinvointi- tai yhteiskuntapolitiikan asialistoille onnellisuus on noussut 2000-luvulla kun enenevässä määrin saatiin todistusaineistoa tukemaan näkemystä, jonka mukaan koetun hyvinvoinnin määrä kytkeytyy voimakkaasti yhteiskunnallisiin oloihin ja institutionaalsiin rakenteisiin. Yksilön onnellisuus ei siis ole hänen oma asiansa, vaan yhteiskuntapoliittinen kysymys.
4. Onnellisuuden yhteiskuntapoliittisten kytkentöjen löytyminen on nostanut esiin kysymyksen, kuinka onnellisuus tulee kytkeä osaksi yhteiskuntapolitiikkaa. Asiasta on hyvinkin erilaisia näkemyksiä sekä puolesta että vastaan. Keskeistä aihepiirin pohdinnalle on ollut kuitenkin se, että kansainväliset järjestöt – erityisesti Euroopan komissio ja OECD – ovat ottaneet asian asialistoilleen, minkä ohella eräiden maiden hallitukset – esimerkiksi Iso-Britannia, Ranska ja Bhutan – ovat olleet asiasta kiinnostuneita.
5. Suomessa yhteiskuntapoliittinen keskustelu onnellisuudesta ei ole vielä saanut vakiintuneita muotoja. Eräissä tapauksissa onnellisuutta on käytetty resurssipohjaisen eriarvoisuuden vähättelyyn, toisissa tapauksissa vaihtoehtona kasvukeskeiselle politiikalle. Siihen on myös suhtauduttu väheksyvästi. Sen sijaan sellainen politiikkamalli, jossa resurssipohjaiset ja koettuun hyvinvointiin tukeutuvat politiikat nähtäisiin toisiaan tukevinä, on vielä pohtimatta.

Teoksen seuraavissa luvuissa tarkastellaan tarkemmin, miten onnellisuus kytkeytyy yhteiskunnan rakenteisiin ja kuinka sitä voidaan yhteiskuntapoliittisesti edistää.

3.

Suomalaisten hyvinvointi ja yhteiskunnan rakenne

Eri maiden välillä on sekä yhtymäkohtia että erilaisia painotuksia, mitä tulee koettuun hyvinvointiin vaikuttaviin tekijöihin. Yhtäältä kaikkialla arvostetaan sosiaalisia suhteita koetun hyvinvoinnin lähteenä. Toisaalta erilaiset taloudelliset ja sosiaaliset tilanteet sekä kulttuuriset tekijät tuottavat erilaisia prioriteetteja sille, mitä ihmiset arvottavat kullakin hetkellä. Köyhemmissä maissa ihmiset arvottavat toisia asioita kuin rikkaammissa. Sama koskee sukulais- ja ystäväkeskeisiä maita.⁵⁹

Tässä luvussa tarkastellaan lyhyesti suomalaisten hyvinvointia eurooppalaisessa vertailevassa kehyksessä.⁶⁰ Tavoitteena on yksioikoisesti ensinnäkin paikantaa suomalaisten suhteellinen asema Euroopan unionissa ja toiseksi tehdä näkyväksi yhteiskuntien institutionaalisten rakenteiden vaikutus ihmisten koettuun hyvinvointiin ja terveyteen. Ne eivät ole vain yksilön ominaisuuksia tai persoonallisuuden piirteitä, joita voidaan edistää yksinomaan psykologisten harjoitusten avulla. Ne ovat myös yhteiskunnallisia kysymyksiä, ja sellaisina merkittävältä osaltaan yhteiskuntapolitiikan piirissä.

⁵⁹ Saari 2010c. Kaikki länsimaat ovat edelleen sukulaiskeskeisiä, mutta Pohjoismaissa ystävien suhteellinen merkitys on suurempi.

⁶⁰ Yksityiskohtainen analyysi suomalaisten hyvinvoinnin muutoksista 2000-luvulla löytyy julkaisusta Vaarama ym. 2010.

ELÄMÄÄN TYYTYVÄISYYS JA ONNELLISUUS

Ihmisten koettua hyvinvointia lähestytään kahdella toisilleen vaihtoehtoisella tavalla. Moniulotteisuutta korostavassa näkökulmassa hyvinvointi oletetaan niin sanotuksi latentiksi muuttujaksi, jota lähestytään lukuisilla erillisillä kysymyksillä. Ihmisiltä ei siis kysytä, kokeeko hän itsensä onnelliseksi, vaan sen sijaan esitetään tusinan verran sen eri ulottuvuuksia kartoittavia kysymyksiä. Näiden kysymysten perusteella rakennetaan summamuuttuja, jonka perusteella otokseen kuuluvat vastaajat jaetaan kolmesta viiteen ryhmään. Hyvä esimerkki tämänkaltaisesta moniulotteisesta tutkimusotteesta on yksinäisyyden tutkimus, joka perustuu korkean reliabiliteetin omaavaan UCLA-indeksiin.⁶¹ Samalla tavalla myös esimerkiksi elämään tyytyväisyys tai onnellisuus voidaan jakaa komponentteihin. Tällä hetkellä ehkä vaikutusvaltaisin psykologinen onnellisuusteoria jakaa elämään tyytyväisyyden viiteen komponenttiin. Ne ovat positiiviset tunteet, tapahtumien merkityksellisyys, elämän mielekkyys, saavutukset, ja myönteiset ihmissuhteet.⁶² Kukin näistä operationalisoidaan sitten erillisiksi muuttujiksi, joilla kartoitetaan kunkin ulottuvuuden tasoa ja variaatiota eri yksilöillä tai yhteiskunnissa.

Tämä menettelytapa edellyttää yleensä valittuun aihepiiriin kohdennettuna kokonaista kyselylomaketta, mikä on tutkimustaloudellisesti poikkeuksellisen kallis ratkaisu. Tavanomaisesti hyvin suunniteltu ja toimeenpantu kysely maksaa arvonlisäveroineen noin 45 000–60 000 euroa, mikä on huomattavan paljon suhteellisen niukasti resursoidulle tutkimukselle. Vertailevissa tutkimuksissa kustannukset täytyy kertoa maiden lukumäärällä. Lisäksi on syytä kysyä näin tarkasta mittaamisesta saatavan lisäarvon määrää. Tältä osin paras on usein riittävän hyvän vihollinen.

Vaihtoehtoinen tapa tutkia asiaa on kysyä asiaa suoraan. Sen sijaan että esimerkiksi kysyttäisiin sosiaalisten kontaktien määrää, ihmisiltä kysytään suoraan, tuntevatko he itsensä yksinäiseksi. Yksiulotteista – yhteen mittariin supistettavaa – koettua hyvinvointia arvioidaan yleensä kysymällä joko elämään tyytyväisyyttä tai onnellisuutta. Teoriassa näiden käsitteen välillä on selkeä analyttinen ero. Edellinen periytyy *quality of life* -tutkimusperinteestä,

⁶¹ Cacioppo & Patrick 2008.

⁶² Seligman 2011.

ja pyrkii ottamaan huomioon elämän eri osa-alueet. Suomalaisten elämään tyytyväisyydestä on varsin pitkiä aikasarjoja, kiitos Euroopan unionin komission tilastotoimiston. Ne kertovat varsin korkeasta ja vakaasta elämään tyytyväisyydestä vertailumaihin verrattuna. Jälkimmäisen taustoja on kuvattu edellä.

Viimeisten viidentoista vuoden aikana tutkijoiden käyttöön on saatu lukuisia aineistoja, joilla voidaan arvioida eri maiden välisiä eroja koetussa hyvinvoinnissa. Seuraavassa on tarkasteltu onnellisuudessa olevia eroja kahden eri aineiston avulla. Nämä ovat *European Social Reality* (ESR) vuodelta 2006⁶³ ja *European Social Climate* (ESC) vuodelta 2009⁶⁴, jotka ovat komission tilastotoimiston Eurostatin keräämiä, hyvinvointiin ja elämään tyytyväisyyteen keskittyviä aineistoja. Molemmat aineistot ovat kaksituhattaluvun ensimmäisen vuosikymmenen jälkipuoliskolta. Niissä ei kuitenkaan ole vielä näkyvissä vuosien 2009–2011 finanssikriisien tai sen jälkeisten julkisen talouden rahoituskriisien vaikutuksia ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen.

Kaikista maista on laskettu sekä keskiarvot että keskihajonnat, jotta voidaan arvioida sekä tasoa että hajontaa. Mitä alhaisempi arvo, sitä korkeampi on onnellisuuden taso (asteikko voi tietysti olla myös päinvastainen), ja vastaavasti mitä pienempi keskihajonta, sitä tasa-arvoisempi onnellisuuskokemus. Lähtökohtaisesti onnellisuustutkimuksessa oletetaan korkean keskiarvon ja alhaisen keskihajonnan viestivän korkeasta hyvinvoinnin tasosta. Tietysti voidaan pohdiskella, olisivatko jotkut toiset tunnusluvut tässä suhteessa parempia ja tulisiko onnellisuus arvioida suhteessa sosioekonomisiin ryhmiin. Tässä kohden on kuitenkin noudatettu vakiintuneita menettelyta-

63 *European Commission: Eurobarometer 66.3, November-December 2006 [elektroninen aineisto]. Conducted by TNS Opinion & Social and managed by EOS Gallup Europe, Directorate General Press and Communication, Opinion Polls. ZA4528 2nd release, Cologne Germany: Zentralarchiv für Empirische Sozialforschung [jakaja], 2007. Tampere : Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja], 2008.*

64 *European Commission: Eurobarometer 71.2, May-June 2009 [elektroninen aineisto]. Conducted and managed by TNS OPINION & SOCIAL, Brussels, requested and coordinated by the European Commission, Directorate General Press and Communication, Opinion Polls. ZA4972. Archive release, data set version 2.0.0. as of January 8, 2010. Cologne, Germany: GESIS [jakaja], 2010. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja], 2010.*

poja. Aiheeseen vielä palataan tarkastelemalla positionaalisuuden eli suhteellisen aseman vaikutusta koettuun hyvinvointiin.

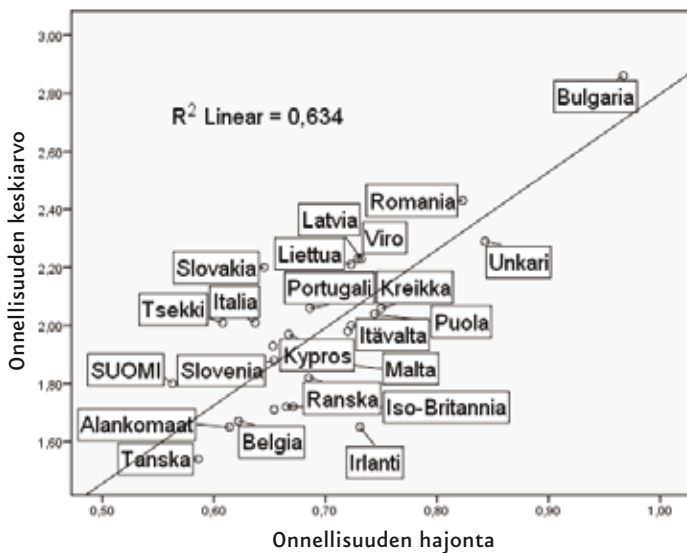
Joka tapauksessa kuvioiden 2 ja 3 tulokset ovat varsin yksitotisia. Seuraavissa kuvioissa onnellisuus tai elämään tyytyväisyys on sitä korkeampi, mitä alemman arvon maa saa. Ensinnäkin sekä onnellisuudessa että elämään tyytyväisyydessä havaitaan huomattavan suuria eroja eri maiden välillä. Korkeimman onnellisuuden tason saavuttavat Pohjoismaat ja muut hyvin toimivat hyvinvointivaltiot ja alhaisemmat tasot löytyvät Euroopan unionin uusista jäsenmaista, taantuvista Etelä-Euroopan maista ja elämään tyytyväisyyden osalta myös ehdokasmaista. Tulos on sama riippumatta siitä, tarkastellaanko onnellisuutta vai elämään tyytyväisyyttä.⁶⁵ Myös keskihajonnasta kertovat tulokset ovat varsin yksioikoisia. Onnellisuuden tason alentuminen kytkeytyy yleensä hajonnan kasvuun. Korrelaatio ei kuitenkaan ole aivan yhtä vahva kuin onnellisuuden ja elämään tyytyväisyyden välillä.⁶⁶ Nämäkin luvut kuitenkin kertovat selkeästi siitä, että taso ja hajonta kulkevat käsi kädessä.

*65 Asiallisesti ottaen molemmissa aineistossa mukana olevien maiden välillä ei ole merkittäviä eroja, sillä multikollineaarisuudesta viestivä korrelaatio on peräti .906***.*

*66 Elämään tyytyväisyydessä korrelaatio on .669*** ja onnellisuudessa .806***.*

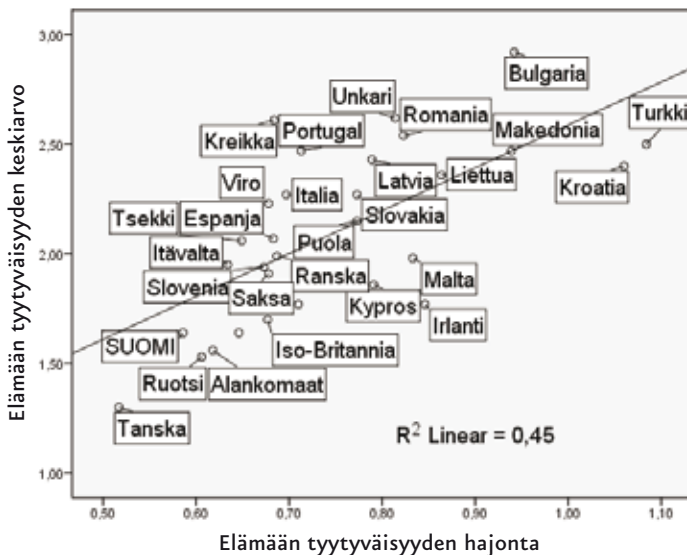
KUVIO 2: Onnellisuus Euroopan unionissa, 2006, keskiarvo ja keskihajonta

Lähde: ESR raakadata

KUVIO 3: Elämään tyytyväisyys Euroopan unionissa, 2009, keskiarvo ja keskihajonta

Lähde: ESC raakadata

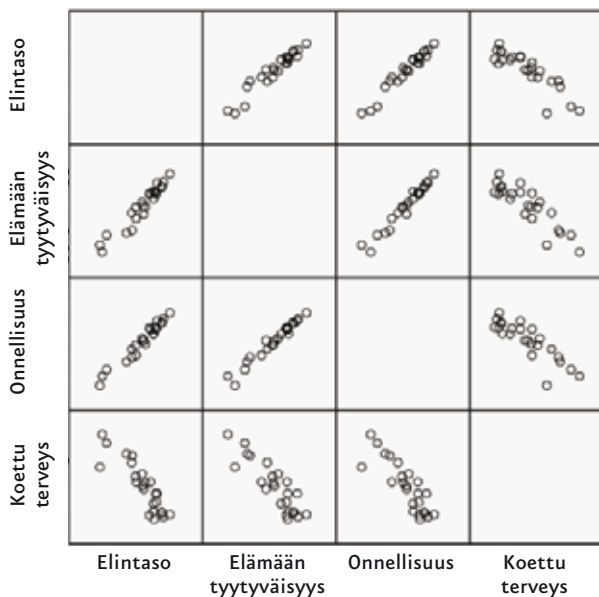

Edellä tehtyjen kuvailujen ohella voidaan tarkastella lyhyesti, miten elintaso, elämään tyytyväisyys, onnellisuus ja terveys korreloivat eri maissa. Kaikissa näissä muuttujissa on tarkasteltu koettua tilaa. Nämä analyysit on tehty European Social Surveyn vuonna 2008 (ESS08) kerätyllä aineistolla⁶⁷, jossa ei ole mukana kaikkia EU-maita, mutta jossa EU-maiden ohella on mukana joitakin sen ulkopuolisia maita. Näissä tarkasteluissa arvojen kasvu kertoo myönteisestä kehityksestä lukuun ottamatta koettua terveyttä, jossa arvon lasku viestii tilanteen parantumisesta. Tulokset kertovat yksioikoisesti näiden asioiden kasautumisesta. Esimerkiksi alhainen koettu elintaso ei kytkeydy keskiarvoina tarkasteltuna missään korkeaan elämään tyytyväisyyteen, onnellisuuteen ja terveyteen.

⁶⁷ ESS round 3 R Jowell and the Central Co-ordinating Team, *European Social Survey 2006/2007: Technical Report*, London: Centre for Comparative Social Surveys, City University (2007) *European Social Survey 2008: Suomen aineisto [elektroninen aineisto]*. FSD2463, versio 1.0 (2010-03-23). Tilastokeskus [aineistonkeruu], 2009. Jowell, Roger & Central Co-ordinating Team, *European Social Survey & Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos [tuottajat]*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja], 2010. Marraskuussa 2011 käyttöön saatiin uusin, vuonna 2010 kerätty aalto.

KUVIO 4: Koettu elintaso, elämän tyytyväisyys, onnellisuus ja koettu terveys, 2008

Lähde: ESS raakadata

Yksittäisten maiden sijoittuminen ei tässä kohden ole kovin ratkaisevaa. Kuitenkin koska lukijaa kiinnostanee erityisesti Suomen tilanne, siitä lienee perusteltua tiivistää muutama perushavainto. Ensinnäkin onnellisuuden ja terveyden punninnassa Suomi näyttää menestyvän paremmin onnellisuudessa kuin koetussa terveydessä. Kummassakin tapauksessa se toki on kärkiryhmässä. Suomalaiset näyttävät myös olevan hivenen onnellisempia kuin heidän koettu elintasonsa edellyttäisi. Esimerkiksi norjalaiset ja ruotsalaiset saavat samalla koetulla elintasolla vähemmän onnellisuutta kuin suomalaiset. Tanskalaiset ovat aika lailla optimaalisessa tilassa molemmilla ulottuvuuksilla. Toisaalta kun katsotaan elintasoja ja koettua terveyttä, suomalaiset menestyvät olennaisesti heikommin kuin muut Pohjoismaat ja muutamat muut maat. Syystä tai toisesta koettu elintaso ei Suomessa muutu samassa määrin koetuksi terveydeksi kuin se muuttuu onnellisuudeksi. Tulokselle on joitakin potentiaalisia selityksiä alkaen suomalaisesta työelämästä ja päättyen tervey-

denhuoltojärjestelmän toimivuudessa oleviin haasteisiin. Kysymyksen tarkempi käsittely ei kuitenkaan mahdu tämän teoksen sisään.

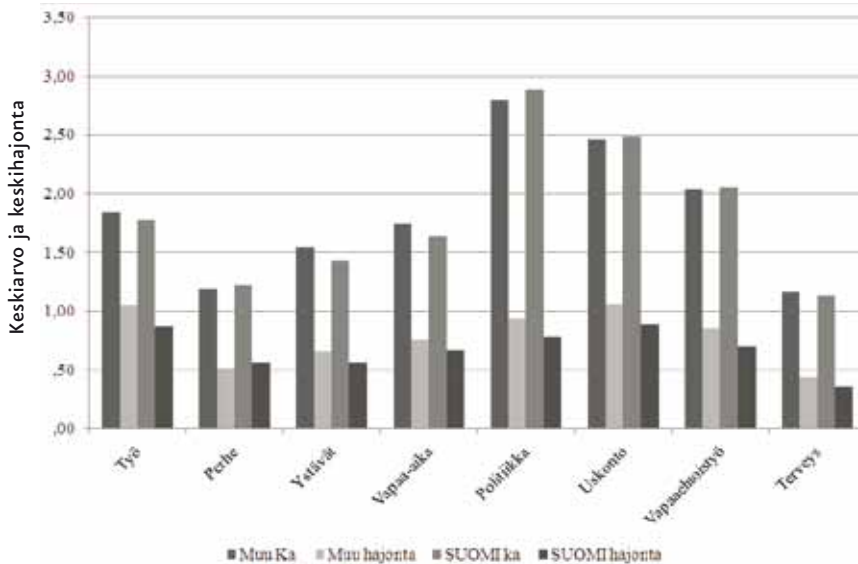
Tiivistäen voidaan todeta, että Euroopan unionin jäsenmaiden välillä on huomattavia eroja onnellisuudessa ja elämään tyytyväisyydessä sekä koetussa terveydessä, jotka selittyvät institutionaalisilla ja yhteiskuntapoliittisilla tekijöillä: ne eivät supistu ihmisten genetiikkaan tai sosiaalisiin suhteisiin. Yhteiskunnan institutionaalisella rakenteella on olennaista vaikutusta siihen, miten ihmisten hyvinvoinnin taso kehittyy ja miten se jakautuu. Suurten – ja eri otoksissa yhä uudestaan löytyvien – taso- ja hajontaerojen löytyminen nostaa esiin myös kysymyksen onnellisuuteen ja elämään tyytyväisyyteen yhteiskuntapoliittisesta vaikuttamisesta.

ELÄMÄNALUEET

Euroopan sosiaalinen todellisuus -aineisto antaa mahdollisuuden kartoittaa ihmisten elämänaalueiden merkitystä heidän onnellisuudelleen. Kunkin ulottuvuuden on voinut arvottaa muista ulottuvuuksista riippumatta, joten niiden välillä ei ole hierarkiaa tai priorisointia: toisin sanoen, jollekin henkilölle kaikki ulottuvuudet voivat olla joko erittäin tärkeitä tai ei lainkaan tärkeitä. Mitä alemman arvon kyseinen ulottuvuus saa, sitä merkittävämmästä elämänaalueesta on kysymys. Jos kaikki pitävät kyseistä elämänaaluetta tärkeänä, se saa siis arvon yksi. Tuloksista esitetään eriteltynä Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenmaiden tiedot: jälkimmäiset muodostavat siis Euroopan, josta Suomen tiedot on poistettu.

KUVIO 5: Elämänalueiden tärkeys Euroopan unionissa ja Suomessa, keskiarvot ja keskihajonnat, 2006

Lähde: ESR raakadata

Kuviosta 5 havaitaan ensinnäkin, että ihmisten elämässä tärkeimmät elämänalueet ovat suurin piirtein samanlaiset Suomessa ja muualla Euroopan unionissa. Ei siis ole syytä olettaa suomalaisten olevan olennaisesti erilaisia muihin eurooppalaisiin nähden. Ylipäätään väite kansallisista elämänalueprofileista saa niukasti tukea. Itse asiassa erot ovat hämmästyttävän pieniä esimerkiksi arvotutkimuksissa saatuihin tuloksiin verrattuna.⁶⁸ Kysymystä on syytä tarkastella yksityiskohtaisemmin toisessa yhteydessä, sillä on mahdollista, että keskiarvot peittävät huomattavan alueellisen variaation, jolloin Suomi on lähellä keskiarvoa. Tätä tulkintaa vastaan kuitenkin viestii se, että keskihajonnat eivät ole Suomessa olennaisesti suuremmat kuin muualla (tai päinvastoin).

Toiseksi tulokset osoittavat varsin selkeästi, että ihmisten elämän tärkeimmät alueet ovat sekä Suomessa että muualla Euroopassa perhe ja terveys. Ne ovat myös perinteisesti olleet keskeisimmät elämänalueet, joten

Ihmisten elämän tärkeimmät alueet ovat sekä Suomessa että muualla Euroopassa perhe ja terveys.

⁶⁸ Schwartz 2011.

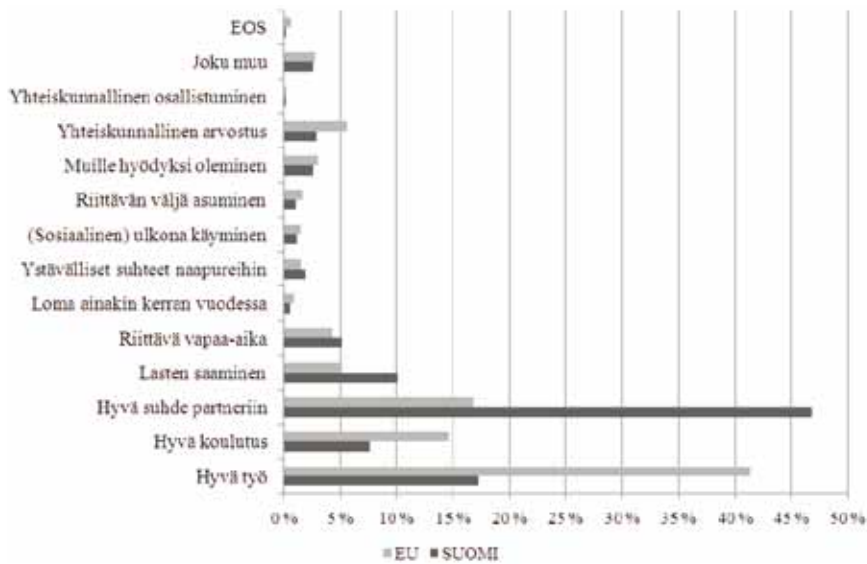
tässä kohden tuloksissa ei ole uutisarvoa. Toisen ryhmän muodostavat muut ihmisten arkeen kytkeytyvät elämänalueet, kuten työ, vapaa-aika ja ystävät. Nämä ovat tiettyssä määrin valinnaisia elämänalueita ja siten hyvinvoinnin kannalta vähemmän keskeisiä. Huomionarvoista on, että työ ja vapaa-aika ovat ihmisten elämässä koko lailla samalla tasolla. Yksityiskohtaisempi tarkastelu toki toisi esiin ryhmä- ja elämäntilannekohtaisia eroja, mutta lähtökohdaisesti nämä kaksi tulevat punnituiksi toisiaan vastaan. Lopuksi kolmannen ryhmän muodostavat vapaa-valintaiset elämänalueet, jotka ovat politiikka, uskonto ja vapaaehtoistyö. Selvästikään ihmiset eivät yleensä priorisoi näitä elämänalueita perheen ja terveyden kustannuksella. Toisella tavalla ilmaistuna ihmiset kohdentavat niihin muilta elämänalueilta jäänyttä harkinnanvaraista ylijäämäaikaa.

Toisaalta voidaan kysyä, mikä on tärkein yksittäinen hyvän elämän edellytys. Tähän löytyy vastaus EUpoverty (EUP) -kyselystä vuodelta 2007.⁶⁹ Siinä vastaajat ovat saaneet valita vain tärkeimmän hyvän elämän edellytyksen etukäteen valitusta listasta. Kuvioon 6 on sisällytetty Euroopan unionin jäsenmaista matalin ja korkein arvo sekä Euroopan unionin painotettu keskiarvo ja Suomen arvo. Tulokset osoittavat ensinnäkin varsin odotetusti, että kolme tärkeintä hyvän elämän edellytystä ovat keskiarvoina tarkasteltuna työ, suhde puolisoon ja koulutus. Toisella tavalla ilmaistuna eurooppalaisten elämässä ovat tärkeitä muun muassa tulot, rakkaus sekä koulutuksen tuoma autonomia ja status. Toiseksi sen jäsenvaltioiden välillä on huomattavan suurta vaihtelua eri tekijöiden arvottamisessa. Eurooppalainen keskiarvo ei kerro kovinkaan paljon eurooppalaisten näkemyksistä, vaan maiden väliset erot ovat sen verran suuria, että on perusteltua puhua eurooppalaisesta monimuotoisuudesta. Keskeisenä jakolinjana ovat puoliso- ja työkeskeiset maat.

⁶⁹ *European Commission: Eurobarometer 67.1, February-March 2007.[Computer file]. Conducted by TNS OPINION & SOCIAL, Brussels, requested and coordinated by the European Commission, Directorate General Press and Communication, Opinion Polls. ZA4529, archive version 2.0.0 (2009-10-27), Cologne Germany: GESIS [distributor].*

KUVIO 6: Hyvän elämän edellytykset Euroopan unionissa, 2007

Lähde: EUP raakadata

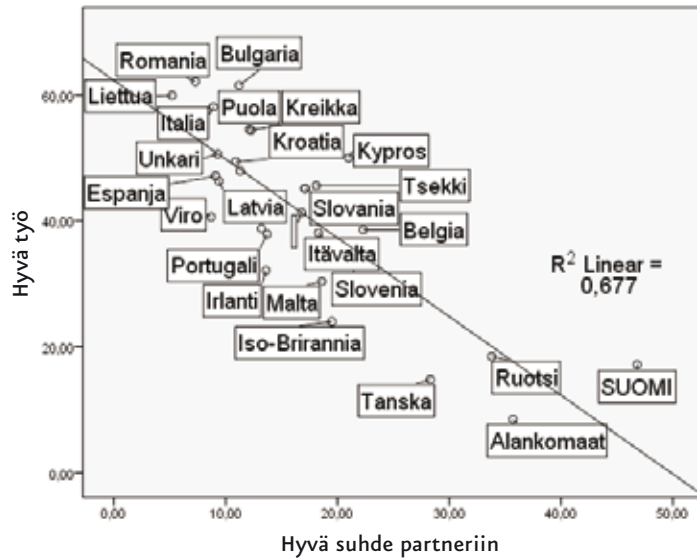

Kuviosta 7 havaitaan sama, mikä on saatu esiin myös monissa muissa tutkimuksissa⁷⁰: hyvinvointivaltioissa arvostetaan ihmissuhteita (ja muita niin sanottuja postmaterialistisia) arvoja keskimääräistä enemmän kuin työtä ja muita vastaavia tekijöitä (kuten tuloja tai omaisuutta) onnellisuuden lähteenä. Neljä maata, joista kolme on Pohjoismaata ja usein niiden joukkoon liittyvä Alankomaat, on tässä suhteessa hyvinkin erilaisia muihin Euroopan unionin jäsenmaihiin sekä eräisiin ehdokasmaihin nähden. Muut tekijät huomioon ottava tarkastelu ei tuota yhtä selkeitä poissulkevuuksia. Heikoiten keskeisistä hyvän elämän edellytyksistä korreloi muiden muuttujien kanssa lasten hankkiminen.

⁷⁰ Saari 2010c.

KUVIO 7: Työ ja parisuhde hyvän elämän edellytyksenä Euroopan unionissa, 2007

Lähde: EUP raakadata

Suomi on Euroopan unionin jäsenmaista ääritapaus puolison arvostamisessa suhteessa työn arvostamiseen (kuvio 7). Tulosta voi tulkita eri tavoilla. Yhtäältä voidaan ajatella, että taustalla on työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen ongelmat: työn vaatiessa yhä suuremman osan vuorokaudesta parisuhteeseen varattavasta ajasta tulee niukka resurssi. Toiseksi tulos voi kertoa yhteisöllisyyden puutteesta. Sukuyhteisön heikentymisen, mikä on Pohjoismailla tyypillistä⁷¹, myötä ydinperheestä tai parisuhteesta tulee aikaisempaa tärkeämpi hyvinvoinnin tukipilari. Kolmanneksi, mikä on todennäköisin selitys, Pohjoismaissa on ”varaa” investoida parisuhteeseen työhön ja toimeentuloon liittyvien vaatimusten ja odotusten ollessa yhteiskuntapoliittisesti hallittuja. Tämän tulkinnan mukaan talouden taantuma tai niukkuuden yleistyminen nostaa työn ja tulojen merkitystä, jolloin parisuhteen sekä auttamisen, ympäristön yms. tekijöiden merkitys vähentyy. Sitä tukee paitsi muut tutkimukset, myös muiden Euroopan unionin jäsenmaiden sijoittuminen

⁷¹ Saari 2010c.

kuvioon: hiukan kärjistäen parisuhteen arvostus hyvän elämän edellytyksenä on hyvinvointivaltioiden mahdollistama ylellisyys.⁷²

SUHTEELLINEN ASEMA

Tärkeä hyvinvointiin liittyvä havainto on hyvinvoinnin relationaalisuus. Useissa tutkimuksissa on havaittu, että ihmiset asemoivat itsensä hierarkisesti suhteessa toisiin ihmisiin ja yhteiskunnan eri kerrostumiin. Samalla ihmisillä on aika systemaattinen taipumus sijoittaa itsensä keskiarvon yläpuolelle.⁷³ Erityisen vahva tämä vaikutus on erilaisissa emotionaalisissa asioissa. Ihmiset esimerkiksi määrittävät yleensä itsensä keskimääräistä mukavamiksi tai auttavaisemmiksi. Sama vaikutus löytyy myös monissa käyttäytymiseen liittyvissä asioissa: esimerkiksi professorikunnassa useimmat professorit määrittävät itsensä keskimääräistä paremmiksi.

Ilmiö on hyvinvoinnin kannalta merkittävä kahdesta syystä. Ensinnäkin aikaisempien tutkimusten perusteella voidaan päätellä, että ihmiset ovat sitä tyytyväisempiä, mitä korkeammalle ”keskiarvon” yläpuolelle he sijoittuvat. Tämä johtuu siitä, että ihminen perustaa toimintansa usein sosiaaliseen vertailuun. Vertailun kohteena on yleensä oma aikaisempi asema ja tulevat odotukset, mutta myös ihmisen itselleen määrittämään *vertailuryhmään* (esimerkiksi samanikäiset suomalaiset) kuuluvat ihmiset. Vertailun merkitys hyvinvoinnille on sen verran vahva, että ihmiset ovat mieluummin hierarkian huipulla köyhissä yhteiskunnissa kuin hierarkian pohjalla rikkaassa yhteiskunnassa, vaikka köyhän yhteiskunnan rikas olisi rikkaan yhteiskunnan köyhää pienituloisempi.

Toiseksi, ihmiset sijoittavat itsensä eri tavoilla erilaisissa yhteiskunnissa. Nyrkkisääntönä voi esittää, että mitä tasa-arvoisempi yhteiskunta on ja mitä tasaisemmin myönteiset tulevaisuuden odotukset ovat yhteiskunnassa jakautuneet, sitä suurempi osa ihmisistä sijoittaa itsensä keskiarvon yläpuolelle. Vastaavasti eriarvoiset yhteiskunnat, joissa tulevaisuuden odotukset ovat eri

⁷² Tilanne ei toki ole näin yksinkertainen, sillä kyse on myös sukulaisuuteen ja ystävyYTEEN perustuvien suhteiden muutoksesta. Tästä ilmiöstä enemmän ks. Saari 2010c.

⁷³ Samasta ilmiöstä suomalaisten koululaisten keskuudessa ks. Kalalahti ym. 2011.

syistä synkät ja epätasaisesti jakautuneet, ihmiset sijoittavat itsensä muita maita useammin lähemmäksi keskiarvoa tai sen alapuolelle.

Tätä ilmiötä havainnollistetaan seuraavassa ESC-aineistolla. Siinä ihmiset voivat asemoida itsensä yhteen kymmenestä hierarkkisesti asetetusta luokasta. Tämän ohella on laskettu keskihajonnat eri maille. Kuviosta 8 nousee esille muutama mielenkiintoinen asia. Ensinnäkin Unkaria ja Bulgariaa lukuun ottamatta eri maiden kansalaiset sijoittavat itsensä keskiarvoina selkeästi laskennallisen keskiarvon yläpuolelle. Keskiarvoina tarkasteltuna he siis pitivät itseään yhteiskunnassa hyväosaisina. Korkeimmalle tämä keskiarvo nousee Alankomaissa ja Irlannissa. Myös Suomessa ihmiset sijoittavat itsensä keskimäärin aritmeettisen keskiarvon yläpuolelle. Tulosta on hankala tulkita, mutta joka tapauksessa sillä lieenee jotakin tekemistä koetun tasa-arvoisuuden ja yhtäläisen kohtelun kanssa. Tämän tulkinnan kannalta Ranskan poikkeuksellinen sijoittuminen on kuitenkin ongelmallinen. Nyrkkisääntö näyttäisi kuitenkin olevan, että ihmiset tuntevat keskimääräisen asemansa paremmaksi vanhoissa kuin uusissa jäsenmaissa.

Hajontalukujen tarkastelu osoittaa, että asemaan liittyvät keskiarvot ja keskihajonnat eivät ole voimakkaassa yhteydessä toisiinsa. Tilastollisesti merkittävää korrelaatiota ei ole niiden välillä.⁷⁴ Koska koetun hyvinvoinnin tutkimuksessa alhainen hajonta kertoo tasa-arvoisuudesta, voidaan todeta että Alankomaissa ihmiset kokevat olevansa tasa-arvoisesti keskimääräistä paremmassa asemassa ja Unkarissa tasa-arvoisesti keskimääräistä huonommassa asemassa. Tarkempi tarkastelu viittaa (jälleen kerran) siihen, että korkea keskimääräinen asema ja tasa-arvoisuus ovat keskimääräistä useammin hyvinvointivaltioiden ominaisuuksia. Toisessa päässä keskiarvoltaan kohtuullisten mutta hajonnaltaan suurten maiden ryhmään sijoittuvat muun muassa Turkki, Portugali, Puola ja Romania. Perinteisistä luokkayhteiskunnista Iso-Britannia, Itävalta ja Italia ovat myös suuren hajonnan maita.

Käsillä olevan teoksen kannalta tärkeä kysymys on, kuinka koettu eriarvoisuus vaikuttaa elämään tyytyväisyyteen. Tämän selvittämiseksi kuvioon 8 on laskettu koetun suhteellisen aseman keskiarvon ja elämään tyytyväisyyden keskiarvot kaikille otoksessa oleville. Kuviosta havaitaan ensinnäkin, että

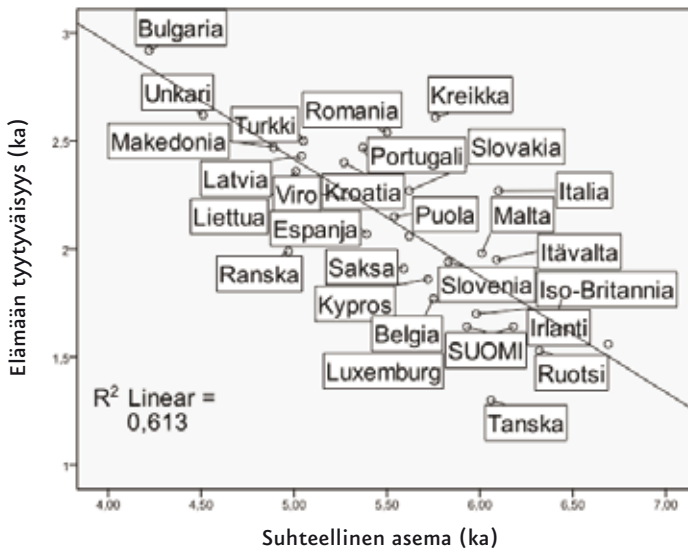
⁷⁴ -.028. Kuviota ei ole näytetty tässä.

muuttujien välillä on voimakkaat korrelaatiot.⁷⁵ Samalla tavalla havaitaan, että suhteellisen asemaan ja elämään tyytyväisyyteen liittyvät hajonnat ovat yhteydessä toisiinsa (ei näytetty tässä). Kuvio on kuitenkin sikäli erilainen, että nämä kaksi tekijää korreloivat voimakkaasti myönteisessä päässä jakaumaa (korkea positio ja korkea elämään tyytyväisyys), mutta samankaltaista korrelaatiota ei ole jakauman toisessa päässä. Olennaista kuitenkin on, että kummassakin tapauksessa Pohjoismaat ja Alankomaat osoittautuvat menestyviksi maiksi: korkea koettu tasa-arvoisuus ja korkea elämään tyytyväisyys kytkeytyvät toisiinsa näissä maissa.

Pohjoismaat ja Alankomaat osoittautuvat menestyviksi maiksi: korkea koettu tasa-arvoisuus ja korkea elämään tyytyväisyys kytkeytyvät toisiinsa näissä maissa.

KUVIO 8: Elämään tyytyväisyys ja suhteellinen asema, 2009

Lähde: ESC raakadata

Viimeinen tähän problematiikkaan liittyvä tulos liittyy heikoimmassa kolmanneksessa olevan ryhmän elämään tyytyväisyyteen. On huomattava, että tämän ryhmän koko vaihtelee eri maissa, mutta joka tapauksessa heitä on kai-

⁷⁵ Se on $-.758^{**}$, luku on negatiivinen koska elämään tyytyväisyys kasvaa arvon pienentyessä.

*Kiipeäminen ylemmäksi
yhteiskunnan hierar-
kiassa lisää elämään
tyytyväisyyttä –
tai samaan vaiku-
tukseen päästään, jos
yhteiskunta muuttuu
ihmisten mielissä
tasa-arvoisemmaksi.*

kissa jäsenmaissa. Tämän jälkeen on laskettu elämään tyytymättömien ryhmä (ne jotka ilmoittavat neliluokkaisella asteikolla kahta alinta elämään tyytyväisyyden tason) ja tutkittu, kuinka tämä ryhmä sijoittuu alimpaan, keskimäiseen ja ylimpään kolmannekseen koetun aseman arvioinnissa. Sitten on verrattu alimpaan ja ylimpään kolmannekseen sijoittuvien tyytymättömyyttä.

Tulokset osoittavat ensinnäkin sen, että tyytymättömyys kytkeytyy yksilön yhteiskunnalliseen asemaan.⁷⁶ Kiipeäminen ylemmäksi yhteiskunnan hierarkiassa lisää elämään tyytyväisyyttä – tai samaan vaikutukseen päästään, jos yhteiskunta muuttuu ihmisten mielissä tasa-arvoisemmaksi. Toiseksi havaitaan, että alimpaan kolmannekseen sijoittuvien tyytymättömien määrässä on voimakasta vaihtelua eri maiden välillä. Bulgariassa yli puolet tähän ryhmään kuuluvista on elämään tyytymättömiä, kun taas Tanskassa heitä on reilusti alle kymmenen prosenttia. Toiselta puolen elämään tyytymättömien osuus yhteiskunnan (koetulla) huipulla on näissä useissa maissa erittäin vähäinen. Huomionarvoista on, että osuus on kaikkein alhaisin Bulgarian, Viron, Turkin ja Liettuan kaltaisissa maissa, joissa koettu suhteellinen eriarvoisuus on suurinta. Näissä maissa ero ”meidän” ja ”heidän” välillä on kaiketi suurimmillaan.

Oma mielenkiintoinen empiirinen havainto on se, että maiden joukossa on muutama, joissa yhteiskunnan hierarkian ääripäiden välillä ei ole olennaista eroa, mitä tulee tyytymättömien osuuteen väestöstä. Itse asiassa Alankomaissa, Ruotsissa, Isossa-Britanniassa ja Kreikassa sekä Italiassa, Tanskassa ja Luxembourgiassa ylimpään kolmannekseen sijoittuvat ovat tyytymättömämpiä elämään kuin alimpaan kolmannekseen sijoittuvat henkilöt. Kuitenkin tarkemmassa tarkastelussa ilmiö osoittautuu osittain otoskoon pienuudesta aiheutuvaksi virheeksi: kun tyytyväisyys elämään on Alankomaissa, Tanskassa, Luxembourgiassa ja Ruotsissa ylipäätään korkeaa, tyytymättömiä on hyvin vähän kaikissa ryhmissä ja siten otoskoon luottamusväli on suuri. Sen sijaan Isossa-Britanniassa ja varmasti Italiassa ja Kreikassa ilmiö näyttäisi olevan todellinen. Eräs mahdollinen selitys sille miksi hyväosaiseksi itsensä tuntevat ovat tyytymättömämpiä elämäänsä kuin huono-osaiseksi itsensä kokevat, on odotusten ja toteutuneen kehityksen ristiriita hyvässä asemassa olevien ryhmässä, kun taas huonossa asemassa olevien ryhmässä tulevaisuutta koskevat odotukset eivät ole muutenkaan ole olleet erityisen korkeat.

⁷⁶ $r = -.623$, ***

Tuloksiin näiden tilastollisesti epävarmojen tapauksien poistaminen ei vaikuttaisi: elämään tyytymättömyys on huonossa suhteellisessa asemassa olevien elämään liittyvä yhteiskuntapoliittinen haaste.

ONNELLISUUS YHTEISKUNTAPOLIITTISENA KYSYMYKSENÄ

Yhteenvetona edellä käydystä keskustelusta voidaan tehdä seuraavat kolme johtopäätöstä:

1. Euroopan unionin jäsenmaiden välillä on niin suuria ja pysyviä eroja onnellisuudessa sekä elämään tyytyväisyydessä, että nämä eivät voi supistua yksinomaan mielialoihin, perherakenteisiin tai vaikkapa taloudelliseen tilanteeseen. Sama koskee onnellisuudessa ja elämään tyytyväisyydessä havaittujen hajontojen eroja. Erot sekä tasoissa että hajonnoissa aiheutuvat todennäköisesti yhteiskunnan rakenteista ja instituutioista, toisin sanoen onnellisuus ja elämäntyytyväisyys ovat kytköksissä näihin tekijöihin.
2. Maiden väliset erot heijastuvat myös erilaisiin näkemyksiin siitä, mitkä tekijät kytkeytyvät elämään tyytyväisyyteen tai onnellisuuteen. Eri maiden välillä on tässäkin suhteessa huomattavia, joskaan ei perustavanlaatuisia, eroja. Perusasiat kuten terveys ja perhe ovat samoja kaikkialla. Sen sijaan työn/rahan ja parisuhteen suhteellinen merkitys vaihtelee maittain. Yhteiskuntien vaurastuessa ja vakiintuessa elämänlaadun painopisteessä näyttäisi tapahtuvan siirtymää kohti ”post-materialistisia” arvoja.
3. Hyvinvoinnin tason ja jakautumisen kannalta olennaista on se, miten ihmiset kokevat sijoittuvansa yhteiskunnassa. Koettu yhteiskunnan hierarkkisuus ja suuret yhteiskunnalliset jaot näyttävät vähentävän ihmisten elämään tyytyväisyyttä. Mitä tasa-arvoisemmasta yhteiskunnasta on kysymys, sitä suurempi osa väestöstä tuntee itsensä hyväosaiseksi ja määrittää itsensä – osin epärealistisesti – keskiarvon yläpuolelle. Mikäli haluamme kansalaisten olevan hyvinvoivia, keskeistä on väestöryhmien väliset suhteelliset erot.

Seuraavassa luvussa tarkastellaan yksityiskohtaisemmin, miten yhteiskunnalliseen kehitykseen makrotason tekijät – erityisesti talouskasvu, hyvinvointivaltio ja tulojen eriarvoisuus vaikuttavat ihmisten koettuun hyvinvointiin.

4.

Kasvu, hyvinvointivaltio ja onnellisuus

Hyvinvointitutkimuksessa on muutamia paljon huomiota herättäneitä, ja siten myös paljon tutkittuja kysymyksiä, joista ei ole toistaiseksi saavutettu laajaa yksimielisyyttä. Nämä liittyvät talouskasvun, eriarvoisuuden, hyvinvointivaltion sekä hyvinvoinnin välisiin korrelaatioihin. Kysymys on pohjimmiltaan siitä, mikä on toistaiseksi paras mahdollinen tapa edistää ihmisten koettua hyvinvointia: tuleeko painopiste asettaa talouskasvuun vai tulontasaukseen. Näitä kysymyksiä tarkastellaan seuraavassa tiiviisti. Tuloksia tarkasteltaessa on otettava huomioon, että tutkijayhteisö ei ole toistaiseksi saavuttanut yhteistä ymmärrystä kummastakaan näistä kysymyksistä. Aineistokysymysten ohella arviointiin vaikuttavat arvosidonnaiset tulkinnat: tutkijoilla on jonkin verran taipumusta nostaa esiin niitä tuloksia, jotka parhaiten sopivat yhteen hänen arvojensa kanssa, ja jättää muita tuloksia vähemmälle huomiolle. Myöskään hyvinvointitutkimus ei ole tästä taipumuksesta vapaa.

LISÄÄKÖ TALOUSKASVU ONNELLISUUTTA?

Talous- ja finanssipolitiikan ilkeä pikku salaisuus on, että rahan merkitys hyvinvoinnin muutokselle on varsin vähäinen ja satunnaisesti haitallinen verrattuna ihmissuhteisiin, luottamukseen ja hyvinvointivaltioon. Ihmissuhteiden merkitys on monella tapaa ensisijainen. Ne kannattelevat ihmisiä sekä erilaisissa murroskohdissa (synnytys, imetys, avioero, työttömyys, sairaus) että elämässä yleensä. Toki jonkin verran on käyty keskustelua siitä, missä määrin ihmiset ylikorostavat sosiaalisten suhteiden merkitystä, koska olisi sosiaalisten normien vastaista väheksyä niiden merkitystä. Luottamuksen merkitys on kuitenkin keskeinen, on sitten kyse ihmissuhteista, organisaati-

oista (poliisi, julkinen valta jne.), instituutioista tai tulevaisuudesta. Lopuksi hyvinvointivaltion merkitys ihmisten turvallisuudelle ja edelleen heidän koettulle hyvinvoinnilleen on monella tapaa keskeinen. Hyvinvointivaltiolla tarkoitetaan tällöin myös muuta kuin käytettyjen sosiaalimenojen määrää (tähän palataan myöhemmin). Joka tapauksessa eräs koetun hyvinvointitutkimuksen peruskysymyksistä on, missä määrin ja minkälaisen mekanismien välityksellä kotitalouden käytössä oleva raha muuntuu koetuksi hyvinvoinniksi.

Perinteinen aikasarjoihin perustuva tulos on ollut, että BKT:n tason muutos ei juurikaan lisää koettua hyvinvointia.⁷⁷ Tätä niin sanottua (sen vuonna 1974 esittäneen tutkijan mukaan nimettyä) Easterlinin paradoksia on vuosien ajan käytetty oikeuttamaan kasvukriittistä yhteiskuntapolitiikkaa. Sen perusteella on väitetty, että talouskasvusta tulisi luopua politiikan tavoitteena, koska viimesijainen yhteiskuntapoliittinen tavoite eli onnellisuus ei näytä lisääntyvän. Tämän väitteen hyväksyttävyyttä on lisännyt myös sen hyödynnettävyys kasvukriittisessä yhteiskunta- ja talouspoliittisessa keskustelussa. Vastaavasti sitä on pyritty kiistämään samankaltaisista ulkotieteellisistä syistä.

Empiirisesti tilanne on ollut vuosikymmeniä kiistanalainen, mikä johtuu maakohtaisista hajontaeroista, käytetyistä mikro- ja makrotason muuttujista sekä aikasarja-analyysien ja vertailevien aineistojen otosteknisistä ongelmista.⁷⁸ Maakohtaisista eroista merkittävin on Yhdysvaltojen kehityksen poikkeuksellisuus, mikä ei rajoitu ainoastaan onnellisuuteen, vaan ulottuu moniin muihinkin yhteiskuntapoliittisiin tekijöihin, kuten hyvinvointivaltion kehitykseen ja markkinoiden sääntelymekanismeihin. Yhdysvalloista, joista on olemassa pisimmät, aina 1950-luvulle saakka ulottuvat aikasarjat, tulos on kohtuullisen selvä. Onnellisuus ei ole juurikaan lisääntynyt, vaikka talous on kasvanut arvioituna henkeä kohden lasketun BKT:n muutoksena.

Samalla tavalla eri maiden koetun hyvinvoinnin tasoerot näyttävät olevan aika lailla pysyviä vaikka maiden väliset BKT-erot supistuisivat tai laajentuisivat. Tämän tuloksen on katsottu aiheutuvan siitä, että onnellisuuden taso on kytköksissä enemmänkin konstitutionaalsiin tekijöihin, kuten esimerkiksi demokratian ja yhtäläisen kohtelun periaatteiden juurtumiseen kuin keskipitkän aikavälin talouskasvun muutoksiin. Onnellisuuden muutosta voidaan

⁷⁷ Ks. *Graham 2009; 2011*.

⁷⁸ *Graham 2009; Bok 2010*.

sitten (yrittää) selittää muilla tekijöillä, kuten talouskasvulla, työllisyydellä ja eriarvoisuudella.

Toisaalta on varsin perusteltua näyttöä siitä, että Yhdysvallat on poikkeus yleisestä säännöstä, jonka mukaan taloudellisella kehityksellä on myönteinen hyvinvointivaikutus, erityisesti mikäli se välittyy työllisyyden kasvun kautta.⁷⁹ Työllistävällä talouskasvulla nimittäin on hyvinvointia lisäävä vaikutus. Toistaiseksi kattavin tarkastelu tästä aihepiiristä julkaistiin vuoden 2008 lopulla, jolloin taloustieteilijät Betsey Stevenson ja Justin Wolferson julkaisivat noin satasivuisen katsauksen talouskasvun ja koetun hyvinvoinnin välisten mekanismien muutoksiin sekä globaalisti tarkasteltuna että eräiden teemojen osalta Euroopan unionin jäsenmaissa 1980-luvun alusta 2000-luvun alkuvuosiin. Aineistona he käyttivät vuosien 1981–2004 Maailman arvotutkimuksia (*World Value Survey*), vuoden 2002 Pew-kyselyä ja vuoden 2006 Gallup-kyselyä. Näissä mukana olevien maiden määrä vaihtelee 43:n ja 113:n välillä ja kattavat suurimman osan maailman väestöstä. Vuoden 1981 Maailman arvotutkimusta lukuun ottamatta näitä tutkimuksia voi pitää otanta-teknisesti tyydyttävänä. Lisäksi niissä on vertailukelpoiset kysymykset onnellisuudesta ja elämään tyytyväisyydestä.⁸⁰

Tulokset ovat koko lailla selkeitä. He havaitsivat suurilla otoksilla ensinnäkin selkeän myönteisen korrelaation BKT:n absoluuttisen määrän ja elämään tyytyväisyyden välillä. Talouskasvu näin arvioituna siis lisää koettua hyvinvointia riippumatta siitä, käytetäänkö mittarina elämään tyytyväisyyttä tai onnellisuutta.⁸¹ Aikasarjatarkasteluissa he havaitsivat onnellisuuden olevan sensitiivinen talouskasvun vaihteluille. Nopean talouskasvun jaksot näyttäsivät nostavan keskimääräistä elämään tyytyväisyyttä ja vastaavasti talouden taantumukset alentavat sitä. Vertailevasti tarkastellen kaikissa Maailman arvotutkimuksen otoksissa olevista 62:sta maasta 53:ssa kasvun muutos ja hyvinvoinnin muutos (onnellisuudeksi määriteltynä) kulkevat käsi kädessä ja yhdeksässä tulos on neutraali tai päinvastainen (jolloin kasvu vähentää onnel-

⁷⁹ Lane 2000.

⁸⁰ Stevenson & Wolfers 2008.

⁸¹ Köyhissä maissa elämään tyytyväisyys ja onnellisuus eroavat toisistaan. Esimerkiksi Tansaniassa ihmiset ovat varsin onnellisia, mutta samalla erittäin tyytymättömiä elämän laatuunsa.

lisuutta). Samankaltaiset, joskin vähemmän yksiselitteiset tulokset saadaan elämään tyytyväisyyttä koskevista kysymyksistä suurin piirtein samalla otannalla.

Mitä taas tulee Yhdysvaltojen poikkeukselliseen kehitykseen, selitys BKT:n ja onnellisuuden välisen yhteisvaihtelun puuttumiselle löytyy Yhdysvaltojen poikkeuksellisesta tulonjaon kehityksestä. Henkeä kohden laskettu bruttokansantuote on voimakkaasti kasvanut kolmenkymmenen vuoden ajan ennen vuoden 2008 lamaa, mutta kotitalouksien keskimääräinen tulokehitys ei ole ollut yhtä myönteistä. Itse asiassa se on ollut kansainvälisesti tarkastellen varsin heikko. Yhdysvallat ovat tulleet keskimäärin rikkaammiksi, mutta mediaaniyhdysvaltalaiset eivät ole vaurastuneet vastaavasti, koska valtaosa lisätuloista on mennyt suurituloiselle väestönosalle. Jos Yhdysvalloissa tarkastellaan BKT:n muutoksen sijasta kotitalouksien tulokehitystä, Easterlinin paradoksi käytännössä katoaa: BKT:n kasvuun nähden tavattoman hidas käytettävissä olevien tulojen kehitys heijastuu alhaisena onnellisuuden nousuna.

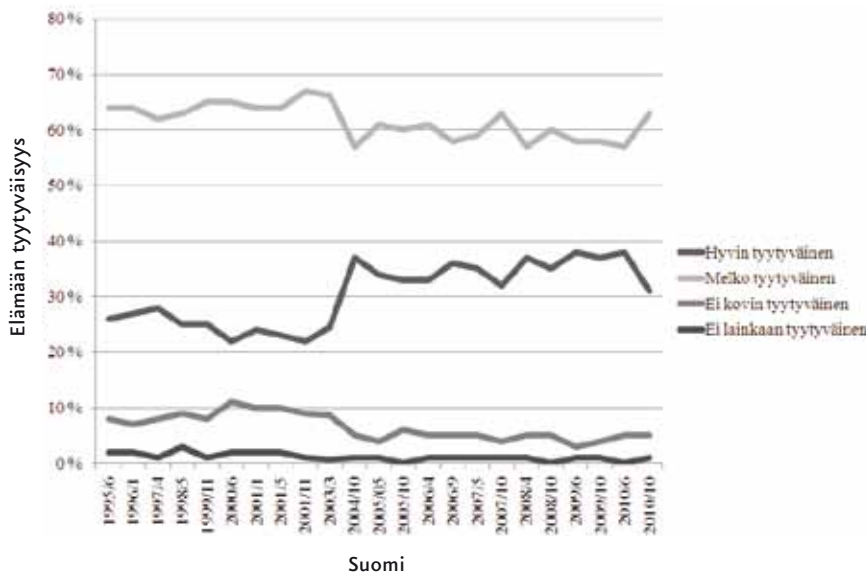
Suomen kohdalla näyttäisi siltä, että talouskasvulla ja hyvinvoinnilla on myönteinen yhteys. Kuviossa 9 on esitetty aikasarja elämään erittäin tyytyväisten ja melko tyytyväisten osuudesta Suomessa vuosina 1995–2010.⁸² Vuosien 2004–2005 välillä tapahtunut muutos on epäilyttävän suuri, joten siihen on syytä suhtautua jonkinmoisella varauksella: suomalaiset eivät noin paljon riemastuneet Vanhasen ensimmäisestä hallituksesta (2004–2007). Joka tapauksessa tällä varauksella näyttäisi siltä, että suomalainen kasvun ja työllisyyden lisäämiseen tähtäävä yhteiskuntapolitiikka ei ole ainakaan vähentänyt suomalaisten elämään tyytyväisyyttä.

*Suomen kohdalla
näyttäisi siltä, että
talouskasvulla ja
hyvinvoinnilla on
myönteinen yhteys.*

82 Aineistona on käytetty Eurostatin tietokannasta poimitettuja aikasarjoja. Nämä aikasarjat esitetään poikkeuksetta Likert-asteikkolisina, joten niistä ei voida (tässä yhteydessä) laskea keskiarvoja. Raaka-aineistot on saatavissa osoitteesta http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm.

KUVIO 9: Elämään tyytyväisyys Suomessa, 1995–2010, %

Lähde: Eurostatin luokiteltu raakadata

Yhteiskunnan (ääripäiden) eriarvoistuminen ei näy näissä luvuissa suomalaisten elämään tyytyväisyyden laskuna. Havainnolle on muutama ilmeinen selitys. Ensinnäkin toisin kuin usein esitetään, sosioekonomisten ryhmien välinen eriarvoistuminen on Suomessa ollut varsin vähäistä työssä olevien ryhmien sisällä tällä aikavälillä. Usein eriarvoisuuden mittaamisessa käytetty Gini-indeksin muutos heijastaa ennen kaikkea ääripäiden tulokehityksen polarisoitumista.⁸³ Tästä näkökulmasta väestön suuren enemmistön suhteellisen tasa-arvoinen tulokehitys heijastuu näissä luvuissa vakaana kehityksenä.

⁸³ Gini on ns. atomisoitu eriarvoisuusmittari, joka mittaa yksilöiden (tai kulutusyksiköillä korjattujen kotitalouksien) tulonjakoa. Mitä korkeampi tuo arvo on, sitä enemmän tulonjako poikkeaa tasaisesta tulonjaosta. Laskentakaavastaan johtuen se on siis myös sensitiivinen ääripäiden muutokselle. Sosiologisesti on perustellumpaa tarkastella sosioekonomisten ryhmien suhteellista kehitystä, jolloin eriarvoisuus on relationaalinen käsite. Tällöin ei ole merkitystä sillä, kuinka korkeat ovat yksittäisten toimitusjohtajien tulot, vaan olennaisempaa on, kuinka (tiettyjen kriteerien, kuten esim. enemmän kuin 20 alaista, mukaan määriteltyjen) toimitusjohtajien ryhmän sisäinen mediaanitulo kehittyy. Yksittäiset toimitusjohtajat saattavat muuttaa gini-indeksiä varsin merkittävästi, mutta heidän vaikutuksensa mediaanituloon ei ole merkittävä.

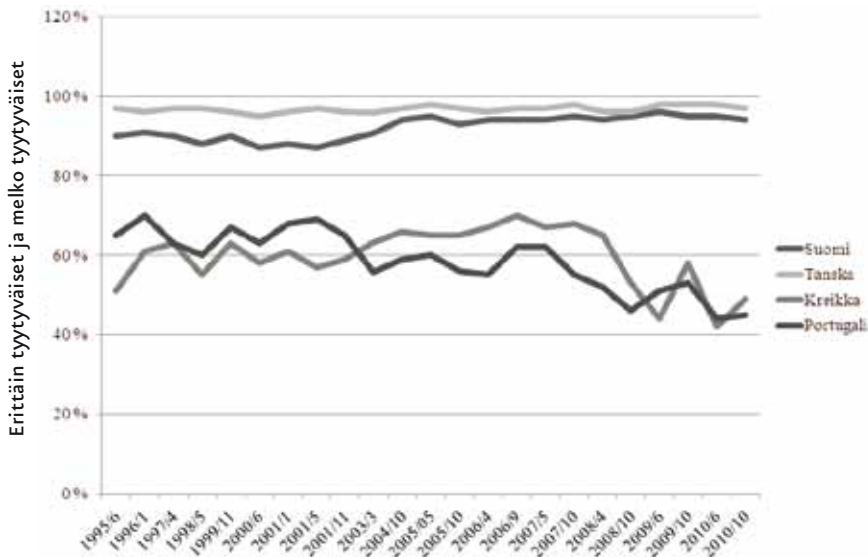
Toiseksi ajanjakson loppupuoleen (2008–2010) sijoittunut kansainvälinen valuuttakriisi ei Suomessa johtanut olennaiseen työllisyyden ja työttömyyden muutokseen, toisin kuin useassa muussa maassa. Tämä aiheutuu merkittävältä osaltaan siitä, että tammikuussa 2009 päätetty elvytyspolitiikka ylläpiti niin sanottuna oikaistua eli julkisten palvelujen arvon huomioon ottavaa bruttokansantuotetta myös vuosien 2009–2010 talouskriisin ylitse. Tällä mittarilla arvioituna Suomessa ei ollut merkittävää lamaa vuosina 2008–2009. Työllisyyttä ylläpitänyt julkisen talouden velkaantuminen ylläpiti kansalaisten elämään tyytyväisyyttä keskipitkällä aikavälillä. Pidemmällä aikavälillä, vuosina 2012–2015, ja ennen kaikkea sen jälkeen, julkista taloutta tasapainottavalla politiikalla tul(l)ee olemaan päinvastainen vaikutus.

Mielenkiintoinen kysymys on, missä määrin suomalaisten elämään tyytyväisyys poikkeaa muiden EU-maiden elämään tyytyväisyydestä. Aikasarjojen analysointi edellyttää tutkittavan maaryhmän supistamista tutkimusasetelman havainnollisuuden säilyttämiseksi. Tässä yhteydessä Suomea verrataan kolmeen muuhun maahan. Käytännössä neljä maata on tämänkaltaisessa vertailussa maksimi. Vertailuryhminä ovat Tanska, joka on perinteisesti ollut Euroopan tyytyväisimpiä maita, sekä talouskriisistä kärsineet Kreikka ja Portugali.

Kuvio 10 osoittaa, että suomalaisten elämään tyytyväisyys on näin määriteltynä ollut erittäin korkealla tasolla. Se on myös jonkin verran noussut 1990-luvun jälkeen työllisyyden parantumisen ja talouskasvun myötä. Käytännössä tyytyväisyysasteikossa on tullut katto vastaan väestön valtaosan kohdalla. Kasvukriittisesti voidaan esittää, että koska väestö on saavuttanut tyytyväisyyden maksimin, lisäinvestoinnit eivät ole kovin tuottavia. Yhteiskuntapoliittisesti tulkinta on toinen, ja silloin pohditaan miksi joissakin ryhmissä elämään tyytyväisyys ei ole yhtä korkealla tasolla kuin muissa ryhmissä; ja yhteiskuntatieteellisesti voidaan kysyä, pitäisikö elämään tyytyväisyyttä mitata erottelukykyisemmillä mittareilla. Sen sijaan kreikkalaisten ja portugalilaisten näkemykset elämään tyytyväisyydestä ovat selvästi alemmat. Taloudellisten vaikeuksien lisääntyessä kaksituhatluvun ensimmäisen vuosikymmenen loppupuolella myös elämään tyytyväisyys näyttäisi laskevan jyrkästi. Luonteva selitys tälle on tulevaisuuden epävarmuuden lisääntyminen.

KUVIO 10: Erittäin tyytyväisten ja melko tyytyväisten osuus väestöstä Suomessa, Tanskassa, Kreikassa ja Portugalissa, 1995–2010, %

Lähde: Eurostatin luokiteltu raakadata

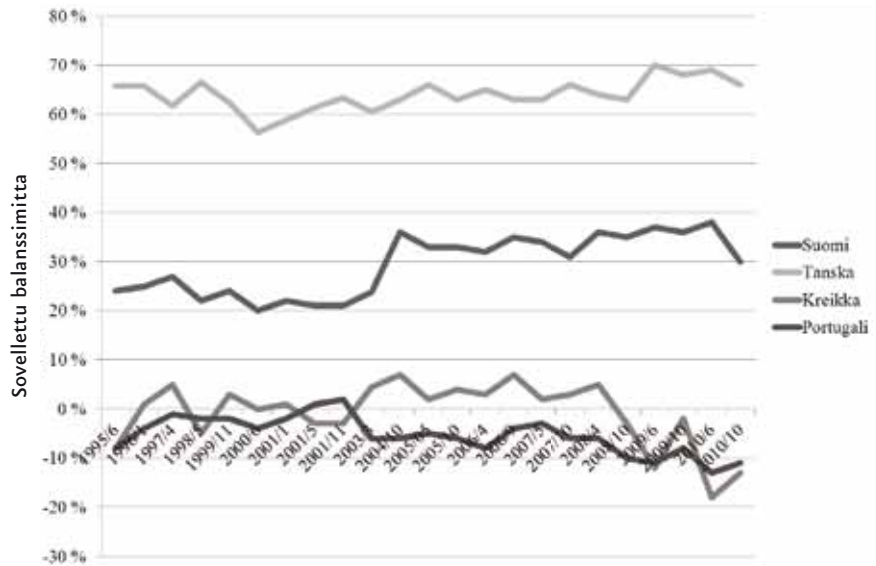
Edellä on tarkasteltu samanaikaisesti elämään erittäin tyytyväisten ja melko tyytyväisten osuutta väestöstä. Voidaan kuitenkin väittää, että elämään tyytyväisyyden arvioinnin kannalta on mielekkäämpää tarkastella kaikkein tyytyväisimpien ja tyytymättömiimpien osuuksien suhteellista muutosta. Tämänkaltaisen sovellettu balanssimitta korostaa ääripäiden merkitystä yhteiskunnallisen muutoksen indikaattorina. Samalla se toimii kansakunnan valtimolle asetettuna sykemittarina.

Kuvioon 11 tiivistetyt tulokset antavat olennaisesti erilaisen kuvan kansalaisten tyytyväisyydestä. Tanskalaiset ovat entiseen tapaan erinomaisen tyytyväisiä yhteiskuntaansa. Mittarissa ei näy olennaista trendinmuutosta suuntaan tai toiseen. Suomalaisten ääripäiden balanssi puolestaan muuttui nopeasti 2004. Muutos aiheutui tyytyväisten määrän kasvusta tyytymättömien määrän pysyessä entisellään. Aivan toisenlaisen tarinan antavat Kreikka ja Portugali. Kummassakin tapauksessa tyytyväisten osuus ylittää tyytymättömien määrän vain marginaalisesti niinäkin vuosina, jolloin balanssimitta yli-

päätään on positiivinen. Portugalilaiset ovat enimmäkseen olleet miinuksella kun taas kreikkalaiset olivat hivenen plussalla puoli vuosikymmentä 2000-luvun alussa.

KUVIO 11: Elämään tyytyväisyyden sovellettu balanssimitta Suomessa, Tanskassa, Kreikassa ja Portugalissa, 1995–2010, %

Lähde: Eurostatin luokiteltu raakadata

Toisaalta kysymystä elämään tyytyväisyyden ja taloudellisen kehityksen tason välisestä suhteesta voidaan tarkastella myös vertailevasti.⁸⁴ Tulokset osoittavat ensinnäkin sen, että globaaleilla aineistoilla BKT:n tasolla ja onnellisuudella näyttäisi olevan myönteinen yhteys, kun muutosta tarkastellaan keskihajontana ja -arvoina erityisesti vertailtaessa pieni- ja suurituloisia yhteiskuntia. Toisaalta *samalla tulotasolla* olevien maiden välillä on erittäin suuria eroja kummassakin ryhmässä. Kehitysmaiden problematiikka ei ole

⁸⁴ Ks. myös Graham 2009; BKT:n tasosta on käytetty indikaattorina UNDP:n BKT-tasoindeksiä ja BKT:n mittarina kolmentoista vuoden keskimääräistä kasvua vuosina 1995–2008. Schwartz 2011.

tässä yhteydessä keskeistä, joten se jätetään sivuun. Todettakoon kuitenkin, että arvoilla, tai niin sanotuilla kulttuurisilla arvo-orientaatioilla, on todennäköisesti vaikutusta näihin eroihin.

Rikkaiden maiden ryhmässä havaitaan, että kun henkeä kohden laskettu BKT saavuttaa tietyn, varsin korkean tason, BKT:n tason ja onnellisuuden määrän välillä ei ole käytännössä minkäänlaista korrelaatiota kun tarkastelu rajataan tähän ryhmään. Kaikkein rikkaimpien maiden ryhmässä korrelaatio onnellisuuden ja BKT:n välillä on aika lailla olematon. Rikkaiden maiden välillä on siis huomattavia eroja siinä, kuinka tehokkaasti tai vaikuttavasti ne pystyvät muuntamaan rahaperustaisen resurssin koetuksi hyvinvoinniksi. Koska ihmisten sosiaalisten suhteiden laadussa ei ole tässä kohden ratkaisevia eroja (erot säilyvät, vaikka näihin liittyvät tekijät vakioidaan), todennäköisempi selitys on julkisen vallan instituutioiden toiminta ja hyvinvointivaltion kyky ”kääntää” rahapohjaiset resurssit koetuksi hyvinvoinniksi.⁸⁵

Kasvukriittisten tutkijoiden ja poliitikkojen mielestä Easterlinin paradoksi siis osoittaa, että talouskasvuun tähtäävä politiikka ei tuota kyllin suuria koetun hyvinvoinnin lisäyksiä, jotta tuo politiikka olisi perusteltua. Tämän näkemyksen mukaan investointi vapaa-aikaan voisi tuottaa sille korkeamman tuoton ja yhteiskunnan institutionaalista rakennetta tulisi muokata vastaavasti. Tuo näkemys, jota Suomessa on edustanut muun muassa Osmo Soininvaara⁸⁶, on perusteltu niiden osalta ja niissä tapauksissa, joissa valinta vapaa-ajan ja työn välillä olisi vapaaehtoinen ja nykyinen institutionaalinen rakenne ei mahdollista tuota valintaa. Molempien kriteerien tulee täytyä samanaikaisesti. Se ei sovellu niihin, joiden koettu elintaso on tällä hetkellä heidän oman käsityksensä mukaan liian alhainen, tai joiden tulot eivät riitä kattamaan heidän menojaan. Taloustieteilijät, joille kasvun ja onnellisuuden välinen yhteys näyttää muodostuneen periaatteelliseksi kysymykseksi, ovat puolestaan päätyneet päinvastaiseen tulokseen osoittamalla, että talouskasvulla on onnellisuutta lisäävää vaikutusta. Tästä näkökulmasta vakiintunut kasvun ja työllisyyden politiikka vaikuttaa perustellulta, ja yhteiskuntapolitiikan sisältöön ja suuntaan ei tarvita perustavanlaatuisia uudistuksia.⁸⁷

85 *Ervasti & Saari 2011.*

86 *Soininvaara 2007.*

87 *Esim. Lilja 2009.*

Yhteiskuntapoliittisesti näitä molempia peruslähestymistapoja toimeenpanokelpoisempi tapa edetä muutama askel eteenpäin on miettiä, miten nykyistä kasvuun ja työllisyyteen perustuvaa mallia voidaan uudistaa institutionaalisesti niin, että sillä olisi nykyistä voimakkaampi koettua hyvinvointia lisäävä vaikutus. Tämänkaltaisen politiikka voi edetä kahta polkua pitkin. Yhtäältä voidaan pohtia yhteiskunnan konstitutionaalisia (perustuslaillisia) piirteitä. Näiden tutkimus on osoittanut, että välitön demokratia, selkeät omistusoikeudet ja yhtäläinen kohtelu, hallinnon hyvä laatu, sekä muut ihmisiä voimaannuttavat ja siten ihmisten päätäntävaltaa tukevat tekijät lisäävät pysyvästi ihmisten onnellisuutta.⁸⁸ Nämä kysymykset ovat kuitenkin pitkälti strategisen yhteiskuntapolitiikan ulottumattomissa. Vaikka sveitsiläiset tutkimustulokset esimerkiksi tukevat voimakkaasti käsitystä, että väkimäärältään pienet ja rakenteiltaan vakiintuneet kuntayhteisöt tuottavat enemmän koettua hyvinvointia kuin suuret (edustukselliseen demokratiaan perustuvat) kunnat, Suomessa tuskin on poliittista valmiutta arvioida tämän vuoksi uudestaan esimerkiksi Paras-hanketta tai muita suurempiin yksiköihin tähtääviä uudistuksia.

Toisaalta on mahdollista valita politiikkalohkoja, ja arvioida yksittäisten lohkojen osalta mahdollisten uudistusten todennäköisiä hyvinvointivaikutuksia. Tämän kaltaisen etukäteisarviointi voidaan tehdä arvioimalla muiden maiden tai alueiden kokemusten perusteella joko mahdollisia heikennyksiä tai potentiaalisia lisäyksiä. Edellisessä tapauksessa kysytään, onko uudistuksella todennäköisesti ihmisten koettua hyvinvointia alentava vaikutus, jälkimmäisessä tapauksessa puolestaan kysytään, onko vaikutus todennäköisesti myönteinen. Kummassakin tapauksessa tarkastelun kohteena on enemmänkin muutoksen suunta (”etumerkki”) kuin todennäköisesti toteutuva taso.

⁸⁸ Frey 2008.

LISÄÄKÖ SOSIAALIPOLITIikka ONNELLISUUTTA?

Edellä on joitakin kertoja viitattu ikään kuin itsestään selvyytenä hyvinvointivaltion onnellisuutta edistävään vaikutukseen. Syynä tähän käsitykseen on aikaisempi professori Heikki Ervastian kanssa tekemäni tutkimus, joka osoittaa tämän yhteyden kansallisvaltiomallin tasolla poikkileikkausaineistolla. Tulos on kiistaton ja tukee muita samankaltaisia tutkimuksia.⁸⁹ Lisäksi edellä esitellyt tulokset yhä uudestaan osoittavat, että sekä onnellisuus että elämään tyytyväisyys ovat korkeimmalla tasolla niissä maissa (kuten Tanska, Norja, Ruotsi, Suomi ja Alankomaat), joita perinteisesti ja perustellusti on pidetty hyvinvointivaltioina.⁹⁰

Tarkkaan ottaen tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että onnellisuus kytkeytyisi välittömästi sosiaalipolitiikkaan yleensä ja sosiaalimenoihin erikseen. Tästä kysymyksestä on lukuisia erilaisia tulkintoja. Peruskysymykset liittyvät tasoon ja lisäykseen. Ensimmäinen kysymys on, lisääkö sosiaalimenojen määrä ihmisten onnellisuutta. Tätä kysymystä voidaan tarkastella poikkileikkaus- ja paneeliaineistoilla vertailevasti. Toiseksi voidaan kysyä, kuinka paljon sosiaalimenojen lisäyksellä on myönteistä vaikutusta elämään tyytyväisyyteen.

Varsin vakiintunut näkemys on, että sosiaalimenoilla ei ole merkittävää onnellisuutta lisäävää vaikutusta. Tämän – maailman onnellisuusarkiston johtajan, professori Ruut Veenhovenin tutkimuksiin⁹¹ perustuvan – näkemyksen ovat Suomessa esittäneet sekä Kari Nars että Hirvonen ja Mangelöja. Esimerkiksi Narsin mukaan:

Vastoin odotuksia ... testitulokset viittasivat siihen, ettei hyvinvointivaltion koon ja hyvinvointitason välillä ei ole vahvaa yhteyttä. Anteliaitten sosiaalisten turvaverkostojen maissa ihmiset eivät olleet onnellisempia tai terveempiä kuin niissä yhtä varakkaissa yhteiskunnissa, joissa valtio ei ollut niin avokätinen. ... Korkeiden sosiaalimenojen maissa terveys ja

⁸⁹ Ervasti & Saari 2011.

⁹⁰ Rothstein 2010.

⁹¹ Veenhoven 2000.

*onnellisuus ei jakautunut sen tasaisemmin kansalaisten kesken kuin yhtä varakkaissa alhaisempien sosiaalimenojen maissa.*⁹²

Narsin mukaan selitys tälle hänen mukaansa odotusten vastaiselle tulokselle on ”sosiaalipolitiikan sopeutumisen laki”, jonka mukaan ”jos joku tarve tyydytetään, suurempia vaatimuksia nousee sen tilalle”. Nars jatkaa analyysiaan seuraavasti:

*Monien on varmasti ollut vaikeaa sulattaa ... päätelmiä. Harvaa kiinnostavat tuollaiset tulokset, koska niiden (pitäisi kaiketi olla heidän, koska Nars viittaa hyvinvointivaltiotutkijoihin – JS) asenne on ymmärrettävästi myönteinen hyvinvointivaltiota kohtaan. Useat alan asiantuntijat ansaitsevat sitä paitsi toimeentulonsa hyvinvointivaltiota koskevista tutkimuksista, ja tuskin heidänkään mielestään tuloksessa on juuri hurraamista.*⁹³

Tiivistäen ”sosiaalipolitiikan sopeutumisen lakia” koskeva tulos on siis poliittisesti epäkorrekti ja tutkijoiden taloudellisten intressien vastainen.

Tulos on sen verran yllättävä, että on syytä katsoa, miten alkuperäinen tutkimus on tehty. Perushaasteet ovat otoksen hajanaisuus, sosiaalimenojen mitaamistapa ja valittu ajanjakso. Otokseen on sisällytetty satunnainen määrä⁹⁴ maita alkaen Nigeriasta ja päättyen Pohjoismaihin. Mikäli tarkoituksena on selvittää sosiaalimenojen merkitystä hyvinvoinnille, perusteltua on rajautua niihin maihin, joissa sosiaalipolitiikkaa harjoitetaan merkittävässä määrin. Toiseksi sosiaalimenojen osalta tunnettu haaste on, että sosiaalimenojen suhde BKT:hen ei ole kovin osuva tapa mitata sosiaalipolitiikkaa. Teknisten ongelmien ohella se ei kerro mitään sosiaalimenojen jakaumasta. Vertailevat tutkimukset osoittavat, että sama sosiaalimenojen määrä voidaan jakaa lukuisilla eri tavoilla. Eräissä maissa uudelleenjako kohdentuu käytännössä elämänkaaren ylitse, toisissa maissa uudelleenjako tasaa samanikäisten sosioekonomisten ryhmien välillä sosiaalisten riskien toteutumisen suhteessa. Tämän ohella sosiaalimenojen käsite ei välttämättä kuvaa kovin hyvin sosiaalipo-

⁹² Nars 2006, 210. Saman tuloksen ovat noteeranneet myös Hirvonen & Mangeloja 2006, 64-65,

⁹³ Nars 2006, 211.

⁹⁴ $N = n \cdot 40$ kysymyksestä riippuen.

litiikkaan käytettäviä resursseja. Sen kattavuus on suurempi Pohjoismaissa kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa: jos ja kun Yhdysvaltojen lukuihin lisätään yksityinen terveydenhuolto ja eläkevakuutus, sen menot ovat Pohjoismaiden tasolla.⁹⁵ Kolmanneksi, mainitussa Veenhovenin tutkimuksessa tarkasteltu ajanjakso rajautuu 1980-lukuun, joten voidaan kysyä onko tulos pätevä myös 2000-luvulla. Viimeisten 20 vuoden aikana sosiaalipolitiikan sisältö ja tavoitteet ovat olennaisesti muuttuneet.

Asian selvittämiseksi EU-maiden sosiaalimenojen suhde BKT:hen laskettiin uudestaan vuodelle 2008 ja luvut laskettiin uudestaan suhteessa onnellisuuteen ja elämään tyytyväisyyteen. Eurostatin sosiaalimenotietokannasta puuttuvat tiedot Maltasta ja Tanskasta. Tanskan puuttuva tieto on paikattu OECD:n tiedolla vuodelta 2007, joka ei ole täysin vertailukelpoinen⁹⁶, mutta kuitenkin suurin piirtein oikeassa mittakaavassa (26,1 % BKT:sta)⁹⁷. Tulos on jälleen yksiselitteinen ja yhteensopiva aikaisempien tässä teoksessa tehtyjen tulkintojen kanssa. Korrelaatio sosiaalimenojen ja onnellisuuden välillä on hyvin voimakas ja tilastollisesti erittäin merkitsevä⁹⁸, joten tulos eurooppalaisella aineistolla on selkeä. Sama tulos saadaan hajonnasta, joskaan tulos ei ole yhtä vahva.⁹⁹ Korkeiden sosiaalimenojen maissa onnellisuus on korkeammalla tasolla kuin matalien sosiaalimenojen maissa ja myös onnellisuuden hajonta on vähäisempi. Mikäli poikkeustapauksena (*outlier* maana) oleva Bulgaria poistettaisiin aineistosta, tulos olisi vielä selkeämpi. Samat tulokset saadaan myös elämään tyytyväisyydestä ja sen hajonnasta.¹⁰⁰ Korrelaatio on voimakkaampi elämään tyytyväisyyden kuin onnellisuuden suhteen, mutta hajontojen suhteen tilanne on päinvastainen. (Kuvio 12.)

Korkeiden sosiaalimenojen maissa onnellisuus on korkeammalla tasolla kuin matalien sosiaalimenojen maissa ja myös onnellisuuden hajonta on vähäisempi.

95 Tarkat luvut löytyvät julkaisusta Saari (toim.) 2010c. Alkuperäiset luvut ovat peräisin OECD:n seurannasta. Ne ovat peräisin vuodelta 2005 (eräin osin 2007). Uudet luvut ovat parhaillaan keräyksessä. Niin sanottuja nettoutettuja lukuja on saatavissa myös Euroopan unionin jäsenmaista.

96 Tanskan lukujen ongelmana on eräiden täydentävien eläkejärjestelmien kirjaaminen.

97 http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Social_protection_statistics. Tähän osoitteeseen tulee myöhemmin myös puuttuva Tanskan tieto. Loppuvuodesta 2011 saatujen ennakkotietojen mukaan se olisi noin 29,5 %.

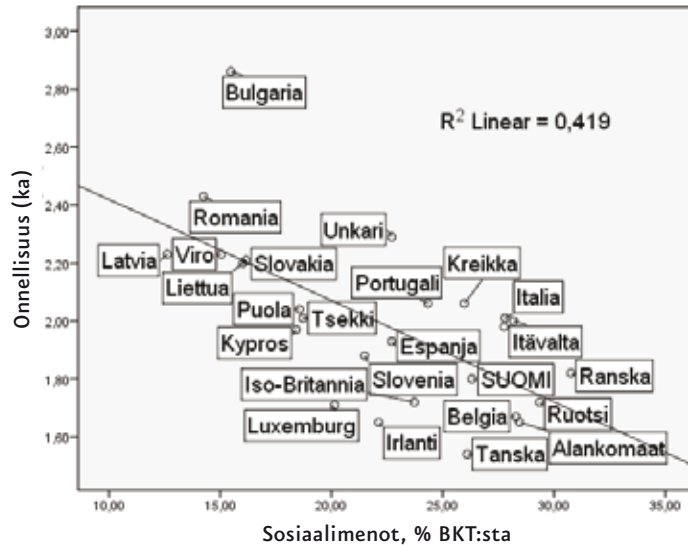
98 -0.647^{**}

99 Korrelaatio sosiaalimenojen ja onnellisuuden hajonnan välillä on -0.429^* .

100 Elämään tyytyväisyyden korrelaatio on -0.517^{**} ja sen hajonnan korrelaatio on -0.625^{**} .

KUVIO 12: Onnellisuus ja hyvinvointivaltio Euroopan unionissa, 2006

Lähde: ESR raakadata ja Eurostat sosiailimenotietokanta, 2008

Tulos osoittaa ennen kaikkea sen, että otoskoon manipuloinnilla voidaan vaikuttaa oleellisesti tuloksiin. Mielekkäiden tulosten saamiseksi tämänkaltaiset vertailut tulee rajata institutionaalisilta lähtökohdiltaan samankaltaisiin maihin. Esimerkiksi Nigerian ja Tanskan vertailu ei tuota tämänkaltaisessa tarkastelussa luotettavaa lisäarvoa. Käytännössä tarkastelu tulisi rajata Euroopan unionin jäsenmaihin, jonka ohella otokseen on mielekästä lisätä EU:n ulkopuoliset Pohjoismaat, Sveitsi sekä liittymisprosessissa mukana olevia maita. Niiden institutionaaliset rakenteet ovat kyllin samankaltaisia, että niitä voidaan tarkastella yhtenä ryhmänä.

Tämän ohella olisi syytä vielä tarkastella, miten sosiaalimenojen BKT-suhteen ja onnellisuuden välinen suhde muuttuisi, mikäli sosiaalimenot korvattaisiin paremmalla mittarilla. Tämä on kuitenkin haasteellinen alue. Paras vaihtoehtoinen mittari on niin sanottu dekommodifikaatio-indeksi, joka mittaa tulonsiirtojärjestelmien kattavuutta, tasoa ja etuuksien saannin kestoa. Se on kuitenkin julkisesti saatavissa vain vuoteen 2002 saakka, minkä ohella se kattaa vain tärkeimmät tulonsiirtojärjestelmät, eikä lainkaan palve-

lujärjestelmiä.¹⁰¹ Luvut eivät myöskään ole saatavissa kaikille maille, joten otos rajoittuu reiluun kymmeneen maahan. Lyhyesti sanottuna tämän muuttujan käyttäminen ei muuta edellä kuvattua perustulosta. Tämän ohella hyvinvointivaltioon liittyy muita ominaisuuksia, jotka ovat onnellisuuden kannalta tärkeitä. Näitä ovat muun muassa julkisen hallinnon hyvä laatu¹⁰² ja kansalaisten välinen luottamus.¹⁰³ Nämä molemmat ovat selkeästi korkeammalla tasolla hyvinvointivaltioissa kuin muissa yhteiskuntamalleissa. Molemmat viittaavat siihen, hyvinvointivaltio on osa kansallista mallia¹⁰⁴, joka muodostuu paitsi toistensa kanssa vuorovaikutuksessa olevista politiikkalohkoista, hallintojärjestelmistä sekä elinkeinoelämän ja työmarkkinoiden vuorovaikutuksesta myös kansalaisia ja julkista valtaa yhdistävästä luottamuksesta.

Edellä olevat tulokset eivät anna tukea Narsin esittämille väitteille, kun tarkastelun kohteena on poikkileikkausaineisto vuodelta 2008. Samalla on kuitenkin esitettävä joitakin variaatioita. Ensinnäkin datarajoituksista johtuen tässä yhteydessä ei ole tehty tarkastelua sosiaalimenojen BKT-suhteen muutoksen ja onnellisuuden muutoksen välillä. Tuossa tarkastelussa ei ole juurikaan mieltä, koska sosiaalimenojen BKT-suhde vaihtelee sekä sosiaalimenojen kasvun että BKT:n muutoksen seurauksena. Lamavuodet esimerkiksi kasvattavat sosiaalimenoja BKT:n supistumisen takia, vaikka sosiaalimenot eivät muuttuisi lainkaan. Kuitenkin mikäli tämänkaltaisen tarkastelu olisi tehty, se ei muuttaisi edellä saatua perustulosta sosiaalimenojen ja onnellisuuden myönteisestä yhteydestä.¹⁰⁵ Sosiaalimenojen BKT-suhteen muuttaminen päätösperäisillä menolisäyksillä ei myöskään välttämättä lisää vastavasti onnellisuutta.

Toiseksi, edellä mainittuja tuloksia ei ole vakioitu suhteessa varallisuuteen tai BKT:n tasoon. BKT:n taso ja sosiaalimenojen BKT-suhde korreloivat voimakkaasti suurilla (esimerkiksi kaikki OECD maat kattavilla) aineistoilla, ja

¹⁰¹ Ks. Saari (toim.) 2010 yksittäisten maiden lukuja.

¹⁰² Ott 2010.

¹⁰³ Ervasti & Saari 2011.

¹⁰⁴ Saari (toim.) 2006.

¹⁰⁵ Onnellisuutta lisäävät nimenomaisesti julkiset sosiaalimenot: yksityisillä sosiaalimenoilla ei sen sijaan alustavan tarkastelun valossa ole vastaavanlaista hyvinvointivaikutusta. Tämä vaatisi kuitenkin jonkin verran ikärakenteen muutoksen vakioivia tarkasteluja.

korrelaatio on sitä vahvempi, mitä suurempi määrä maita on tarkastelussa mukana. Vastaavasti mitä pienemmillä aineistoilla (esimerkiksi EU-maat) tarkasteluja tehdään, sitä vähemmän korrelaatiota löytyy BKT:n tason ja sosiaalimenojen BKT-suhteen välillä: maiden välisiä eroja selittäväksi tekijöiksi nousevat erilaiset tavat vastata jälkiteollistumisen, kansainvälistymisen ja ikääntymisen haasteisiin, sekä erilaiset poliittiset koalitiot. Näistä syistä on perusteltua epäillä, että maiden väliset hyvinvointierot eivät supistu henkeä kohden laskettuun BKT:hen. Selitystä on perusteltua hakea hyvinvointivaltion institutionaalisista rakenteista.

LISÄÄKÖ TULONTASAUS ONNELLISUUTTA?

Eräs onnellisuustutkimuksen peruskysymyksistä on, missä määrin sosioekonomisten ryhmien välinen tulontasaus lisää ihmisten onnellisuutta. Teoriassa asia on päivänselvä. Pienituloiselle euron lisäys tuottaa suuremman hyvinvointilisäyksen kuin suurituloiselle. Tämän vuoksi perinteinen politiikkasuositus on tuloerojen tasaaminen niin, että kotitalouden käytettävissä olevat tulot jakautuvat reilusti kotitalouksien kesken. Tätä tulosta tukee myös se, että resurssien niukkuudesta kärsivät kotitaloudet (käytännössä tutkimukset tehdään yksilöaineistoilla) ovat vähemmän onnellisia ja elämäänsä tyytyväisiä kuin vauraat kotitaloudet. Tilastollinen yhteys on kohtuullisen selvä useimmissa Euroopan unionin jäsenmaissa.¹⁰⁶ Tältä pohjalta on myös päädytty johtopäätökseen, jonka mukaan ”tasa-arvoiset yhteiskunnat ovat onnellisia”.¹⁰⁷

Nämä politiikkajohtopäätökset ovat kuitenkin turhan yksioikoisia. Ensinnäkin vaikka on kiistämätöntä, että pienituloisen lisätulosta saama ”onnellisuuslisäys” on suurempi kuin suurituloisen samasta lisätulosta saama lisäys¹⁰⁸, tästä ei voida tehdä yksioikoista johtopäätöstä tulontasauksesta syntyvästä ”onnellisuussumman kasvusta”. Selitys tähän on se, että tulonsiirtoon sisältyy sekä tulonsiirron saajan saama onnellisuuslisäys että tulonsiirron maksajan

¹⁰⁶ Saari 2010a; 2010b.

¹⁰⁷ Kari 2011.

¹⁰⁸ Esimerkiksi sadan euron lisäys pienituloisen kuukausituloihin on elämään tyytyväisyyden kannalta merkittävämpi hänelle kuin saman summan lisäys suurituloisen kuukausituloihin.

kärsimä onnellisuustappio.¹⁰⁹ Välttämättä ei ole niin, että tuo onnellisuuslisäys on suurempi kuin samanaikainen onnellisuustappio. Itse asiassa empiirisesti tilanne on todennäköisesti päinvastainen niin sanotun ankkurivaikutuksen takia.¹¹⁰ Jonkin resurssin vastikkeettomasta luovuttamisesta aiheutuva hyvinvointitappio on todennäköisesti suurempi kuin jonkun vastikkeettoman resurssin vastaanottamisesta saatava hyvinvointilisäys.

Ratkaisevaa on, kuinka läpinäkyvästi tuo vastikkeeton tulonsiirto rahoitetaan uudelleenjaon avulla. Mikäli maksaja näkee konkreettisesti tilillään verotuksensa kiristyneen, tilanne on erilainen kuin mikäli sama summa olisi kerätty läpinäkymättömämmin vaikkapa työnantajan maksamana tai välillisen verotuksen kautta. Tämän takia uudelleenjaosta syntyy väestötasolla hyvinvointilisäystä yleensä lähinnä silloin kun resursseja jaetaan uudelleen näennäisesti jakamattomasta jakovarasta tai kun uudelleenjako peittyy inflaation aiheuttamaan illuusioon kaikkien saamasta tulolisäyksestä. Lähtökohtaisesti on perustellumpaa työikäisen, palkkatyössä olevan väestön osalta luoda tuotannontekijätulojen suhteellisen tasa-arvoiseen jakaumaan perustuva tulonjakomalli esimerkiksi keskitetyllä palkkapolitiikalla, kuin pyrkiä samaan lopputulokseen sosioekonomisten ryhmien välisellä, verotukseen ja tulonsiirtoihin perustuvalla uudelleenjaolla. Työelämän ulkopuolella olevien väestöryhmien osalta tilanne on luonnollisesti jonkin verran monimutkaisempi.

Toiseksi empiirisesti tulonjaon tasaisuuden ja onnellisuuden välinen yhteys on kaikkea muuta kuin itsestään selvä. Empiirinen näyttö siitä, että tulojen tasa-arvoisuus johtaa koetun hyvinvoinnin keskimääräiseen korkeaan tasoon, on monella tapaa puutteellinen. Osin kyse on eriarvoisuuden mittarina käytetyn Gini-indeksin heikkouksista. Se korostaa tulonjakamaan ääripäiden muutosta eikä perustu ryhmien vertailuun. Osa ongelmasta on myös käytettyjen aineistojen otostekninen laatu. Erityisesti tulonjakoaineistoissa on merkittäviä ongelmia otoksen kattavuudessa ja eri tuloerien huomioimisessa: lisäksi laskelmista yleensä puuttuvat harmaasta taloudesta saadut pimeät tulot, joiden mittakaavaa voidaan lähinnä arvioida kulutustutkimusten avulla. Näiden ohella tuloerojen eriarvoisuuden ja onnellisuuden

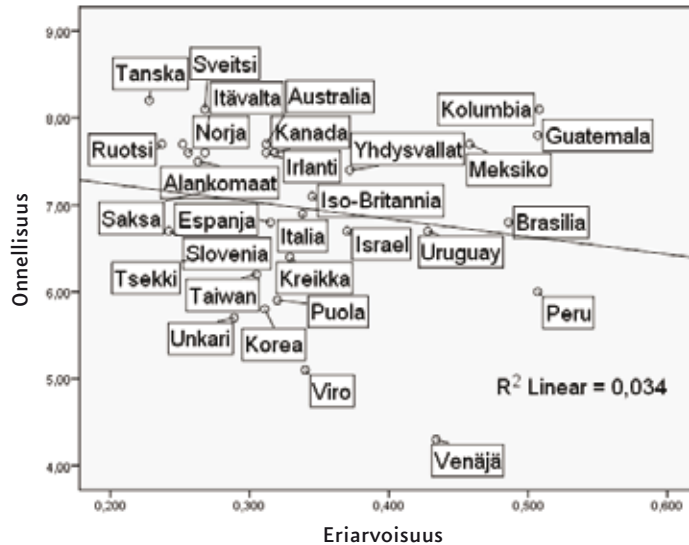
¹⁰⁹ Bok 2010.

¹¹⁰ Kahneman 2011.

välissä on lukuisia väliin tulevia muuttujia, jotka voivat selittää näiden kahden muuttujan yhteisvaihtelun tai sen puutteen.

KUVIO 13: Onnellisuus ja eriarvoisuus (Gini) 2000-luvun alussa

Lähde: Onnellisuusarkisto ja LIS, 4. aalto

Kuvioon 13 on tiivistetty maailmanaineistosta lasketut tulokset tuloerojen ja onnellisuuden välisistä korrelaatioista. Tuloeromittarina on käytetty *Luxembourg Income Study* (LIS) -tietoarkiston neljännen aallon (2000-luvun alku) valmiiksi laskettuna Gini-kertoimia. Mitä suurempi Ginin arvo, sitä eriarvoisempi yhteiskunta on tulonjaon suhteen.¹¹¹ Onnellisuuskeskiarvot on lainattu Veenhovenin keräämästä maailman onnellisuustietoarkistosta.

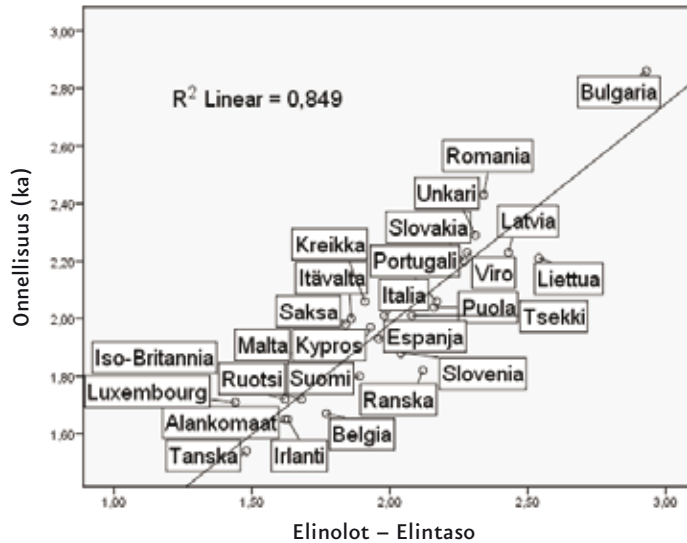
¹¹¹ Gini-indeksistä ei voida päätellä yhteiskunnan muuta eriarvoisuutta. Periaatteessa Gini voidaan kuitenkin laskea mistä tahansa mikroaineistosta, jossa on yksilötason tiedot ja soveliaat mittarit. Niinpä esimerkiksi terveyden Gini-indeksi edellyttää yksilötason elinajanodote-tietoja, sen laskeminen esimerkiksi koetun terveyden mittaamiseen käytetyllä Likert-asteikolla ei ole mielekästä.

Kuten kuviosta käy ilmi, tulojen tasa-arvo ei lisää koettua hyvinvointia. Korrelaatiota ei ole. Yksityiskohtaisempi tarkastelu osoittaa, että syypäänä tähän on latinalaisen Amerikan maiden poikkeuksellinen tilanne. Selitystä näiden ns. salsa-maiden poikkeukselliselle tilanteelle on haettu pitkään. Mahdollisia selityksiä ovat tulonjakotilastojen otantaongelmat, puuttuvat tulotiedot erityisesti pienituloisissa kotitalouksissa, kotitalouksien käsitteen epämääräisyys, vapaa-ajan suuri määrä, ja tyydyttävät sosiaaliset suhteet. Sen sijaan totta on, että kuvion vasemmassa yläreunassa olevat tasa-arvoisimmat maat ovat myös kaikkein onnellisimpia. Jälleen kerran otoksen valinta vaikuttaa merkittävästi lopputulokseen.

Edellä olevan ohella on syytä ottaa huomioon, että tulojen ja tulontasauksen tarkastelu ei ota huomioon yksilön tai kotitalouden käytössä olevien tulojen ja menojen tasapainoa. Tulojen arviointi on suhteellisen yksinkertaista. Sen sijaan kulutuksen arvioinnissa on omat ongelmansa. Erityisen haasteellista on arvioida kulutuksen joustavuutta, toisin sanoen kuinka paljon kotitaloudet pystyvät sopeuttamaan kulutustaan tulojen muutoksiin, käytännössä vähentymiseen. Kulutusta määrittää paitsi välttämättömät menot (esim. ruoka, asuminen, jne.) myös sosiaalisesta vertailusta aiheutuvat paineet (esimerkiksi riittävän iso auto tai asunto, lomat jne.) Tämä tulojen ja (välttämättömyysmenoista ja sosiaalisesta paineesta aiheutuvien) kulutusmenojen tasapaino on onnellisuuden kannalta usein tärkeämpää kuin pelkät tulot. Tämän ohella ”sosiaalisesti hyväksyttävän kulutuksen” taso vaihtelee maan elintason mukaan.

KUVIO 14: Onnellisuus ja koettu elintaso, 2006

Lähde: ESR raakadatat

Tulojen ja menojen tasapainoa on havainnollistettu kuviossa 14. Siinä on tarkasteltu tulojen ja menojen tasapainon merkitystä ihmisten hyvinvoinnille elintason näkökulmasta. Tulokset ovat jälleen yksiselitteisiä. Ensinnäkin havaitaan, että niukkuuden kokemukset vähentävät ihmisten onnellisuutta olennaisesti. Yhteys elintason riittävyyden ja onnellisuuden välillä on hämmästyttävän voimakas. Toiseksi havaitaan, että elintasoon tyytyväisyys on selkeästi korkein maissa, joita yleensä kutsutaan hyvinvointivaltioiksi. Korkeimmillaan se on Pohjoismaissa, Brittein saarilla ja pohjoisen Keski-Euroopan varakkaimmissa maissa, matalimmillaan siirtymätalouksissa. Tulos osoittaa, että elintasolla, joka tiivistyy tulojen ja menojen suhteeksi, on tavattoman voimakas vaikutus ihmisten hyvinvointiin. Mikäli tulontasauksella voidaan vaikuttaa tähän tulojen ja menojen tasapainoon, sillä on koettua hyvinvointia lisäävä vaikutus. Sen sijaan, jos tulontasauksesta seuraa myös sosiaalinen paine lisätä kulutusta odotustason nousun myötä, tulos ei välttämättä ole onnellisuutta lisäävä.

Elintasolla, joka tiivistyy tulojen ja menojen suhteeksi, on tavattoman voimakas vaikutus ihmisten hyvinvointiin.

KASVU, HYVINVOINTI, TASA-ARVOISUUS

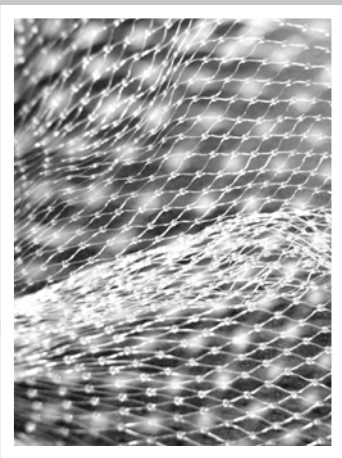
Kaiken kaikkiaan kasvun, hyvinvointivaltion ja koetun hyvinvoinnin välisten mekanismien tutkimus nostaa esiin kuusi yhteiskuntapoliittisesti merkittävää perustulosta.

1. Edellä jo todetusti voidaan toistaa, että sekä elämään tyytyväisyys että onnellisuus kytkeytyvät voimakkaasti yhteiskunnan taloudelliseen perustaan ja institutionaalsiin rakenteisiin. Yksilön onnellisuus ei riipu ensisijaisesti hänen geneettisestä perimästään. Se ei ole hänen yksityisasiansa, vaan liittyy vaurauteen ja instituutioihin. Siten siihen voidaan yhteiskuntapolitiikalla vaikuttaa.
2. Systemaattisten tutkimusten tulokset näyttäisivät tukevan näkemystä, jonka mukaan työllistävä talouskasvu vaikuttaa myönteisesti koettuun hyvinvointiin, mutta BKT:n muutos ei välttämättä aiheuta elämään tyytyväisyyden muutosta. Ratkaisevaa ei ole niinkään BKT:n henkeä kohden laskettu taso, vaan kotitalouksien käytettävissä oleva tulo. Tämän ohella näyttäisi selvältä, että talouden suhdannevaihtelut ja ihmisten keskimääräinen onnellisuus sekä todennäköisesti myös onnellisuuden jakauma kytkeytyvät toisiinsa. Nousukaudet tekevät ihmiset onnellisemmaksi, jos heidän käytettävissä olevat tulonsa nousevat. Sen sijaan, jos nousukauden hedelmät kasautuvat vain joillekin väestöryhmille, myönteinen vaikutus jää vähäisemmäksi tai olemattomaksi – kuten Yhdysvaltojen esimerkki osoittaa.
3. Hyvinvointivaltion ja onnellisuuden välinen suhde on selkeä, kun tarkastelussa käytetään poikkileikkausaineistoja. Hyvinvointivaltioiden kansalaiset ovat muiden maiden kansalaisia onnellisempia. Sen sijaan yhtä yksiselitteistä näyttöä ei ole löydettävissä hyvinvointivaltioon kohdennettujen resurssilisäyksiä ja onnellisuuden lisääntymisen välillä. Tähän on monta syytä, joista tärkeimmät liittyvät hyvinvointivaltion ja sosiaalipolitiikan laajuuden mittaamiseen sekä sosiaalipolitiikan ja suhdannevaihtelujen väliseen myötäsyklisyyteen. Varsin selvää on, että laskukausina sosiaalipolitiikka pehmentää myös koetussa hyvinvoinnissa tapahtuvia muutoksia.

4. Ei ole itsestään selvää, että kaikki tulontasaus parantaisi koettua hyvinvointia: maksajan lisätuska voi kompensoida etuuden saajan lisähyödyn. Todennäköisesti työssä olevan väestön osalta tasaiseen tuotannon tekijätulojen ensijakoon perustuva palkkapolitiikka tuottaa onnellisuuden kannalta paremman tuloksen, kuin samantasoiseen käytettävissä olevien tulojen jakautumaan päätyvä uudelleenjakopolitiikka. Lisäksi eriarvoisuuden mittaaminen edellyttäisi sen tarkastelua ryhmien välisenä sosioekonomisena käsitteenä atomisoidun Gini-indeksillä tapahtuvan mittauksen sijasta.
5. Tulojen ja menojen (kulutuksen) tasapaino on onnellisuuden kannalta keskeistä. Riittävä elintaso on onnellisuuden ehto. Tulontasaus voi lähtökohtaisesti edistää tätä tavoitetta erityisesti nostamalla kaikkein pienituloisimpien tuloja vastaamaan välttämättömyyskulutuksen tasoa. Kuitenkin, jos tulontasauksesta aiheutuu myös kulutusodotuksien nousu, tulos voi olla myös päinvastainen.
6. Kaiken kaikkiaan hyvinvointivaltion ja onnellisuuden mekanismien tutkimus edellyttää kuitenkin lisäpanostusta, joka keskittyy yksittäisten uudistusten ja onnellisuuden välisten yhteyksien tarkasteluun. Makrotason muuttujien, kuten sosiaalimenojen ja onnellisuuden, välisten mekanismien tarkastelua tulee täydentää yksittäisiin politiikkauudistuksiin liittyvien mekanismien tarkastelulla.

Seuraavassa luvussa tarkastellaan yksityiskohtaisemmin, kuinka julkinen valta voisi vaikuttavammin edistää kansalaisten onnellisuutta ja elämään tyytyväisyyttä luomalla hyvinvointia edistäviä rakenteita.

5.

Hyvinvointia edistävät rakenteet

Yhteiskuntapolitiikan kannalta mielenkiintoinen kysymys on missä määrin koettua hyvinvointia – elämään tyytyväisyyttä, onnellisuutta – voidaan erilaisten politiikkatoimenpiteiden avulla edistää, tai ainakin ehkäistä hyvinvointivajeiden syventymistä. Nämä kaksi lähestymistapaa eivät ole toistensa peilikuvia. Hyvinvointia edistetään eri tavalla kuin sen vähentymistä estetään. Tämän ohella täytyy kysyä, kenen hyvinvointia edistetään tai kenen hyvinvoinnin vähentymistä estetään. Hyvinvointi jakautuu epätasaisesti eri väestöryhmien kesken. Lähtökohtaisesti kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ryhmien hyvinvointia tukemalla saadaan suurempi hyvinvoinnin lisäys kuin tukemalla jo varsin hyvässä asemassa olevia ryhmiä. Kuitenkin yhteiskuntapolitiittisesti voi olla vaikuttavampaa tukea hyväosaisia ryhmiä, koska heidän kykynsä muuttaa annetut resurssit elämään tyytyväisyydeksi saattavat olla keskimääräistä paremmat. Näistä syistä hyvinvoinnin edistämisessä joudutaan tasapainottelemaan hyvinvoinnin jakautumaan vaikuttamisen ja ”kokonaishyvinvoinnin” maksimoinnin välillä.

MIKSI POLITIIKKAA PITÄISI ARVIOIDA KOETUN HYVINVOINNIN JA TERVEYDEN SUHTEEN?

Ennen kun edetään kohti suomalaisen yhteiskunnan institutionaalisen rakenteen arviointia, on kuitenkin vielä syytä kertaalleen pohtia käytännöllisemmin kysymystä onnellisuuden politisoinnin mielekkyydestä. Aikaisemmin tässä teoksessa on käyty periaatteellisempaa keskustelua siitä, onko se ylipäättään mahdollista. Klassisen vastauksen tässä väliotsikossa mainittuun kysymyk-

seen antoi onnellisuustutkimuksen keskeisin hahmo Ruut Veenhoven artikkelissaan *Why Social Policy Needs Subjective Indicators* 2000-luvun alussa.¹¹² Jo oppihistoriallisista syistä tämä niin sanottu ”Veenhovenin lista” on syytä esittää sellaisenaan. Hänen mukaansa kokemuseräisiä indikaattoreita tulee käyttää seuraavista syistä (kunkin kohdan ensimmäinen lause on Veenhovenin, sitä seuraavat esimerkit allekirjoittaneen):

- ”Sosiaalipolitiikka ei ole ainoastaan materiaalistien kysymysten käsittelyä, vaan kyse on myös ajattelutavoista ja arvoista.” Näiden subjektiivisten ajattelutapojen ja arvojen mittaaminen edellyttää subjektiivisten mittareiden käyttöä. Hyvä esimerkki tästä on ihmisten luokka-aseman tai terveyspalvelujen arviointi. Ihmisten objektiivinen luokka-asema voi erota heidän koetusta luokka-asemastaan ja objektiivinen terveyspalvelujen saatavuus voi erota heidän koetusta näkemyksestään.
- ”Materiaalisen kehityksen mittaaminen ei aina ole mahdollista objektiivisesti. Tällöin subjektiiviset mittarit ovat usein parempia.” Useimmiten materiaallinen kehitys ei vielä kerro siitä, kuinka hyvin ihmiset pystyvät hyödyntämään käytettävissä olevia resursseja ja muuntamaan ne koetuksi tyytyväisyydeksi. Polkupyörän omistaminen ei ole kovin mielekäästä, jos ihmiseltä puuttuu kyky ajaa polkupyörällä ja muuttaa siten käytettävissä oleva resurssi hänen elämäänsä tyytyväisyyttään lisääväksi toiminnaksi. Samalla tavalla vaikkapa asunnottomien asumispalvelujen parempi saatavuus ei vielä kerro asukkaiden kyvystä hyödyntää näitä palveluja omaa elämänlaatuaan parantavasti.
- ”Erilaisten summamuuttujien käyttäminen on usein ongelmallista, eikä kuvaa riittävässä määrin tarkasteltavana olevaa ilmiötä.” Ajankohtainen esimerkki tästä on Euroopan unionin pyrkimys määritellä köyhyys indikaattoriryppään avulla. Voidaan pohtia, olisiko indikaattoriryppään sijasta perustellumpaa yksinkertaisesti kysyä ihmisiltä riittävätkö heidän tulonsa heidän välttämättömiin menoihinsa?

¹¹² Veenhoven 2002.

- ”Objektiiviset listat (eli perinteiset hyvinvointi-indikaattoriluettelot) eivät kerro mitään siitä, mitä kansalaiset itse arvottavat tärkeiksi asioiksi.” Voidaan esimerkiksi objektiivisesti mitata kotitalouden käytössä oleva asuin- neliöiden määrä kotitalouden asukasta kohden, mutta tämä mittari ei kerro mitään siitä, tuntevatko ihmiset asuvansa ahtaasti vai eivät. Samalla tavalla voidaan arvioida sosiaalimenojen tasoa objektiivisesti, mutta vasta kysymällä kansalaisilta itseltään tiedetään ovatko ne heidän mielestään riittäviä.
- ”Poliitikkojen täytyy kyetä erottamaan tarpeet ja halut toisistaan.” Useimmiten materiaalista edistystä kuvaavat mittarit kertovat pohjimmiltaan ihmisten haluista: esimerkiksi suhteellista asemaa säilyttävästä kuluttamisesta. Sen sijaan ihmisten tarpeet tulevat näkyviksi ihmisten elämän pituuden ja onnellisuuden kaltaisissa summaindikaattoreissa. Mikäli halutaan arvioida ihmisten elämänlaatua kestävästi, on mielekkäämpää mitata BKT:n tai henkeä kohden laskettujen tulojen sijasta ihmisten elinajanodotetta ja koettua hyvinvointia.

Tämä ei suinkaan tarkoita sitä, että julkisen vallan tulisi luopua objektiivisten mittareiden käytöstä hyvinvointipolitiikan tason ja laadun mittaamisessa. Niillä on luovuttamaton paikkansa nyt ja näkyvissä olevassa tulevaisuudessa. On mahdotonta kuvitella sosiaalipolitiikkaa ilman tietoja esimerkiksi tuloeroista, toimeentulo- ja asumistuen saajamääristä, tai vaikkapa palvelujen saatavuudesta tai eläkkeiden kehityksestä. Sen sijaan Veenhovenin kriteerit antavat vahvat perusteet sisällyttää tarkasteluun myös koetun hyvinvoinnin indikaattoreita. 2010-luvun Suomessa ei tietoperustaisen päätöksenteon perustaksi riitä se, että kansalaisten käytössä on hallinnollisesti määritelty riittävä määrä palveluja ja tulonsiirtoja. Yhtä olennaista on, miten nämä palvelut ja tulonsiirrot vaikuttavat heidän koettuun hyvinvointiinsa. Vaikka vanhus saakin laitoksessa hänelle ”kuuluvan” määrän kuivia vaippoja, on tärkeää että hänellä itsellään on mahdollisuus arvioida sitä, onko vaippojen määrä riittävä.

2010-luvun Suomessa ei tietoperustaisen päätöksenteon perustaksi riitä se, että kansalaisten käytössä on hallinnollisesti määritelty riittävä määrä palveluja ja tulonsiirtoja.

POLITIIKAN LEGITIMITEETTIVAJE

Edellä käsitellyn ohella toinen perustavanlaatuinen perustelu onnellisuuden yhteiskuntapolitisoinnille on kansalaisten tyytymättömyys harjoitetun kasvun ja työllisyyden politiikan hyvinvointivaikutuksiin. Tätä voi pitää kasvun ja työllisyyden politiikkaan kohdistuvana legitimizeettivajeena. On syytä korostaa, että kansalaisten mielipiteet eivät välttämättä ole informoituja, siis tietoon perustuvia, tai ne eivät välttämättä perustu eri vaihtoehtojen systemaattiseen ja toistuvaan punnintaan. Ne kertovat siis usein enemmän kansalaisten mielialoista kuin harjoitetun yhteiskuntapolitiikan sisällöstä.

Seuraavassa tätä kansalaisten mielipiteissä esiin tulevaa legitimizeettivajetta havainnollistetaan Elinkeinoelämän valtuuskunnan (EVA) keräämällä aineistolla, joka kerättiin keväällä 2011 ennen huhtikuussa 2011 pidettyjä eduskuntavaaleja.¹¹³ Tuo aineisto on tunnetusti varsin tavoitehakuinen, mitä tulee kysymysten kehystämiseen. Usein ne on muotoiltu siten, että ne kyseenalaistavat julkisen sektorin laajaa roolia suomalaisessa yhteiskunnassa. Toisaalta nuo kysymykset ovat sikäli hyödyllisiä, että ne painottavat tuloksia systemaattisesti tiettyyn suuntaan. Niinpä jos vastaukset menevät etukäteen ajateltuun nähden päinvastaiseen suuntaan, ne antavat varsin perustellun kuvan taustalla olevista perusarvoista.

Kuviossa 15 on tarkasteltu neljää väittämää. Ne ovat (kursiivilla on lisätty tarkasteltava ulottuvuus):

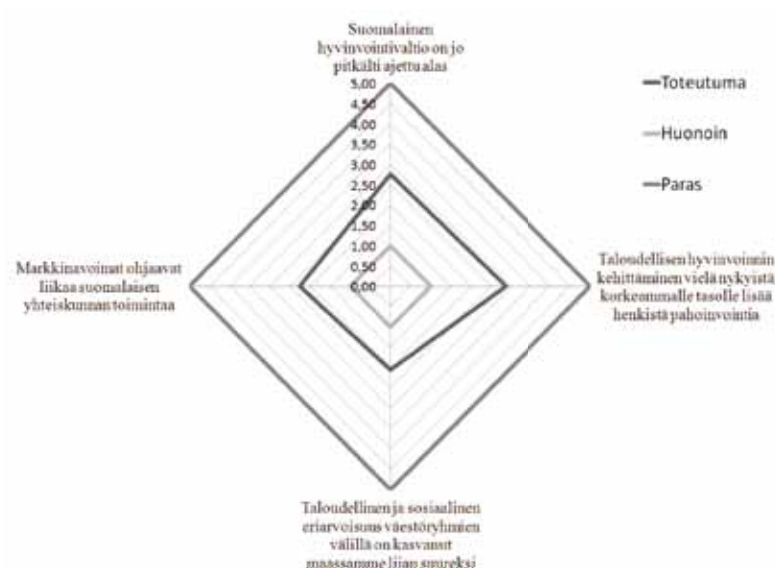
- *Hyvinvointivaltion tila:* ”Suomalainen hyvinvointivaltio on jo pitkälti ajettu alas”
- *Talouskasvun ja hyvinvoinnin suhde:* ”Taloudellisen hyvinvoinnin kehittäminen vielä nykyistä korkeammalle tasolle lisää henkistä pahoinvointia”
- *Eriarvoisuus:* ”Taloudellinen ja sosiaalinen eriarvoisuus väestöryhmien välillä on kasvanut maassamme liian suureksi”
- *Markkinat:* ”Markkinavoimat ohjaavat liikaa suomalaisen yhteiskunnan toimintaa”.

¹¹³ FSD2628 *Eva kansallinen asennetutkimus 2011*.

Minimiarvo on 1 ja maksimiarvo on 5. Mitä pienempi keskiarvo, sitä enemmän suomalaiset ovat samaa mieltä väitteen kanssa. Samalla mitä lähempänä arvoa yksi tulokset ovat, sitä kriittisempiä suomalaiset ovat harjoitettuun yhteiskuntapolitiikkaan nähden. Mikäli arvot ovat alle kolmen, arvio on kriittinen.

KUVIO 15: Suomalaisen yhteiskunnan legitimitettivaje, 2011

Lähde: EVA raakadata

Suomalaiset ovat huomattavan voimakkaasti, ja hajontalukujen valossa myös varsin yksimielisesti, yhtä mieltä siitä, että Suomi on liian markkina-keskeinen ja eriarvoinen. Arvot ovat itse asiassa hämmästyttävän voimakkaat tämän kirjoittajan odotuksiin nähden. Suomalaisten selkeä enemmistö näkee hyvinvointivaltion alasajon olevan pitkällä. Tämä tulos täytyy suhteuttaa niiden tutkimusten kanssa, joiden mukaan suomalaisten suuri enemmistö kannattaa hyvinvointivaltiota voimakkaasti ja on valmis investoimaan hyvinvointivaltioon, vaikka se merkitsisi verotuksen kiristämistä. Niukka enemmistö on myös sitä mieltä, että talouskasvun tavoittelu lisää henkisiä

ongelmia. Tämän ohella on huomionarvoista, että eri ulottuvuudet soveltuvat summamuuttajiksi. Kriittisyys yhdellä ulottuvuudella korreloi selkeästi toisten ulottuvuuksien kriittisyyteen.¹¹⁴

Tämän arvion mukaan yksioikoinen kasvun tavoittelu ei ole suomalaisten mielestä mielekästä yhteiskuntapoliittista toimintaa. Tarkempi tarkastelu osoittaa puolestaan, että kriittisyys sekä kasautuu että vahvistuu siirryttäessä ylemmästä keskiluokasta kohti duunareita ja työttömiä, ja politiikan oikeistosta kohti vasemmistoa. Kääntäen, mitä koulutetummasta väestöstä on kysymys, sitä vähemmän ihmiset ajattelevat eriarvoisuuden olevan liian suurta, markkinoilla liikaa valtaa, hyvinvoinnin alasajon olevan pitkällä ja kasvun olevan henkisesti hyvinvoinnille haitallista.

Mitä yhteiskuntapoliittisia johtopäätöksiä näistä tuloksista tehdään? Luontevin, ja monella tapaa perustelluin vastaus on, että kansalaisten näkemykset eivät ole informoituja. Monella tapaa suomalainen yhteiskunta ja sen hyvinvointivaltio ovat edellä esitellyssä kyselyssä kuvattua kansalaisten arviota parempi.¹¹⁵ Kansalaisten näkemykset eivät välttämättä vastaa tutkimusten tuloksia. Edellä kuvatusti talouskasvu tuottaa hyvinvointia. Eriarvoistuminen kohdentuu väestön ääripäihin, kun taas sosioekonomisten ryhmien väliset suhteelliset erot ovat pysyneet ennallaan.¹¹⁶ Markkinavoimien merkitys on kasvanut eräillä markkinoilla, mutta edelleen markkinat ovat voimakkaasti säänneltyjä: Suomessa kunnat päättävät miten palvelunsa organisoivat, työeläkkeitä hallinnoivat yritykset ovat osa sosiaaliturvaa, ja RAY:n, Veikkauksen, Veripalvelun ja Alko:n kaltaiset monopolit ovat ainakin säilyttäneet

114 Summamuuttujan kelpoisuutta mittaava Crombachin alfa on .682, mikä on reilusti ylitse mittarilta vaaditun raja-arvon (.60).

115 Tämä kappale kerää yhteen tuloksia, jotka julkaistaan yksityiskohtaisemmin toisessa yhteydessä tulevina vuosina. Samankaltaiset tulokset löytyvät myös julkaisusta Saari (toim.) 2010.

116 Tämä kysymys on varsin monimutkainen, eikä siihen ole mahdollista perehtyä tässä yhteydessä laajemmin. Kasvun ja eriarvoisuuden dynamiikkaan perehdytään parhaillaan johtamassani tutkimushankkeessa, jonka lopputulokset julkaistaan talvella 2012–2013 tutkimusprofessori Susan Kuivalaisen ja allekirjoittaneen toimittamassa teoksessa *työnimeltään Suomalainen yhteiskunta – Menestystarina vai eriarvoistumisen koekenttä?*

asemansa ”yhteisen hyvän vartijoina”.¹¹⁷ Väite suomalaisen hyvinvointivaltion alasajosta ei myöskään ole perusteltu. Sosiaalimenoihin käytetään enemmän resursseja kuin koskaan aikaisemmin sekä absoluuttisesti että henkeä kohden. Yksityiskohtaisemmin tarkasteltuna esimerkiksi sosiaali- ja terveystoimen henkilöstömäärät ovat kehittyneet myönteisesti koko suuren laman jälkeisen ajanjakson ajan¹¹⁸ ja myös ansioon suhteutettujen etuuksien taso on kehittynyt myönteisesti¹¹⁹: keskeinen haaste on viimesijaisen turvan tason jääminen jälkeen yleisestä ansiokehityksestä.

Tämä kansan näkemyksiä kritisoiva lähestymistapa on kuitenkin demokratian kannalta haasteellinen. Demokratiassa vallasta kamppailevat poliitikot eivät voi jättää ottamatta huomioon kansalaisten mielipidettä. Ilmeinen, yhteiskuntapolitiikan sisään rakennettu reagointitapa on etsiä sellaisia toimintamalleja, jotka vähentävät eriarvoisuutta, vahvistavat hyvinvointivaltiota, supistavat eriarvoisuutta, rajoittavat markkinoiden valtaa ja kiinnittävät huomiota kasvun laatuun. Tämä lähestymistapa vastaa kansalaisten arvostuksiin. Epäilemättä monet tämänkin kirjoituksen lukijat kaipailevat tämänkaltaisen ”ihmiskasvoisen” politiikan pariin, joka luo ihmisille aikaisempaa enemmän mahdollisuuksia edistää omien valintojensa mukaista ”elämänpolitiikkaa”. Siihen liittyy myös vahva moraalinen eetos. Samalla on kuitenkin selvää, että nykyisessä murrosjaksossa julkisen vallan voimakkaaseen interventioon tukeutuvan talous- ja yhteiskuntapolitiittisen mallin on vaikea saada elinkeinoelämän hyväksyntää, mikäli se tarkoittaa julkisen talouden aikaisempaa vahvempaa resursointia verotusta kiristämällä. Politiikka on toki tahdon asia, ja sen ytimessä on kyky kytkeä yhteen intressit ja resurssit institutionaalisten uudistusten avulla. Kuitenkin sen paremmin intressit kuin resurssit eivät tällä hetkellä mahdollista politiikan uudelleensuuntausta tai mittavia lisäresursointiteja.

Vaihtoehtoinen tapa lähestyä samaa problematiikkaa on ottaa politiikan ytimeen koetun hyvinvoinnin edistäminen, mitä edellä on kutsuttu onnelli-

¹¹⁷ Saari 2011d. Julkaisu löytyy osoitteesta: http://www.diak.fi/files/diak/Julkaisutoiminta/A_31_ISBN_9789524931113.pdf

¹¹⁸ <http://uusi.sotkanet.fi/portal/page/portal/etusivu>.

¹¹⁹ Eläkkeiden osalta tämä selittyy alkavien eläkkeiden korkeammalla tasolla suhteessa päätyviin eläkkeisiin.

suuspolitiikaksi. Tässä tapauksessa pohditaan, minkälaisella yhteiskuntapolitiikalla ihmisten koettua hyvinvointia voidaan vahvistaa institutionaalisten uudistusten avulla. Tässä tilanteessa yksilö oletetaan omaehtoisia valintoja tekeväksi toimijaksi, jonka käyttäytymistä suunnataan kannustinrakenteiden avulla. Keskeinen tekijä omaehtoisten valintojen ja institutionaalisten kannustinrakenteiden välillä on päätöksentekotilanteessa käytettävää informaatiota suodattava ”valinta-arkkitehtuuri”.

Tällöin julkinen valta luo sellaisia institutionaalisia rakenteita, jotka kannustavat tai ”tuuppaavat” (*nudge*) kansalaisia valitsemaan heidän hyvinvointiaan todennäköisesti lisääviä toimintamalleja.¹²⁰ Ihmisiä ei siis pakoteta käyttäytymään tietyllä tavalla, vaan heille luodaan kannustimet valita monista vaihtoehtoista heidän koettua terveyttään ja hyvinvointiaan todennäköisimmin edistävä vaihtoehto. Tuuppauksen onnistuneisuuteen vaikuttavat monet tekijät. Näitä ovat mm. viestin ymmärrettävyys ja sosiaalinen hyväksyttävyys, ulkoisten kannustinten yhteensovittaminen sisäisten motivaatioiden kanssa,¹²¹ ja toimenpiteiden perusvaihtoehdot (eli ns. *default*-optiot¹²²). Näin tuupattuna yksilön oma etu ja yhteiskunnallinen yhteinen hyvä kytkeytyvät tiiviimmin toisiinsa.

POLITIIKAN RAJAT

Onnellisuus ei aiheudu ainoastaan hyvinvointivaltiosta yleensä tai julkisen vallan toimenpiteistä erityisesti. Niinpä ennen kuin lähdetään systemaattisemmin tutkimaan hyvinvointivaltion institutionaalisen rakenteen ja sosi-

120 Thaler & Sunstein 2008; vrt. Dolan ym. 2010.

121 Esimerkki epäonnistuneesta ulkoisten kannustinten ja sisäisten motivaatioiden yhteensovittamisesta on sellainen kannustinpolitiikka, joka kannustaa ihmisiä tekemään heille vastenmielisiä asioita, mitä johtaa motivaation voimakkaaseen laskuun.

122 Tyypillinen esimerkki *default*-optiosta on elinluovuttajien rekrytointi. Mikäli *default*-optio on, että elinluovuttajaksi pitää rekisteriöityä, muutama prosentti ihmisistä rekisteröityy. Mikäli *default* optio on, että ihminen on elinluovuttaja, mikäli hän ei erikseen ilmoita kieltäytymisestä, muutamaa prosenttia lukuun ottamatta kaikki ovat mukana. Samalla tavalla voidaan toimia esimerkiksi ikääntyvien aktivointiin liittyvissä toimenpiteissä: tulokset ovat aivan erilaisia, jos ihmisten pitää erikseen ilmoittaa etteivät osallistu, kuin jos heidän täytyy ilmoittaa osallistumisestaan.

aalisten mahdollisuuksien politiikan välisiä yhtymäkohtia onnellisuuden kannalta, on syytä tarkastella lyhyesti onnellisuuteen vaikuttavia muita tekijöitä. Psykologisessa onnellisuustutkimuksessa on esitelty ns. onnellisuuden perusyhtälöä. Sen mukaan onnellisuus muodostuu geeneistä, psykologisista tekijöistä ja yksilön omasta toiminnasta, esimerkiksi vapaaehtoistyöstä. Biologialla ja geneettisellä perimällä on oma merkityksensä onnellisuudelle. Kaksostutkimusten valossa onnellisuudesta 25–50 % on geneettisesti määräytynyttä.

Psykologiset tekijät voidaan puolestaan jakaa kahteen alakategoriaan. Yhtäältä psykologiset tekijät voivat perustua yksilön mieleen liittyviin tekijöihin. Tutkimuksissa on havaittu, että ihminen voi vaikuttaa omaan koettuun hyvinvointiinsa lyhyellä tähtäimellä varsin yksinkertaisilla ajattelutapojen muutoksilla, esimerkiksi pitämällä päiväkirjaa hänelle tapahtuneista hyvistä asioista.¹²³ Ihmiset eivät siis ole geeniensä orjia tai olosuhteidensa uhreja, vaan voivat vaikuttaa merkittävästi omaan hyvinvointiinsa. Tutkimusten pohjalta on tehty lukuisia käytännönläheisiä ja tietoperustaisia oppaita siitä, kuinka ihmiset voivat omilla valinnoillaan muokata omaa onnellisuuttaan.¹²⁴ Nämä tekijät jäävät seuraavassa syrjään jo yksinomaan rajaussyistä: yhteiskuntapoliittisesti näiden teosten ongelmana on onnellisuuden psykologisointi ja yksilöllistäminen, jolloin onnellisuuden ja institutionaalisten rakenteiden väliset yhteydet eivät tule tarkastelun osaksi. Mitä taas tulee näiden kirjojen lukijakuntaan, siinä koulutettujen osuus on epäilemättä kouluttamattomien osuutta suurempi. Harva pienituloinen ja kouluttamaton kurkottaa kätensä näihin kirjoihin. Niinpä ne ovat monien muiden itseapuoppaiden tavoin edistämässä yhteiskunnan keskiarvoista hyvinvointia, mutta lisäämässä onnellisuuden epätasa-arvoista jakautumista eri sosioekonomisten ryhmien välillä – sikäli mikäli erilaisilla onnellisuuden itseapuoppailla on toivottavaa vaikutavuutta, mistä ei ole näyttöä.

Toisaalta psykologiset tekijät kytkeytyvät sosiaalisiin suhteisiin lähiyhteisöissä. Näitä ovat rakastaminen ja rakastetuksi kokeminen, perhe, ystävät, lapset/vanhemmat/sisarukset, joilla kaikilla on onnellisuutta lisäävä vaikutus.

¹²³ Seligman 2011.

¹²⁴ Ben-Shahar 2007; Lyubomirsky 2007.

Lukuisat empiiriset tutkimukset osoittavat näiden tekijöiden merkityksen.¹²⁵ Onnellisuuden yhteiskunnalliset ehdot ovat tältä osin lähiyhteisössä. Näiden tulosten vuoksi monet tutkijat ovatkin päätyneet käsitykseen, jonka mukaan paras tapa saavuttaa onnellisuus on investoida perheeseen, sukuun ja ystäviin materiaallisen (resurssipohjaisen) hyvinvoinnin sijasta. Perusviesti on, että ihmisten tulisi ottaa omavalintaisesti rennommin ja vähentää materiaaliin arvoihin perustuvaa *rat race*-tyyppistä kilpailua ja kulutukseen perustuvaa vertailua sekä osallistua niiden sijasta lähiyhteisöä voimaannuttavaan toimintaan.¹²⁶ Nämä ratkaisut korostavat *elämänpolitiikan*, siis yksilöllisten ratkaisujen merkitystä.

Yhtä olennaista on kuitenkin sen muistaminen, että ihmisten onnellisuuteen voidaan yhteiskuntapolitiikalla vaikuttaa eräillä *elämänalueilla*. Valitusta näkökulmasta tarkasteltuna yhteiskuntapolitiikka on mahdollisen politiikkaa, joka kytkee yhteen ihmisten arvot ja käytettävissä olevat politiikan välineet. Poliitiikan *arvolähtöisyys* asettaa omalta osaltaan rajat sille, mitä politiikkaa voidaan toimeenpanna. Esimerkiksi suurin osa oikeudenmukaisuustutkijoista on pitkälti yhtä mieltä perintöjen epäoikeudenmukaisella tavalla epätasa-arvoistavasta vaikutuksesta, onhan tietyn lapsen syntymä tiettyyn perheeseen tai tiettyyn maahan pelkkää sattumaa, josta ei voi järkiperusteilla palkita. Kuitenkin ihmisten arvoissa perintöjen jättäminen on yleisesti hyväksyttyä. Toisaalta politiikkaa rajoittaa uudistusten *toimeenpanokelpoisuus*, joka on yhdistelmä instituutioiden kykyä uudistua ja kansalaisten halukkuutta muuttaa käyttäytymistään uusien kannustinten mukaisesti.

125 Esim. Pessi & Saari 2008. Kontula 2009;

126 Schwartz 1994; Lane 2000; Kasser 2002; Etzioni 2004; Soininvaara 2007.

KUVIO 16: Onnellisuuspolitiikan toimeenpanokelpoisuus

	Poliittisuus	
Toimeenpanokelpoisuus	MATALA	KORKEA
	KORKEA	
	<div>A) Uskonto, seksi</div> <div>B) Yksinäisyys, koulukiusaaminen</div>	<div>C) Onnellisuushaittojen verotus</div> <div>D) Uusi onnellisuuspolitiikka – Sosiaalisesti kestävä kehitys</div>

Yhdistämällä nämä kaksi ulottuvuutta (poliittisuus ja toimeenpanokelpoisuus) onnellisuuspolitiikan nelikentäksi voidaan tarkastella sen sisältämiä mahdollisia avauksia (kuvio 16). Vasempaan yläkulmaan (A) sijoittuvat ne potentiaaliset politiikat, jotka vallitsevan käsityksen mukaan ovat yksityiselämään kuuluvina toimeenpanokelvottomia avauksia. Ensimmäinen esimerkki tästä aihepiiristä on 2010-luvun Suomessa uskonto. Uskonnolla on myönteinen vaikutus ihmisten onnellisuuteen¹²⁷, joskin todennäköisesti kyse on enemmän uskonnonharjoittamiseen liittyvästä yhteisöllisyydestä kuin henkilön (päänsisäisestä) uskonnollisuudesta itsestään.¹²⁸ Periaatteessa tuossa teemassa olisi siis potentiaalia. Käytännössä näin ei ole näkyvissä olevassa tulevaisuudessa. Viisikymmentä vuotta sitten olisi ollut mahdollista, että kirkko olisi edellyttänyt osallistumista yhteisiin tapahtumiin (jumalanpalveluksiin jne.) Tänä päivänä tuon kaltaiselle yhteisöllisyyttä lisäävälle patriarkaattiselle avaukselle ei ole yhteiskuntapoliittista tilaa.

Toinen ilmeinen esimerkki on seksi. Samoin kuin uskonnollisuudella myös aktiivisella sukupuolielämällä näyttäisi olevan myönteinen vaikutus ihmisten onnellisuuteen.¹²⁹ Empiiristen tutkimuksen valossa näyttää myös

¹²⁷ Hirvonen & Mangeloja 2006.

¹²⁸ Vahva näyttö tämän tulkinnan puolesta on Lim & Putnam 2010.

¹²⁹ Nars 2006.

siltä, että ”seksuaaliasioissa varsin taitavat” ovat sekä miesten että naisten joukossa keskimääräistä onnellisempia parisuhteissa, kun taas näiden ”asioiden” taitamattomuus näyttäisi olevan vakavahko parisuhdeonnan este.¹³⁰ Kuitenkin parien seksilomat (seksuaaliasioiden kehittämiskursseista puhumattakaan), joita joskus 1980-luvun lopulla vakavalla naamalla esitettiin parisuhteen hoitamisen välineeksi eräässä lääkintöhallituksen asiantuntijatyöryhmässä,¹³¹ eivät ole poliittista todellisuutta 2010-luvun Suomessa.

Vasempaan alakulmaan (B) sijoittuvat puolestaan ne avaukset, jotka ovat epäpoliittisia, mutta toimeenpanokelpoisia erilaisten ohjelmien avulla. Esimerkkejä tästä politiikkalohkosta on yksinäisyyden tai koulukiusaamisen vähentämiseen tähtäävät toimenpiteet. Yksinäisyyttä ja koulukiusaamista vastustavat käytännöllisesti katsoen kaikki: ainoan poikkeuksen muodostavat ne, jotka pitävät yksinäisyyttä ja koulukiusausta yksityisasiana, mitä ne eivät millään mittarilla ole.¹³² Se ei siis ole kiistanalainen, ja sellaisena epäpoliittinen. Kiusaamisen vähentämisellä ja yksinäisyyteen puuttumisella on myös välitöntä myönteistä vaikutusta nuorten hyvinvointiin. Useimmiten ratkaisuksi tarjotaan ”yhteisöllisyyttä”, mutta siihen liittyvät valikoitumisprosessit ovat monella tapaa poliittisesti ja vaikuttavuuden kannalta haasteellisia. Nämä yhteisöllisyyttä lisäävät toimenpiteet on toimeenpantavissa koulujen piholla varsin nopeasti erilaisten ohjelmien avulla.¹³³ Nämä asiat eivät kuitenkaan ole niinkään institutionaalisilla uudistuksilla toimeenpantavissa kuin tapauskohtaisilla toimenpiteillä ratkaistavissa.

Oikeaan yläkulmaan sijoittuvat ne periaatteessa suhteellisen nopeasti toimeenpanokelpoiset onnellisuuspolitiikat, jotka jäävät käyttämättä vallitsevien arvojen ja asioiden poliittisuuden takia (C). Esimerkkinä voidaan mainita verotuksen kiristäminen haittaverona. Tämän ajattelumallin esittäneen Richard Layardin mukaan rikastuminen tuottaa eriarvoisuuden välityksellä

¹³⁰ Kontula 2009.

¹³¹ Lääkintöhallitus 1989. Lääkintöhallituksen puolustukseksi voitaneen todeta, että tämä lomailunäkökulma oli raportin kannalta marginaalinen. Ytimessä oli stressin vähentäminen, jonka vastalääkkeenä pidettiin seksuaalista aktiivisuutta. Lääkintöhallitus teki raportin vastaanottamisesta myös erillisen raportin, ks. Piispa 1990.

¹³² Saari 2010c

¹³³ Ehkä keskeisin työväline tällä alueella on valtakunnallinen Kivakoulu-ohjelma <http://www.kivakoulu.fi/>

onnellisuutta vähentäviä negatiivisia ulkoisvaikutuksia muille ihmisille.¹³⁴ Koska kyse on kompensoimattomasta haitasta, rikastumista tulee verottaa tämän haittavaikutuksen vähentämiseksi. Kuten asiaa kommentoinut Osmo Soininvaara toteaa, ajatus on taloustieteilijöiden keskuudessa ”sanoisinko, uusi”.¹³⁵ Se on epäilemättä jonkin verran ristiriidassa Suomessa harjoitetun veropolitiikan neutraalisuusvaatimusten kanssa.

Oikeaan alakulmaan sijoittuvat puolestaan samanaikaisesti toimeenpanokelpoiset ja arvojen suhteen mahdolliset uudet onnellisuuspolitiikat, joihin keskitytään seuraavassa (D). Tämänkaltaista onnellisuuden edistämisen politiikkaa ei voi irrottaa resurssipohjaisesta hyvinvointivaltion uudistamisen perinteestä. Näkyvissä olevassa tulevaisuudessa etujärjestöt ja puolueet eivät ole luopumassa resurssilähtöisestä politiikasta, jossa kukin eturyhmä pyrkii maksimoimaan käytössään olevien resurssien määrän joko ensi- tai uudelleenjaon avulla.¹³⁶ Sosiaalipolitiikan näkökulmasta tuon resurssikamppailun tavoitteena on perinteisesti ollut kansalaisten yhtäläinen kohtelu ja ensijaossa havaittujen erojen tasaaminen uudelleenjaon avulla. (Sittemmin sosiaalipolitiikalle on asetettu myös muita, kuten työllisyysasteen lisäämiseen tai kilpailukykyyn vahvistamiseen liittyviä tavoitteita). Niinpä on perusteltua hakea perinteistä resurssikeskeistä uudelleenjakoa täydentäviä, samanaikaisesti koettua hyvinvointia lisääviä ratkaisuja.

SOSIAALISESTI KESTÄVÄ KEHITYS SOSIAALI- JA TERVEYSPOLITIIKASSA

2010-luvun suomalaisen yhteiskuntapolitiikan käsitteillä kysymys on *sosiaalisesti kestävä kehityksen* edistämisestä. Sosiaalisesti kestävä kehitys on nopeasti juurtunut suomalaiseen yhteiskuntapolitiikkaan osana taloudellista ja ekologisesti kestävä kehitystä koskevaa pohdintaa. Näistä edellisen mittarina on viime vuosina ollut julkisen talouden kestävyysvaje, joka rakentuu

¹³⁴ Layard 2005; Frank 2011.

¹³⁵ Soininvaara 2007, 26.

¹³⁶ Ensijaolla tarkoitetaan tuotannontekijätulojen (kuten palkat) jakautumista ja uudelleenjaolla näiden tulojen uudelleenjakoa verotuksen ja tulonsiirtojen (sekä palvelujen) avulla. Tosiasiassa myös ensijakoon voidaan vaikuttaa yhteiskuntapoliittisten toimenpiteiden ja palkkapolitiikan avulla. Se on siis yhtä ”poliittista” jakoa kuin uudelleenjakokin.

julkisen talouden käytettävissä olevien tulojen ja menojen (mukaan luettuna korkokulut) välisestä tasapainosta. Ekologisesti kestävä kehityksen mittaaminen on ollut moniulotteisempi prosessi, mutta lähtökohtaisesti sillä on viitattu ympäristön kulumiseen. Tavoitteena on ollut hakea sellaista ympäristön kulumisen ja uudistumisen tasoa, joka olisi sukupolvien näkökulmasta neutraali. Optimaalisessa tilanteessa jokainen sukupolvi jättää ympäristön seuraavalle sukupolvelle edellistä sukupolvea paremmassa kunnossa. Käytännössä yhteiskunnan tilaa mitataan muun muassa ekologisella jalanjäljellä, joka arvioi yhden henkilön ekologista taakkaa.

Yhteiskuntapoliittisesti sosiaalisesti kestävä kehitys tasapainottaa näitä kahta muuta ulottuvuutta: kun ympäristöministeriö ottaa ”horisontaaliperiaatteella” haltuunsa kestävä kehityksen ja valtionvarainministeriö toimii samoin taloudellisen kestävyuden alueella, niitä valtopoliittisesti tasapainottamaan tarvitaan myös kaikkiin politiikkalohkoihin ulottuva sosiaalinen kestävyys. ”Sosiaalisesti kestävä kehityksen” määritelmästä on kuitenkin erilaisia näkemyksiä. Suomessa käsitettä aktiivisesti hyödyntänyt ja sen strategiansa ytimeen sijoittanut sosiaali- ja terveysministeriö (STM) määrittelee käsitteen laaja-alaisesti ja monisektoraalisesti. Sille sosiaalisesti kestävä kehitys on ikään kuin yhteiskuntapolitiikan tavoitetila, joka ”kohtelee kaikkia yhteiskunnan jäseniä reilusti, vahvistaa osallisuutta ja yhteisöllisyyttä, tukee terveyttä ja toimintakykyä ja antaa tarvittavan turvan ja palvelut”.

Tavoitetila täydennetään seuraavasti:

Suomi on vuonna 2020 sosiaalisesti kestävä ja elinvoimainen yhteiskunta. Ihmisten yhdenvertaisuus, henkinen ja aineellinen hyvinvointi, sukupuolten tasa-arvo sekä taloudellinen, sosiaalinen ja ekologinen kestävyys edistävät yhteiskunnan tasapainoista kehitystä. Sosiaalinen kestävyys edellyttää toimivaa sosiaaliturvaa, jonka avulla ihmiset selviytyvät myös elämän riskitilanteista. Kaikilla on oikeus sosiaaliseen hyvinvointiin, osallisuuteen ja parhaaseen mahdolliseen terveyteen.¹³⁷

Kuten strategioissa yleensäkin, edellä esitetään suuri määrä käsitteitä, jotka ovat alttiita monille, usein toisensa poissulkeville määritelmille (esim.

¹³⁷ STM 2011. Samankaltaisen jaottelun on esittänyt muun muassa Hautamäki 2010, s. 37.

elinvoimainen, sosiaalinen hyvinvointi). Myöskään käsitteitä ”reilu kohtelu”, ”osallisuuden vahvistaminen”, ”terveyden ja toimintakyvyn tukeminen” sekä ”tarvittava turva ja palvelut” ei strategiassa määritellä, mikä vähentää sen politiikkaa ohjaavaa vaikutusta olennaisesti. Joka tapauksessa sillä on oma vaikutuksensa seuraavan viiden vuoden aikana ministeriön alaisten työryhmien raporteissa¹³⁸, ministeriön alaisten laitosten (THL¹³⁹, TTL¹⁴⁰ ja osin STUK) strategioissa ja muiden sen kanssa ohjaussuhteessa olevien organisaatioiden (kuten RAY:n¹⁴¹) asiakirjoissa.

SOSIAALISESTI KESTÄVÄ KEHITYS ONNELLISUUSPOLITIIKASSA

Käsillä olevan teoksen kannalta merkityksellistä kuitenkin on, että sosiaali- ja terveysministeriön strategiassa sekä tunnustetaan koetun hyvinvoinnin (”henkisen hyvinvoinnin”) merkitys että korostetaan tasapainoisen kehityksen moniulotteisuutta. Nämä molemmat käsitteet kytketään ”sosiaaliseen hyvinvointiin”. Linjaukset sekä täsmentävät politiikan suuntaa että antavat tilaa käsitteiden tarkemmalle määrittelylle. Tässä kehyksessä hyvinvointia edistävä sosiaalisesti kestävä kehitys voidaan määritellä samanaikaiseksi tapahtuvaksi eriarvoisuuden resurssilähtöiseksi vähentämiseksi ja koetun hyvinvoinnin (onnellisuuden ja elämään tyytyväisyyden) lisäämiseksi.

Eriarvoisuuden vähentäminen kytketty niihin julkisen vallan ja työmarkkinajärjestöjen uudelleenjakaviin toimenpiteisiin, joilla tasataan sosioekonomisten ryhmien välisiä eroja erilaisissa resursseissa (tulot, terveys, koulutus, työllisyys, asuminen jne.) Tämä muodostaa perinteisen sosiaalipolitiikan ytimen ja sen muutoksia seurataan perinteisillä mittaristoilla, jotka eri tavoilla kattavat edellä mainitut resurssit ja lukuisia muita. *Hyvinvoinnin lisääminen* puolestaan kytketty niihin julkisen vallan toimenpiteisiin, jotka parantavat kansalaisten koettua elämänlaatua (onnellisuutta ja elämään tyytyväisyyttä) ja vaikuttavat myönteisesti ihmisten terveyteen. Näitä ovat esimerkiksi

¹³⁸ Esim. STM 2010.

¹³⁹ www.thl.fi/fi_FI/web/fi/organisaatio/strategia/strategiset_linjaukset

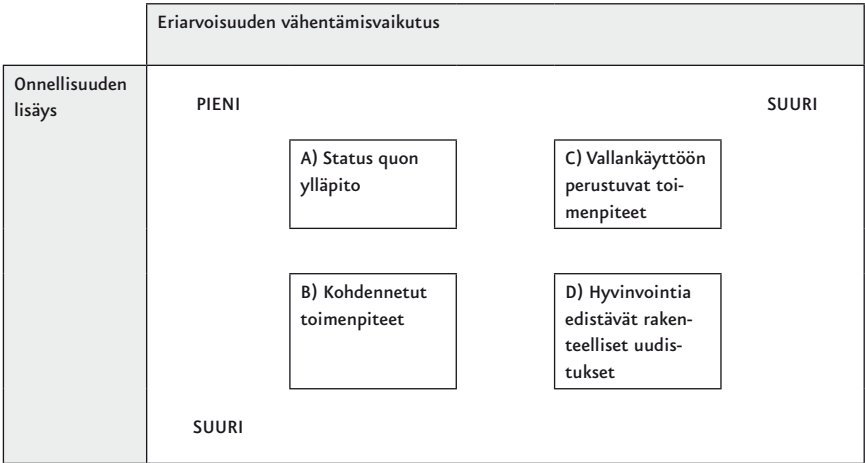
¹⁴⁰ www.ttl.fi/fi/tyoterveyslaitos/suunnittelu_ja_seuranta/strategia_arvot_visio/Documents/Strategia_2011_2015.pdf

¹⁴¹ www.ray.fi/fi/ray/toiminta/avustusstrategia-2012-2015

Myönteiset siirtymät, riittävät tulot menoihin nähden, ajankäytön tasapaino ja koettu yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus. Tämä muodostaa uuden onnellisuuspolitiikan ytimen.

myönteiset siirtymät, riittävät tulot menoihin nähden, ajankäytön tasapaino ja koettu yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus. Tämä muodostaa uuden onnellisuuspolitiikan ytimen.

KUVIO 17: Sosiaalisesti kestävä kehitys

Julkisen vallan tehtävänä on puolestaan etsiä niitä politisoitavissa olevia ja toimeenpanokelpoisia mekanismeja, joiden avulla voidaan samanaikaisesti saavuttaa nämä kaksi tavoitetta. Tätä on havainnollistettu kuviossa 17. Sen vaaka-akselilla on eriarvoisuutta vähentävä vaikutus ja pystyakselilla onnellisuuden lisäys. Siitä on rajattu ulos eriarvoisuutta lisäävät ja onnellisuutta vähentävät politiikat, joita ei voi pitää sosiaalipoliittisesti perusteltuina.

Vasempaan yläkulmaan (A) sijoittuvat ne (nykyiset) politiikat, jotka tähtäävät suhteellisen aseman säilyttämiseen ja joiden vaikutukset hyvinvoinnin muutoksiin ovat varsin vähäiset. Status quohon perustuvat politiikat voivat kuitenkin ylläpitää saavutettua koetun hyvinvoinnin tasoa. Vasempaan alakulmaan (B) sijoittuvat puolestaan väestötasolla eriarvoisuutta suhteellisen vähän supistavat kohdennetut (residuaaliset) toimenpiteet, joilla on huomattava lisäävä vaikutus kohderyhmään kuuluvien ihmisten hyvinvointiin. Tyypillinen esimerkki tämän kaltaisesta ”köyhyyspolitiikasta” on asunnot-

tomuuden vähentämiseen tähtäävä ohjelma.¹⁴² Sillä on merkittävä vaikutus kohderyhmänsä hyvinvointiin, mutta vaikutukset väestötasolla havaittavaan eriarvoisuuden muutokseen jäävät varsin vähäisiksi kohderyhmän suppeuden vuoksi. Oikeaan yläkulmaan (C) sijoittuvat puolestaan valtapoliitiikkaan perustuvat uudistukset, jossa enemmistö pakottaa vähemmistön rahoittamaan uudelleenjaon tavalla, joka on ”kokonaishyvinvoinnin” kannalta vähäinen. Lopuksi oikeaan alakulmaan (D) sijoittuvat ”Hyvinvointia edistävät rakenteelliset uudistukset”, joita seuraavassa tarkastellaan yksityiskohtaisemmin.

Onnellisuuspolitiikan yhteiskuntapoliittisella soveltamisella on toki esteensä. Ensimmäiset esteistä ovat valtapoliittisia, ja ne liittyvät eri intressiryhmien suhteellisiin valtaresursseihin vaurastumiseen ja resurssienjakoon tähtäävässä yhteiskuntapolitiikassa. Erityisesti eroja lisäävän ja yhteiskunnallisia jakoja luovan yhteiskuntapolitiikan yhteensovittaminen onnellisuuspolitiikan kanssa on hankalaa, jollei mahdotonta. Toiset esteet ovat ideologisia. Onnellisuuden yhteiskuntapoliittinen tavoittelu voi joskus merkitä esimerkiksi taloudellisesti motivoituneisiin arvoihin puuttumista.¹⁴³ Samalla tavalla haasteellisia ovat ne onnellisuuspolitiikat, jotka edellyttäisivät tehdyn palkkatyön määrän olennaista vähentämistä ja näin säästyneen ajan kohdentamista yhteisölliseen tai omavalintaiseen toimintaan.¹⁴⁴ Kolmannet esteet ovat käytännöllisiä, ja liittyvät toimenpiteiden vaikuttavuuteen. Niiden osalta on perusteltua selvittää mahdollisimman systemaattisesti, mitkä tähän D-lokeron kuuluvat politiikat kaikkein vaikuttavimmin vaikuttavat ihmisten hyvinvointiin, ja minkälaiden mekanismien välityksellä niitä voidaan edistää.¹⁴⁵ Näiden onnellisuuteen vaikuttavien institutionaalisten mekanismien tutkimus on vielä alussa, erityisesti suhteellisen vaikuttavuuden osalta, vaikka alan klassikot onkin jo tehty.¹⁴⁶ Tässä teoksessa on osoitettu joitakin suunta-
viivoja sellaiselle jatkotutkimukselle.

¹⁴² <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=827&lan=fi>. Ohjelmasta käytetään lyhennettä PAAVO.

¹⁴³ Kasser 2002; Bok 2010

¹⁴⁴ Soininvaara 2007; Etzioni 2004.

¹⁴⁵ Ks. myös Norrish & Vella-Brodrick 2008.

¹⁴⁶ Lane 2000; Layard 2005; Frey 2008; Diener & Biswas-Diener 2008; Kahneman ym. 1999.

Usein onnellisuuteen
päästään parhaiten
epäsuorasti, ikään
kuin muiden toimin-
tojen sivutuotteena

Onnellisuuden edistämisessä on toki vaaransa. Liian pitkälle vietyä onnellisuuspolitiikassa on paternalistisen *besser-wisserismin* vaara. Pahimmillaan onnellisuuspolitiikan päässä on ”onnellisuusministeriö” osastoineen, onnellisuusammattilaisineen, suunnittelukoneistoineen ja strategioineen sekä hallitusohjelmaan sisällytettyine tulostavoitteineen. Lisäksi liian pitkälle vietyä onnellisuuden systemaattinen edistäminen voi muuttua vastakohtakseen, mikäli ihmiset alkavat kokea nämä yritykset vastenmielisiksi tai epäuskottaviksi. Kukaan ei kuitenkaan (vielä) tiedä, missä tämä käännekohta on. Tätä ongelmaa ei siten voi tällä hetkellä pitää ajankohtaisena.

Tämän ohella on syytä miettiä, miten onnellisuutta voidaan parhaiten edistää. Usein onnellisuuteen päästään parhaiten epäsuorasti, ikään kuin muiden toimintojen sivutuotteena, mikä asettaa omat rajansa instituutioiden muotoilulle.¹⁴⁷ Jos joku taho pyrkii hampaat irvessä kohti onnellisuutta, lopputulos ei välttämättä vastaa toivottua. Kansalaisyhteiskunnassa ei siis kannata perustaa yksinäisten yhdistystä tai onnellisuuden edistämisen komiteaa, vaan niiden sijasta onnellisuuden kannalta tuottavampi lopputulos voidaan saavuttaa perustamalla kuoro tai soutukerho. Vastaavasti valtion on puolestaan onnellisuusministeriön sijasta mielekkäämpää pohtia jo olemassa olevien politiikkojen hyvinvointivaikutusten vahvistamista.

HYVINVOINNIN RAKENTEELLINEN EDISTÄMINEN

Eräs elinkeinoelämään ja yritysten toimintaan liittyvä, usein yrityksissä keskusteltu kysymys on, mikä on yrityksen X ydintoiminta, minkä hyödykkeen tuotantoa tai jakelua varten yritys on viime kädessä olemassa.¹⁴⁸ Sama kysymys voidaan esittää myös hyvinvointivaltiolle. Elinkeinoelämän käsitteillä ilmaistuna hyvinvointivaltion ”ydinbisnes” on ollut resurssipohjaisen hyvinvoinnin (uudelleen)jakaminen ja tuottaminen. Keskeinen viesti tässä teoksessa on, että tämä hyvinvointivaltiobisneksen ydintuote on muuttamassa muotoaan: aikaisemmin hyvinvointivaltio jakoi uudelleen ja tuotti erilaisia resursseja, nyt

¹⁴⁷ Kay 2010; Pierson 2004.

¹⁴⁸ Kay 2010.

sen tulisi jakaa uudelleen ja tuottaa myös koettua hyvinvointia.¹⁴⁹ Kummassakin tapauksessa politiikalta on perusteltua odottaa vaikuttavuutta.

Toiseksi on kysyttävä, miten toivottuun tavoitteeseen päästään vaikuttavimmalla mahdollisella tavalla. 2000-luvun politiikkaohjelmista, joita Matti Vanhasen ensimmäisen hallituksen (2004–2007) aikana oli neljä ja toisen hallituksen (2007–2010) aikana kolme, saatu keskeinen havainto on, että terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen kannalta hallintorakenteista irrallisia ohjelmia ja projekteja olennaisesti vaikuttavampaa on tehdä institutionaalisia ja rakenteellisia uudistuksia, jotka kohdistuvat organisaatioiden ja instituutioiden (kuten lakien) toimintaperiaatteisiin. Esimerkiksi alkoholipolitiikassa tiedon ja valistuksen sekä erinäisten elämäntapoihin vaikuttavien projektien vaikutus on marginaalinen verrattuna alkoholin hinnan, saatavuuden ja mainostamisen sääntelyyn. Samalla tavalla esimerkiksi terveyserojen jatkuva kasvu kertoo sekä ohjelma- ja projektipolitiikan heikosta vaikuttavuudesta verrattuna rakenteellisiin uudistuksiin, joita olisivat esimerkiksi terveemmän ruokavalion kevyempi verotus ja perusterveydenhuollon parempi saatavuus.¹⁵⁰

Myöskään onnellisuuspolitiikka ei voi perustua ohjelmiin ja projekteihin, vaan perustyövälineiden tulisi olla rakenteellisia ja institutionaalisia. Koetussa hyvinvoinnissa olevat erot kytkeytyvät yhteiskuntien institutionaaliin rakenteisiin ja yhteiskuntapolitiikan tavoitteisiin. Tässä suhteessa on varsin ilmeistä, että onnellisuuden salaisuus ei ole ainoastaan motivaatioissa ja (lähiyhteisön) sosiaalisissa suhteissa, vaan myös yhteiskuntien institutionaalisissa rakenteissa. Institutionaaliset rakenteet kytkeytyvät kansalliseen malliin yleensä ja hyvinvointivaltion institutionaaliseen rakenteeseen erityisesti.

Näitä on Suomessa(kin) aikaisemmin kartoitettu. Esimerkiksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tuottaman *Suomalaisten hyvinvointi 2010* -teoksen politiikkajohtopäätöksissä tiivistetään seuraavasti:

Esimerkiksi suhteellisen köyhyyden kasvu ilmenee myös elämänlaadun heikentymisenä. Tuloksista havaitaan myös se, että toimentulo, elinolot, terveys ja asuinympäristö kehystävät hyvinvoinnin ja elämänlaadun

Tässä suhteessa on varsin ilmeistä, että onnellisuuden salaisuus ei ole ainoastaan motivaatioissa ja (lähiyhteisön) sosiaalisissa suhteissa, vaan myös yhteiskuntien institutionaalisisissa rakenteissa.

¹⁴⁹ Vrt. Jordan 2008.

¹⁵⁰ Ks. Leppo 2010.

*kokemusta. Turvattu toimeentulo ja terveys ovat laadukkaan elämän välttämätön ehto. Hyvinvointia rakentaa kuitenkin vahvasti myös psyykkisen hyvinvoinnin, sosiaalisten suhteiden ja osallisuuden muodostama kokonaisuus.*¹⁵¹

Nämä tulokset antavat hyvän lähtökohdan onnellisuuden yhteiskuntapolitisoinnille.

Hyvinvointiteoriassa sosiaalinen onnellisuus kytkeytyy hyvinvointivaltioon ainakin neljän tekijän välityksellä. Nämä ovat preferenssien adaptiivisuus, preferenssien relatiivisuus, ajankäytön tasapainoisuus ja yhteisöllisyys. Preferenssien adaptiivisuus eli arvostusten *sopeutuvuus* on aikaisempien tutkimusten valossa keskeinen onnellisuuteen vaikuttava tekijä.¹⁵² Tämän mukaan ihmiset pitävät itsestään selvänä sitä, mitä he ovat saavuttaneet, eivätkä osaa arvostaa sitä arvioidessaan subjektiivista hyvinvointiaan. Tätä näkemystä tukee se, että nopeat myönteiset muutokset näyttävät kytkeytyvän myönteisesti onnellisuuteen. Onnellisuus on myös relationaalinen käsite eli se sidoksissa *vertailuryhmiin*. Toistuvat tutkimukset vauraista yhteiskunnista osoittavat, että ihmisen onnellisuus on relationaalinen suhde: hyvinvointi voi laskea pelkästään sen takia, että muiden taloudellinen elintaso nousee ja päinvastoin.¹⁵³ Keskeinen kysymys on, kuinka ja minkä tekijän kautta ihmiset vertailevat omaa tilannettaan suhteessa muihin ryhmiin. Vertailuperusteita on monia, mutta perusvertailukohta on materiaallinen elintaso, mikä heijastuu suhteellisena kulutuskykynä.

Onnellisuus liittyy myös *elämän tasapainoisuuteen*. Tasapainoisuutta voidaan arvioida monesta eri näkökulmasta. Viime aikoina on erityistä huomiota kohdennettu vapaa-aikaan – tai muuhun välttämättömään toimintaan sitomattomaan aikaan. Tässä yhteydessä tasapainoisuutta on arvioitu ihmisten ajankäytön tasapainoisuuden kautta. Esimerkiksi liiallisen kiireen voi olettaa vähentävän onnellisuutta. Lopuksi, *yhteisöllisyys* (tai sosiaalisuus) eri muo-

¹⁵¹ Vaarama ym. 2010, lainaus sivulta 282.

¹⁵² Clark ym. 2008.

¹⁵³ Frank 2007; Clark ym. 2008. Ilmiön teoreettisesta selittämisestä ks. Hirschman 1981, joka korostaa ns. tunnelivaikutuksen merkitystä.

doissaan on onnellisuudelle tärkeä reunaehto.¹⁵⁴ Osa yhteisöllisyyden muodoista – esimerkiksi naapureiden väliset sosiaaliset suhteet – on osin politiikan ulkopuolella. Monimutkaisempi teema on yhteisöllisyyttä luovan auttamisen (vapaaehtoistyön) suhde onnellisuuteen. Kysymyksen empiirinen tutkiminen on monella tapaa haasteellista. Yksi ongelma on syiden ja seurausten suhde: onko niin, että vapaaehtoistyö luo onnellisuutta vai valikoituvatko onnelliset ihmiset vapaaehtoistyöhön.¹⁵⁵

Myös empiiriset tutkimukset tukevat edellä esiteltyjä näkemyksiä.¹⁵⁶ Hyvinvoinnin ja politiikan välisten mekanismien tarkastelu vaatii kuitenkin vielä systematisointia. Tässä yhteydessä teoreettisesti valittuihin kriteereihin perustuvan tarkastelun sijasta on tehty aineistolähtöinen eli induktiivinen tarkastelu, ja selvitetty vertailevasti mitkä tekijät vaikuttavat systemaattisesti ihmisten onnellisuuteen. Näin saadaan varsin kattava kuvaus potentiaalisista politiikka-alueiden ja onnellisuuden välisistä korrelaatioista. Tämän jälkeen on mahdollista analysoida niitä mekanismeja, jotka kytkevät politiikka-alueet ja onnellisuuden toisiinsa sekä Euroopan unionissa yleensä että Suomessa erikseen.

Tarkastelu tehtiin kahdessa vaiheessa. Ensinnäkin kaikki EU-maat kattavasta ESR-aineistosta poimittiin elämänalueisiin, elinoloihin, tulevaisuuden odotuksiin, hyvinvointivaltioon, ja köyhyyteen liittyvät muuttujat. Näistä laskettiin keskiarvot sekä tehtiin eräitä hajontoihin yms. tekijöihin liittyviä testejä. Kaikkiaan tarkasteluun tuli 35 muuttujaa. Nämä muuttujat on lueteltu teoksen liitteessä. Tämän jälkeen tarkastelu rajattiin niihin muuttujiin kustakin edellä luetellusta kokonaisuudesta, jotka korreloivat tilastollisesti erittäin merkittävästi onnellisuuden kanssa.¹⁵⁷ Tämä lähestymistapa on tietysti altis kritiikille siltä osin, että se ei ota huomioon maakohtaisia institutionaalisia rakenteita ja elintasoeroja. Se on kuitenkin tässä yhteydessä riittävä tarkasteltavana olevien mekanismien selvittämiseen.

¹⁵⁴ Cacioppo & Patrick 2008; Saari 2010c.

¹⁵⁵ Post & Neimark 2007.

¹⁵⁶ Saari 2010b.

¹⁵⁷ Siltä osin kuin kyse on köyhyyden kaltaisesta huono-osaisuudesta, korrelaatio on luonnollisesti negatiivinen.

*Hyvinvointivaltiolle
ei ole vaihtoehtoja,
jos tavoitteena on
kansalaisten elämään
tyytyväisyyden
ja onnellisuuden
edistäminen.*

Jatkoanalyysien lähtökohdan muodostavat muuttujat on tiivistetty tauluk-
koon 3, johon on sisällytetty myös politiikkajohtopäätökset. Lista on sisäl-
lytetty ne muuttujat, jotka ovat politiikan piirissä. Sosiaalisesti kestävä kehii-
tyksen kannalta tulokset ovat mielenkiintoisia. Ne antavat mahdollisuuden
hakea yhtymäkohtia tasa-arvoisen yhteiskunnan ja elämään tyytyväisyyden
edistämisen välillä.

Taulukko on itse itsensä selittävä. Hyvinvointipolitiikkaa voidaan käyttää
ihmisten koetun hyvinvoinnin edistämiseen muokkaamalla sitä taulukon
oikeassa reunassa olevien politiikkojen avulla. Kuten jo aikaisemmin tässä
teoksessa on havaittu, myös tässä yhteydessä korostuu jo olemassa olevien
politiikkojen kehittämisen keskeisyys. Hyvinvointivaltiolle ei ole vaihtoehtoja,
jos tavoitteena on kansalaisten elämään tyytyväisyyden ja onnellisuuden edis-
täminen.

TAULUKKO 3: Sosiaalisesti kestävä kehityksen edistäminen

	Muuttuja	Poliittinen johtopäätös
Elämäalue	Politiikka	Osallistumisen lisääminen ja suora demokratia
	Asuminen	Riittävän asuntoväljyyden takaaminen
	Asuinalue	Asuinympäristöjen ylläpitäminen
	Elintaso	Kulutukseen riittävän tulotason takaaminen
	Liikenne	Työmatkojen vähentäminen ja liikenneinfrastruktuurin parantaminen
Elinolot	Terveys	Liikunnan lisääminen ja elintapojen tervehdyttäminen (mukaan luettuna alkoholipolitiikka)
	Ajankäyttö	Työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisen parantaminen
	Terveyspalvelut	Palvelujen laadun ja saatavuuden parantaminen
	Ostosmahdollisuudet	Kauppakeskusten ja lähikauppojen kehittäminen
	Työmahdollisuudet	Aktiivisen työvoimapolitiikan kehittäminen
	Vapaa-ajan tilat	Sosiaalisen vuorovaikutuksen mahdollistavien eikaupallisten tilojen kehittäminen
Odotukset	Työllisyys	Työllisyyspolitiikan vahvistaminen
Luottamus	Hallitus	Tehtyjen sitoumusten pitäminen, hyvän hallinnon kehittäminen ja tulevaisuususkon ylläpitäminen
	Eduskunta	Tehtyjen sitoumusten pitäminen ja tulevaisuususkon ylläpitäminen
	Poliitikot	Korruption vähentäminen ja uskottavuuden vahvistaminen
	Paikallishallinto	Tehtyjen sitoumusten pitäminen, hyvän hallinnon kehittäminen ja tulevaisuususkon ylläpitäminen
Hyvinvointivaltio	Kattavuus	Etuus- ja palvelutason kehittäminen
	Esikuvallisuus	Institutionaalisen rakenteen esikuvallisuuden vahvistaminen
Huono-osaisuus	Naapuruston turvattomuus	Asuinalueiden polarisoitumisen vähentäminen
	Syrjäytyminen	Yhteiskunnallisen osallisuuden edistäminen
	Epäkunnioitus	Kunnioittavan kohtaamisen edistäminen
	Köyhyys	Viimesijaisten etuuksien ja palvelujen tason parantaminen

KOHTI SOSIAALISESTI KESTÄVÄÄ KEHITYSTÄ

Yhteenvetona tästä luvusta voidaan tehdä seuraavat viisi johtopäätöstä:

1. Indikaattorien näkökulmasta on useita hyvin perusteltuja syitä sille, että hyvinvointia mitattaisiin myös koetun hyvinvoinnin näkökulmasta. Monista perusteluista ehkä tärkein on se, että ihmiset arvottavat koetun hyvinvoinnin keskeiseksi elämäntavoitteekseen. Se on itseisarvoinen tavoite. Selvää on myös, että ihmiset eivät arvioi elämäänsä – sen onnistumista tai tavoitteita ensisijaisesti materiaalistien tekijöiden mukaan. Myös elämään tyytyväisyys on osa tuota arviointia.
2. Kansalaisten enemmistö suhtautuu varsin varauksellisesti sellaiseen yhteiskuntapolitiikkaan, joka keskittyy markkinoiden ja talouskasvun edistämiseen, julkisen talouden tasapainoon saattamiseen menoja leikkaamalla, ja joka jättää tilaa eriarvoistumiselle. Itse asiassa suomalaisen yhteiskuntapolitiikan legitimizeettivaje on huomattavan suuri. Se on myös poliittisesti latautunut sikäli, että myönteisimmin yhteiskunnan kehitykseen suhtaudutaan kokoomuksessa, ja varauksellisimmin perussuomalaisissa ja vasemmistoliitossa. Legitimizeettivajeen vähentäminen – tai sen uudelleen sijoittaminen poliittiselle kartalle — edellyttää uudenlaista politiikkaa.
3. Onnellisuuden tai elämään tyytyväisyyden edistäminen edellyttää yhteiskuntapolitiikan kohdentamista niihin toimenpiteisiin, jotka samanaikaisesti ovat politiikan piirissä ja toimeenpanokelpoisia. Tämä rajaa ulos monet onnellisuuden kannalta tärkeät tekijät, kuten ystävyysuhteet, sukupuolielämän ja kulutuksen (turhakkeiden) progressiivisen verotuksen. Samalla se rajaa politiikan piiriin huomattavan määrän potentiaalisesti toimeenpantavia teemoja. Näitä on empiirisesti kartoitettu taulukossa 3.
4. Eräs mahdollinen käsite kuvaamaan ja kokoamaan yhteen tätä kokonaisuutta on sosiaalisesti kestävä kehitys. Keskeinen haaste on löytää tapa kytkeä yhteen resurssipohjaista hyvinvointia tasa-arvoistavat ja koettua hyvinvointia vahvistavat toimenpiteet toisiaan vastavuoroisesti tukevasti.

Mikään edellä käsitelty ei anna tukea käsitykselle, jonka mukaan hyvinvointivaltio ja elämään tyytyväisyys olisivat toisensa poissulkevia. Sen sijaan toistaiseksi epäselvää on, miten niiden välistä toisiaan vahvistavaa vuorovaikutusta voidaan yhteiskuntapolitiikalla edistää.

5. Sosiaalisesti kestävä kehitys voidaan lähestyä eri tavoilla. Teoreettisesti valittujen kriteerien huomio kohdentuu odotuksiin, tasa-arvoisuuteen, kansalaisyhteiskuntaan, legitimizeettiin ja luottamukseen. Aineistolähtöisellä tarkastelulla saatiin laajempi kattaus niistä yhteiskunnallisista kysymyksistä, jotka kytkevät yhteiskuntapolitiikan eri lohkot ja onnellisuuden toisiinsa.

Kaiken kaikkiaan onnellisuuden yhteiskuntapoliittinen edistäminen ei edellytä yhteiskuntapoliittista vallankumousta, mitä tulee politiikan lähtökohtiin tai tavoitteisiin. Se kuitenkin vaatii jonkin verran uudelleenajattelua, jotta sosiaalisesti kestävä kehitys kääntyy yhteiskuntapoliittisesta iskusanasta eriarvoisuutta vähentäväksi ja koettua hyvinvointia lisääväksi toimintasuunnitelmaksi. Tätä kysymystä käsitellään lyhyesti teoksen päätösluvussa.

6.

Onnellisuuspolitiikan tulevaisuus

Kaikille yhteiskuntapoliittisille uudistuksille on ratkaisevaa se, kuinka ne juurrutetaan politiikan agendoille. Tutkimusten mukaan asia juurtuu poliittisille agendoille, kun kolme temaattista kokonaisuutta yhdistyy samanaikaisesti päätöksenteon kannalta merkittäväksi mahdollisuuksien ikkunaksi.¹⁵⁸ Nämä kolme temaattista kokonaisuutta ovat yhteiskunnalliset tapahtumat, tiedon kasautuminen ja poliittiset prosessit. Yhteiskunnalliset tapahtumat ovat joko yksittäisiä tapahtumia, kuten kouluampumiset, sika-influenssa, tai vaihteittain eteneviä tapahtumaketjuja, kuten väestön ikääntyminen, työttömyysasteen nousu, ja eriarvoisuuden lisääntyminen. Tiedon kasautuminen voi liittyä uusiin aineistoihin ja menetelmiin (esim. mikrosimulaatiomallit) tai sitten ideoiden leviämiseen (keynesiläisyys, kannustinpolitiikka). Poliittiset prosessit ovat puolestaan esimerkiksi yleisen mielipiteen muutoksia, vaalituloksia tai hallinnollisia uudistuksia, jotka yhtä kaikki luovat politiikalle uusia mahdollisuuksia.

Onko onnellisuuspolitiikalla sitten mahdollisuuksia nousta agendoille 2010-luvun Suomessa? Tässä arvioinnissa on tehtävä ero vahvan ja heikon agendan välillä. Vahvaa agendaa ei ole näköpiirissä 2010-luvulla, mikäli tällä tarkoitetaan onnellisuuden nostamista yhteiskuntapolitiikan johtotähdeksi, joka syrjäyttäisi kasvun, työllisyyden ja eriarvoisuuden vähentämisen tuosta asemasta. Onnellisuutta tai elämään tyytyväisyyttä koskeva tieto kasautuu ja kansainväliset vaikutteet ovat vahvoja. Tällä alueella tiedontuotanto on varsin vahvalla pohjalla.¹⁵⁹ Kuitenkin on vaikea hahmottaa sellaista agendaa aset-

¹⁵⁸ Ks. myös Niemelä & Saari (toim.) 2011.

¹⁵⁹ Sitä tukevat sekä OECD:n että komission laajat hankkeet.

tavaa tilannetta, jossa yhteiskunnalliset tapahtumat ja poliittiset prosessit yhdistyisivät tiedon kanssa mahdollisuuksien ikkunaksi, jonka tuolla puolen olisi onnellisuutta voimakkaasti edistävä (valtiovarain)ministeriö ja muita vastaavia hallintorakenteita. Hivenen kärjistäen mikäli onnellisuuden avulla ei voida täyttää julkisen talouden kestävyysvajetta, sen integroituminen valtapolitiikan ytimeen ei ole yhteiskuntapoliittisesti todennäköistä 2010-luvun Suomessa.

Heikkona, jo olemassa olevia politiikkoja täydentävänä agendana onnellisuudella voi kuitenkin olla paikkansa suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa. Kuten tässä teoksessa on jo viitattu, tiedon kasautuminen tällä alueella on ollut nopeaa. Se on myös institutionalisoitumassa Suomessa. Hallitusohjelmassa todetaan, että:

Suomalaisten aineellisen hyvinvoinnin ja sen jakautumisen, ympäristön tilan sekä sosiaalisen eheyden ja kansalaisten kokeman hyvinvoinnin seurantatietoja sisältävän mittariston yksityiskohdat täsmennetään asiantuntijatyönä valtioneuvoston kanslian asettaman asiantuntijaryhmän ehdotusten mukaisesti käyttäjänäkökulmaa korostaen. Hallitus tähtää siihen, että uudet seuranta- ja viestintävälineet tulevat laajaan käyttöön hallituksen päätöksenteon pohjana ja kansalaiskeskustelun virittäjänä.

Alkuvuodesta 2012 on vielä epäselvää, kuinka tämä täsmentäminen tapahtuu. Se kuitenkin luo nykyistä systemaattisemman informaatiovarannon suomalaisen yhteiskunnan muutoksen seuraamiseen. Muun ohella se mahdollistaa keskiarvoihin perustuvan menestyksen ja eriarvoisuuteen perustuvan hajonnan aikaisempaa systemaattisemman seurannan (todennäköisesti) yhdestä datalähteestä (valtioneuvoston ja Tilastokeskuksen ylläpitämästä Findikaattori-palvelusta¹⁶⁰).

160 Findikaattori.fi ”Findikaattori on toimitettu kokoelma yhteiskunnan kehitystä kuvaavia indikaattoreita. Palvelu on koostettu jo käytössä olevista tilastoista ja indikaattoreista. Palvelu on suunnattu kaikille niille, jotka työssään tai toiminnassaan tarvitsevat ajantasaista, luotettavaa tietoa yhteiskunnan kehityksestä: päätöksentekijöille, valmistelijoille, asiantuntijoille, opettajille, toimittajille, kansalaisille. Indikaattorit on valittu näiden tiedonkäyttäjryhmien sekä tiedontuottajien yhteistyönä. Indikaattorivalikoimaa päivitetään tarvittaessa.”

Kuten edellä olevasta hallitusohjelman lainauksesta, ja sen taustalla olevasta työryhmäraportista¹⁶¹ käy ilmi, tarkastelu ulotetaan myös koettuun hyvinvointiin ja siinä tapahtuviin muutoksiin. Työryhmä esittää myös säännöllisiä hyvinvointifoorumeita rakentamaan siltoja tutkijoiden, hallinnon ja päätöksentekijöiden välille. Tavoite on kunnianhimoinen:

Hyvinvointia sekä yhteiskunnan ekologista, sosiaalista ja taloudellista kestävyyttä koskevan tiedon painoarvon ja käytön edistämiseksi sekä julkisen keskustelun lisäämiseksi järjestetään säännöllisesti korkean tason keskustelu- ja arviointitilaisuuksia. Tilaisuuksissa arvioidaan yhteiskunnan tilaa eri näkökulmista ja tarjotaan päättäjille asiantuntijatietoa konkreettisten politiikkaratkaisujen taustaksi. Myös hyvinvoinnin mittariston päivitykset julkaistaan hyvinvointifoorumien yhteydessä. Näihin pääministerin johdolla kokoontuviin foorumeihin kutsutaan tutkijoita, virkamiehiä, tiedontuottajia ja poliitikkoja sekä kansalais- ja työmarkkinajärjestöjen edustajia. Foorumien järjestämisestä vastaa valtioneuvoston kanslia.

Eräs luonteva teema tämänkaltaiselle keskustelutilaisuudelle on elämään tyytyväisyyteen ja onnellisuuteen vaikuttavien tekijöiden systemaattinen analysointi.

Tämän ohella tarkastelun kohteena voisi olla hyvinvoinnin vaikutus ihmisten toiminta- ja sopeutumiskykyyn. Intuitiivinen käsitys on, että hyvinvoivat kansalaiset pystyvät sopeutumaan muita paremmin muuttuviin olosuhteisiin. Erityisen merkittävä tämä kysymys on työelämän muutosten yhteydessä: sopeutuvatko hyvinvoivat työpaikat muita paremmin uusiin vaatimuksiin, mukaan luettuna organisaatiouudistukset? Saman kysymyksen voi esittää myös yhteiskunnista laajemmin: ovatko elämäänsä tyytyväisten ihmisten yhteisöt (kunnat, valtiot) sopeutumiskykyisempiä kuin muut yhteisöt?

Toinen asia sitten on, kuinka hyvin tämänkaltaisen tieto välittyy päätöksenteon perustaksi. Poliittisia päättäjiä ei valita heidän asiaosaamisensa perusteella. Monen ministerin ura alkaa varsin niukkojen tietojen varassa, ja sen

¹⁶¹ VNK 2011.

jälkeen kiireet rajaavat oppimisen mahdollisuutta. Näistä syistä tieto täytyy tiivistää, jäsentää ja täsmentää mahdollisimman yksiselitteiseksi ja ajankoh-
taiseksi. Esimerkiksi Kestävän kehityksen toimikunnassa¹⁶² tehty työ osoittaa,
että tämänkaltainen tiedonsiirto vaatii systemaattista valmistelua ja tiedon
muokkaamista helposti lähestyttävään muotoon. Tämän jälkeen tiedon hyö-
dyntäminen edellyttää poliitikkojen intressien ja tuotetun tiedon yhteensovit-
tamista ajankohtaisten yhteiskunnallisten kysymysten kanssa.

Laajemmin olisi perusteltua selvittää systemaattisemmin, kuinka ja min-
kälaisten valikoitumisprosessien välityksellä suomalaisten hyvinvoinnin tilaa
koskeva tietovaranto välittyy poliittiseen päätöksentekoon. Onko niin, että
systemaattisista tutkimuksista ovat päätöksentekoprosesseihin valikoituneet
ne, jotka ovat esitettyihin uudistuksiin nähden myötäkarvaisia vai onko tut-
kimuksella ollut myös politiikkaa suuntaavaa vaikutusta? Tutkimukset ja sel-
vitykset ovat myös julkisen vallan luonteva reaktio tilanteessa, jossa valmiutta
aihetta koskevaan päätöksentekoon ei vielä ole tai jossa julkinen valta pyrkii
legitimoimaan toimintansa korostamalla sen tietoperustaisuutta.¹⁶³

Toisaalta voidaan ajatella, että systemaattinen tieto merkittävien poli-
tiikka-aloitteiden onnellisuusvaikutuksista on varteenotettava osa päätök-
sentekoa tukevaa informaatiovarantoa palvelu- ja tulonsiirtojärjestelmien
kehittämisen yhteydessä. Tämänkaltaista aloitteellisuutta on noussut esiin
muun muassa sosiaalipalvelulainsäädännön uudistuksen yhteydessä.¹⁶⁴ Sen
väliraportin (loppuraportti on tätä kirjoitettaessa vielä työn alla) suosituk-
sessa korostetaan asiakaslähtöisyyden merkitystä ja painotetaan heidän omien
käsitysten merkitystä:

*Sosiaalihuollon lainsäädäntöä uudistettaessa onkin luotava entistä
parempi pohja sosiaalihuollon tiedontuotannolle, tutkimukselle ja kehit-
tämistoiminnalle. Sosiaalihuollon järjestämisessä ja kehittämisessä on
tutkimustiedon lisäksi hyödynnettävä myös asiakkailta saatavaa palau-
tetta sekä kokemusasiantuntijuutta. Paikallisten asiakaspalautejärjestel-*

¹⁶² <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=79295>

¹⁶³ Tutkimuksen ja päätöksenteon suhteesta ks. laajemmin Shulock 2011; Saari 2011b.

¹⁶⁴ Samankaltaista pyrkimystä tiedonkeruuseen on työhyvinvointiin liittyen.

*mien rinnalla arvioinnin tueksi tarvitaan valtakunnallista vertailutietoa.*¹⁶⁵

Sosiaalihuollon osalta toistaiseksi ei ole selkeää käsitystä, miten nuo paikalliset asiakaspalvelujärjestelmät sovitetaan yhteen, ja miten niiden rinnalle rakennetaan valtakunnallinen vertailutieto. Sillä voidaan tarkoittaa joko vertailupisteen luovaa parasta mahdollista tasoa (*benchmark*) kuvaavaa tapaus-tutkimusta tai sitten tiedon perustana on mahdollisimman kattava valtakunnallinen tietokanta. Riippumatta siitä, kumpaan suuntaan on tarkoitus lähteä etenemään, kyse on pitkästä prosessista. Erikseen joudutaan vielä pohtimaan, miten kerättyä tietoa voidaan tosiasiallisesti hyödyntää paikallisessa palvelujen kehittämisessä ja lainsäädännön valmistelussa, päätöksenteossa ja toimeenpanossa.

Näiden ohella on mahdollista ennakoida sellaisia yhteiskunnallisia tapahtumia, jotka voivat voimakkaasti edistää koetun hyvinvoinnin huomioon ottamista yhteiskuntapolitiikassa. Mahdollisia yhteiskunnallisia tapahtumia ovat muun muassa ympäristön nopea kuluminen tai ilmaston lämpeneminen sekä erilaiset talouskasvuun kriittisesti suhtautuvat yhteiskunnalliset liikkeet, jotka luovat henkistä tilaa ja poliittista kysyntää koettua hyvinvointia arvottaville uudistuksille. Vastaavasti politiikan prosessien puolella taloudellisen niukkuuden aiheuttamat haasteet voivat luoda mahdollisuuksia sellaisille poliittisille aloitteille, jotka siirtävät politiikan painopistettä resursseista koettuun hyvinvointiin. Samaan suuntaan voi vaikuttaa myös eriarvoisuuden yhteiskuntapolitiittisen merkityksen korostuminen. Mikään näistä muutoksista ei kuitenkaan kyseenlaista nykyistä kasvun, työllisyyden ja tasa-arvoisuuden ympärille rakentuvaa politiikkapakettia. Lisäksi varsin todennäköinen kehityskulku on se, että vahvat intressiryhmät suojaavat materiaaliset intressinsä elämään tyytyväisyyttä korostavasta agendasta huolimatta – tai juuri sen takia.

Tärkeä kysymys on myös talouskasvun, hyvinvointivaltion, perinteisen resurssikeskeisen sosiaalipolitiikan ja onnellisuuden väliset mekanismit. Kuten tämän julkaisun alkupuolella kuvattiin, onnellisuuteen liittyviä argumentteja on käytetty haastamaan kasvuun ja työllisyyteen perustuva yhteiskuntapolitiikka väittämällä, että kasvu ei enää lisää elämään tyytyväisyyttä.

¹⁶⁵ STM 2010. Suositus 10.

Samaten on pyritty esittämään, että hyvinvointivaltio ei lisää koettua hyvinvointia, vaan pikemminkin tuottaa uusia odotuksia, ja edelleen uusia tyydyttämättömiä tarpeita.

Tämän julkaisun tulokset eivät anna tukea näille näkemyksille. Talouskasvulla on sekä onnellisuutta että elämään tyytyväisyyttä lisäävää vaikutusta – ja erityisesti talouden taantumilla on onnellisuutta ja elämään tyytyväisyyttä vähentävä vaikutus (erityisesti mikäli tulonsiirtojen vakauttava vaikutus kotitalouksien käytettävissä oleviin tuloihin on alhainen). Toisella tavalla ilmaistuna: kasvun, työllisyyden ja onnellisuuden väliset mekanismit ovat toisiaan vahvistavia, eikä toisiaan kumoavia.

Samalla tavalla poikkileikkausaineistolla havaitaan, että onnellisuus ja hyvinvointivaltio vahvistavat toisiaan. Avoimeksi jää toistaiseksi, miten makrotasolla tehdyt investoinnit esimerkiksi sosiaalimenoihin vaikuttavat ihmisten hyvinvointiin. Tässä kohden haasteena on puutteellinen informaatioravinto. Poliitiikkalohkokohtaisesti tehty tarkastelu puolestaan osoittaa lukuisia vahvoja yhtymäkohtia hyvinvointivaltion, sosiaalipolitiikan ja elämään tyytyväisyyden/onnellisuuden välillä. Avoin kysymys on, miten nämä yhtymäkohdat voidaan muokata politiikan perustoiksi.

Kaiken kaikkiaan olemme jonkin verran paradoksaalisessa tilanteessa. Yhtäältä hyvinvointitutkimuksessa kasautunut systemaattinen tieto koetun hyvinvoinnin edellytyksistä on saavuttanut sen yhteiskuntapoliittisen hyödyntämisen kannalta välttämättömän kriittisen massan. Toki tietoa joudutaan räätälöimään eri tilanteiden vaatimaan muotoon, mutta perusmekanismeista on jo laaja yhteisymmärrys. Tutkijayhteisöllä on annettavaa aihetta koskevalle yhteiskuntapolitiikalle. Toisella puolen siltaa hallinnon ja politiikkojen joukossa on kiinnostusta koetun hyvinvoinnin yhteiskuntapoliittiseen hyödyntämiseen – varsinkin, jos se voidaan toimeenpanna kustannustehokkaalla tavalla.

Mitä puuttuu, on näiden kahden välisiä siltoja rakentavat, sosiaali- ja terveyspoliittisiin uudistuksiin liittyvät tapaustutkimukset. Niissä suomalaisella aineistolla tutkittaisiin hyvinvointia edistäviksi väitettyjen uudistusten tosiasiallisia hyvinvointivaikutuksia luotettavien menetelmien avulla. Vaikuttavuuden mittaaminen edellyttäisi sekä etu- että jälkikäteen tapahtuvaa mittausta sekä vertailuryhmän asettamista. Tämänkaltaisten uudistus-, kokeilu- ja

tutkimusasetelmien rakentaminen olisi pieni askel hallitukselle, mutta suuri askel tietoperustaisen päätöksenteon edistämiseksi.

Lisälukemista

Onnellisuuden tutkimuksesta on olemassa laaja, neljäkymmenen vuoden kuluessa kasautunut kirjallisuus. Sosiologiassa varhaisia yhteenvetoja alan tutkimuksesta on Ruut Veenhovenin *The Conditions of Happiness* (1984) ja Robert Lanen *The Loss of Happiness in Market Democracies* (2000). Tämän jälkeen on julkaistu valtaisa määrä aihetta koskevaa kirjallisuutta mm. julkaisuissa *Journal of Happiness Studies* ja *Social Indicators Research*. Psykologiassa varsin ajantasaisia yleiskatsauksia ovat Daniel Kahnemanin ja muiden toimittama *Well-Being – The Foundations of Hedonic Psychology* (1999), Martin Seligmanin *Flourish – A Visionary New Understanding of Happiness and Well-being* (2011) sekä Ed Dienerin ja Robert Biswas Dienerin *Happiness – Unlocking the Mysteries of Psychological Wealth* (2008). Taloustieteessä tärkeä teos oli Richard Layardin *Happiness – Lessons From a New Science* (1995), jonka merkitys oli aikaisemman psykologisen ja sosiologisen tutkimuksen välittyminen taloustieteelliseen keskusteluun. Psykologit ja sosiologit ovat suhtautuneet siihen happamasti, koska näiden tieteenalojen näkökulmasta siinä esitetyt johtopäätökset ovat yhtäältä tunnettuja ja toisaalta empiirisesti osin kyseenalaisia. Tieteellisesti sitä olennaisesti merkittävämpi teos oli Bruno Freyn *Happiness – A Revolution in Economics* (2008), joko muun ohella kartoittaa demokratian, instituutioiden ja onnellisuuden väliset mekanismit. Derek Bokin *The Politics of Happiness* (2010) ja David Halpernin *The Hidden Wealth of Nations* (2009) pyrkivät systematisoimaan yhteiskuntapolitiikan ja onnellisuuden välisiä mekanismeja.

Suomalaisia johdantotekstejä ovat muun muassa Tatu Hirvosen ja Esa Mangelajan *Miksi kolmas hampurilainen ei tee onnelliseksi?* (2006), Kari Narsin

Raha ja Onni (2006) sekä Markku Ojasen *Positiivinen psykologia* (2007) ja *Hyvinvoinnin käsikirja* (2009). Kasvukriittisiä johtopäätöksiä on esittänyt Soininvaara teoksessaan *Vauraus ja aika* (2007). Samankaltaisia argumentteja on esittänyt myös Vihreiden ajatuspajan tuottama ja Ville Ylikahrin toimitama *Onnellisuustalous*, joskin tuo tarkastelu ulottuu otsikostaan huolimatta koetun hyvinvoinnin tutkimuksen ulkopuolelle. Muut puolueita lähellä olevat ajatuspajat eivät ole tuottaneet vastaavaa asiakirjaa. Järjestöistä WWF on julkaissut *Onnellisuusmanifestin*, jonka ovat kirjoittaneet Demos Helsinki -ajatuspajan tutkijat.¹⁶⁶ Hyvinvointitutkimusta esitellään laajasti toimittamassani teoksessa *Hyvinvointi – Suomalaisen yhteiskunnan perusta* (2011).

Tärkein selvitys suomalaisten hyvinvoinnista ja siinä tapahtuvista muutoksista on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen vuodesta 2002 parin vuoden välein tekemä *Suomalainen hyvinvointi* -tutkimus.¹⁶⁷ Useimmilla Euroopan unionin jäsenmailla on oma vastaava julkaisunsa. Näistä ehkä luetuin on Alankomaiden vuodesta 1974 kerätty alankomaalaisten hyvinvointitutkimus.¹⁶⁸ Eurooppalaisella tasolla vastaava raportti on *Social Situation in the European Union*.¹⁶⁹ Euroopan unionin ulkopuolella muun muassa Australiassa¹⁷⁰ ja Kanadassa¹⁷¹ on kattavat seurantajärjestelmät. Useimmat aiheeseen liittyvät makroaineistot ovat ilmaiseksi saatavissa Internetistä. Tärkeimmät www-lähteet on mainittu alaviitteissä. Mikroaineistoista kiinnostuneet voivat hankkia niitä Tampereelle sijoitetun yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston kautta.¹⁷²

¹⁶⁶ <http://wwf.fi/mediabank/964.pdf>

¹⁶⁷ <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/8cec7cec-5cf3-4209-ba7a-0334ecdb6e1d>

¹⁶⁸ <http://www.scp.nl/english/content.jsp?objectid=25895>

¹⁶⁹ <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=89&furtherNews=yes&langId=en&newsId=696>

¹⁷⁰ <http://www.deakin.edu.au/research/acqol/auwbi/survey-reports/index.php>

¹⁷¹ <http://ciw.ca/en/Media/Multimedia.html>

¹⁷² Sen osoite on: <http://www.fsd.uta.fi>

Kirjallisuusluettelo

- Airto, Mikko.** 2011. Onnellista taloutta etsimässä. Teoksessa Ylikahri, Ville (toim). Onnellisuustalous. Helsinki: Vihreä Sivistysliitto, 8–13.
- Ben-Sharar, Tal.** 2007. Onnellisemmaksi – Merkitystä, mielihyvää ja kestäväää onnea etsimässä. Helsinki: Basalas.
- Bok, Derek.** 2010. The Politics of Happiness – What Government Can Learn from the New Research on Well-Being. Princeton. Princeton University Press.
- Bowles, Herbert & Herbert Gintis.** 2011. A Co-Operative Species – Human Reciprocity and its Evolution. Princeton: Princeton University Press.
- Cacioppo, J.T & W. Patrick.** 2008. Loneliness – Human Nature and the Need for Social Connection. New York: Norton.
- Clark, Andrew E. & Paul Frijters & Michael A. Shields.** 2008. Relative Income, Happiness, and Utility – Easterlin Paradox and Other Puzzles. Journal of Economic Literature 46: 1, 95–144.
- Cummins, Robert A. & Anna A.L.D. Lau & David Mellor & Mark A. Stokes.** 2009. Encouraging Governments to Enhance the Happiness of Their Nation: Step 1. Understand Subjective Wellbeing. Social Indicators Research 91: 23–36.
- Demeulenaere, Pierre** (toim.). 2011. Analytical Sociology and Social Mechanisms. Cambridge: Cambridge University Press.

- Diener, Ed & Robert Biswas-Diener.** 2008. Happiness – Unlocking the Mysteries of Psychological Wealth. Oxford: Blackwell.
- Dolan, Paul & Michael Hallsworth & David Halpern & Dominic King & Ivo Vlaev.** 2010. Mindspace – Influencing Behaviour through Public Policy. London: Cabinet Office / Institute for Government.
- Duncan, Grant.** 2010. Should Happiness-Maximization be the Goal of Government. *Journal of Happiness Studies* 11: 163–178.
- Ervasti, Heikki & Juho Saari.** 2011. Onnellisuus hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Hyvinvointi – Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus, 191–218.
- Etzioni, Amitai.** 2004. The Post Affluent Society. *Review of Social Economy* 62 (3), 407–420
- Frank, Robert H.** 2007. Falling Behind. Berkeley: University of California Press.
- Frank, Robert H.** 2011. The Darwin Economy – Liberty, Competition, and the Common Good. Princeton: Princeton University Press.
- Frey, Bruno.** 2008. Happiness – A Revolution in Economics. Cambridge: MIT Press.
- Frey, Runo & Alois Stutzer.** 2010. Happiness and Public Choice. *Public Choice* 144: 557–573.
- Graham, Carol.** 2009. Happiness around the World – The Paradox of Happy Peasants and Miserable Millionaires. Oxford: Oxford University Press.
- Graham, Carol.** 2011. The Pursuit of Happiness – An Economy of Well-Being. Washington: Brookings.
- Hautamäki, Antti ym.** 2010. Metropolin hyvinvointi. Helsinki: Demos & Jyväskylä: Agora Center.

Hiilamo, Heikki. 2011. Uusi hyvinvointivaltio. Into: Helsinki.

Hiilamo, Heikki & Juho Saari (toim.). 2010. Hyvinvoinnin uusi politiikka – Johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin. Helsinki: DIAK tutkimuksia A27.

Hirschman, Albert O. 1981. Essays in Trespassing – Economics to Politics and Beyond. Cambridge: Cambridge University Press.

Hirschman, Albert O. 1991. Rhetoric of Reaction. Harvard: Harvard University Press.

Hirvonen, Tatu & Esa Mangelaja. 2006. Miksi kolmas hampurilainen ei tee onnelliseksi. Jyväskylä: Atena.

Hodgson, Geoffrey & Thorbjorn Knudsen. 2011. Darwin's Conjecture – The Search for General Principles of Social and Economic Evolution. Chicago: The University of Chicago Press.

Hoffrén, Jukka & Hanna Rättö. 2011. Hyvinvoinnin mittarit. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Hyvinvointi. Helsinki: Gaudeamus, 219–242,

Jordan, Bill. 2008. Welfare and Well-being – Social Value in Public Policy. Bristol: Policy Press.

Kahneman, Daniel. 2011. Thinking, Fast and Slow. London: Allen Lane.

Kahneman, Daniel & Ed Diener & Norbert Schwartz (eds). 1999. Well-Being – The Foundations of Hedonic Psychology. New York: Russell Sage Foundation.

Kalalahti, Mira & Sakari Karvonen & Ossi Rahkonen. 2011. Koululaisten sosiaaliset hierarkiat ja koulumyönteisyys. Sosiologia 48: 3, 221–237.

Kananen, Johannes & Juho Saari (toim.). 2009. Ajatuksen voima – Ideat hyvinvointivaltion uudistamisessa. Jyväskylä: Minerva.

Kari, Emma. 2011. Tasa-arvoiset yhteiskunnat ovat onnellisia. Teoksessa Ylikahri, Ville (toim.) Onnellisuustalous. Helsinki: Vihreä Sivistysliitto, 77–84.

- Kasser, Tim.** 2002. *The High Price of Materialism*. Cambridge: MIT.
- Kay, John.** 2010. *Obliquity – How Our Goals Are Best Pursued Indirectly*. London: Profile.
- Kiander, Jaakko.** 2010. Julkisen talouden kestävyys – Onko meillä vielä varaa hyvinvointivaltioon? Teoksessa Saari, Juho (toim.) *Tulevaisuuden voittajat – Hyvinvointivaltion mahdollisuudet 2010-luvun Suomessa*. Helsinki: Tulevaisuusvaliokunta 5/2010, 139–156.
- Kontula, Osmo.** 2009. Parisuhdeonnen avaimet ja esteet. Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto: Katsauksia E38/2009.
- Lane, Robert E.** 2000. *The Loss of Happiness in Market Economies*. New Haven: Yale University Press.
- Layard, Richard.** 2005. *Happiness – Lessons from a New Science*. London: Allen Lane.
- Leppo, Kimmo.** 2010. Kansan terveys on tahdon asia – Terveyspolitiikka ja -palvelut 2010-luvulle. Jyväskylä: Kalevi Sorsa säätiön julkaisuja 3/2010.
- Lilja, Reija.** 2009. Talouskasvu, kansalaisten hyvinvointi ja tasa-arvo. Teoksessa Taimio, Heikki (toim.) *Kurssin muutos – Kestävään kasvuun ja hyvinvointiin*. Helsinki: TSL, 96–115.
- Lim, Chaeynoon & Robert Putnam.** 2010. Religion, Social Networks and Life Satisfaction. *American Sociological Review* 75: 6, 914–933.
- Lyubomirsky, Sonja.** 2007. *The How of Happiness – A Practical Guide to Getting the Life You Want*. London: Sphere.
- Lääkintöhallitus.** 1989. *Eroitiikka ja terveys*. Helsinki: Lääkintöhallituksen julkaisu 4/89.
- Mulgan, Geoff.** 2009. *The Art of Public Strategy – Mobilizing Power and Knowledge for the Common Good*. Oxford: Oxford University Press.

Nars, Kari. 2006. Raha ja onni. Helsinki: Tammi.

Niemelä, Mikko & Juho Saari (toim.). 2011. Poliitiikan polut ja hyvinvointivaltion muutos. Helsinki: Kela.

Norrish, Jacolyn M. & Dianne A. Vella-Brodnick. 2008. Is the Study of Happiness a Worthy Scientific Pursuit. *Social Indicators Research* 87: 939–407.

Nowak, Martin (with Roger Highfield). 2011. Supercooperators – Evolution, Altruism and Human Behaviour, or Why We Need Each Other to Succeed. London: Canningate.

Nussbaum, Martha. 2011. Creating Capabilities – The Human Development Approach. Cambridge: Belknap.

Offer, Avner. 2006. The Challenge of Affluence – Self-Control and Well-Being in the United States and Britain since 1950. Oxford: Oxford University Press.

Ojanen, Markku. 2007. Positiivinen psykologia. Helsinki: Edita.

Ojanen, Markku. 2009. Hyvinvoinnin käsikirja. Helsinki: Kirjapaja.

Ott, Jan C. 2010. Good Governance and Happiness in Nations: Technical Quality Precedes Democracy and Quality Beats Size. *Journal of Happiness Studies* 11: 3, 353–368

Pessi, Anne Birgitta & Juho Saari. 2008. Hyvä tahto – Auttamisen asenteet ja rakenteet. Helsinki: STKL.

Pessi, Anne Birgitta & Juho Saari (toim.) 2011. Hyvien ihmisten maa – Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa. Helsinki: Diakin tutkimuksia A34.

Pierson, Paul. 2004. Politics in Time. Princeton: Princeton University Press.

Piispa, Matti. 1990. Puheenaiheena seksi – Tutkimus Erotiikka ja terveystieteen vastustuksesta lehdistössä. Helsinki: Lääkintöhallituksen julkaisuja / terveyden edistäminen / tilastot ja selvitykset 1/1990.

- Post, Stephen & Jill Neimark.** 2007. Why Good Things Happen to Good People. The Exciting New Research That Proves the Link Between Doing Good and Living a Longer, Healthier, Happier Life. New York: Broadway Books.
- de Prycker, Valérie.** 2010. Happiness on the Political Agenda. PROS and CONS. Journal of Happiness Studies. Published online 30 April 2010.
- Rothstein, Bo.** 2010. Happiness and the Welfare State. Social Research 77: 2, 441–468.
- Saari, Juho** (toim.). 2006. Suomen malli – Muutoksesta menestykseen. Helsinki: Yliopistopaino.
- Saari, Juho** (toim.). 2010. Tulevaisuuden voittajat – Hyvinvointivaltion tulevaisuus 2010-luvun Suomessa. Helsinki: Eduskunta, Tulevaisuusvaliokunnan julkaisuja 5/2010.
- Saari, Juho** (toim.). 2011. Hyvinvointi – Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus.
- Saari, Juho.** 2010a. Luokaton Eurooppa – Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen luokkarakenne Euroopan unionissa. Teoksessa Erola, Jani (toim.) Luokaton Suomi – Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 129–148,
- Saari, Juho.** 2010b. Sosiaalisen onnellisuuden politiikka. Teoksessa Hiilamo, Heikki & Juho Saari (toim.) Hyvinvoinnin uusi politiikka. Helsinki: Diak tutkimuksia A27, 73–104.
- Saari, Juho.** 2010c. Yksinäisten yhteiskunta. Helsinki: WSOY.
- Saari, Juho.** 2010d. Suomalainen konsensus – Korpilammen konferenssi (1997) käännekohtana. Yhteiskuntapolitiikka 75: 5, 469–487
- Saari, Juho.** 2011a. Hallitus on aina oikeassa (väärässä) – Eriarvoisuus 2000-luvun väliskysymyskeskusteluissa. Janus 20: 4 (ilmestyy)

- Saari, Juho.** 2011b. Tulevaisuuden hyvinvointivaltio ja pienten askelten politiikka – Eriarvoisuuden vähentäminen politiikan tavoitteena. Teoksessa Niemelä, Mikko & Juho Saari (toim.) *Politiikan polut ja hyvinvointivaltion muutos*. Helsinki: Kela, 298–329.
- Saari, Juho.** 2011c. Yhteisen hyvän vartijat – Kollektiivisten hyödykkeiden yhteiskunnallinen sääntely. Teoksessa Pessi, Anne Birgitta & Juho Saari (toim.): *Hyvien ihmisten maa – Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa*. Helsinki: DIAK tutkimuksia A31, 249–278.
- Schwartz, Barry.** 1994. *The Cost of Living – How Market Freedom Erodes The Best Things in Life*. New York: W.W. Norton.
- Schwartz, Shalom H.** 2011. Kulttuuriset arvo-orientaatiot – Kansallisten erojen luonne ja seuraukset. Helsinki: Limor.
- Seligman, Martin.** 2011. *Flourish – New Understanding of Happiness and Well-being and How to Achieve Them*. London: Nicholas Brealey.
- Sen, Amartya.** 2010. *The Idea of Justice*. London: Allen Lane.
- Simpura, Jussi & Hannu Uusitalo.** 2011. Hyvinvointi ja sosiaalinen kehitys. Teoksessa Saari, Juho (toim.) *Hyvinvointi – Suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Helsinki: Gaudeamus, 106–139.
- Shulock, Nancy.** 2011. The Paradox of Policy Analysis – If It Is not Used, Why Do We Produce So Much of It? *Journal of Policy Analysis and Management* 18: 2, 226–244.
- Soininvaara, Osmo.** 2007. *Vauraus ja aika*. Helsinki: Teos.
- STM [Sosiaali- ja terveysministeriö].** 2010. *Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistaminen. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän väliraportti*. Helsinki. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010 (ei järjestysnumeroa).
- STM [Sosiaali- ja terveysministeriö].** 2011. *Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020. Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategia*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

- Stevenson, Betsey & Justin Wolfers.** 2008. Economic Growth and Subjective Well-Being – Reassessing the Easterlin Paradox. New York: Brookings Papers on Economic Activity. Spring 2008.
- Taimio, Heikki** (toim.). 2009. Kurssin muutos – Kestävään kasvuun ja hyvinvointiin. Helsinki: TSL.
- Tanzi, Vito.** 2011. Government versus Markets - The Changing Economic Role of the State. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thaler, Richard H. & Sunstein, Cass R.** 2008. Nudge – Improving Decisions About Health, Wealth and Happiness. Yale University Press.
- Theodoropoulou, Sotiria & Fabian Zuleeg.** 2009. What Do Citizens Want? Well-being Measurement and its Importance for European Social Policy-making. Brussels: EPC Issue Paper No.59
- Uhlener, C. J.** 1989. Relational Goods and Participation: Incorporating Sociability into a Theory of Rational Action. *Public Choice*, 62, 253–285.
- Vaarama, Marja & Pasi Moisio & Sakari Karvonen** (toim.). 2010. Suomalaisten hyvinvointi 2010. Helsinki: THL.
- Veenhoven, Ruut.** 1984. Conditions of Happiness. Dordrecht: D. Reidel.
- Veenhoven, Ruut.** 2000. Well-Being in the Welfare State: Level Not Higher, Distribution Not More Equitable. *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice* 2: 91–125.
- Veenhoven, Ruut.** 2002. Why Social Policy Needs Subjective Indicators. *Social Indicators Research* 58, 33–45.
- Wilkinson, David & Kate Pickett.** 2011. Tulonjako ja eriarvoisuus. Helsinki: HS.

VNK [Valtioneuvoston kanslia]. 2011. Bkt ja kestävä hyvinvointi. Yksi luku ei riitä suomalaisen yhteiskunnan tilan kuvaamiseen. Helsinki: Valtioneuvoston kanslian raporttisarja 12/2011

WBGU [German Advisory Council on Global Change]. 2011. Special Climate Report. [http://www.die-gdi.de/CMS-Homepage/openwebcms3_e.nsf/\(ynDK_content-ByKey\)/MRUR-7VGF22?Open](http://www.die-gdi.de/CMS-Homepage/openwebcms3_e.nsf/(ynDK_content-ByKey)/MRUR-7VGF22?Open)

Ylikahri, Ville (toim.). 2011. Onnellisuustalous. Helsinki: Vihreä Sivistysliitto.

Kuvioluettelo

- KUVIO 1. Onnellisuuspolitiikan Mindmap
- KUVIO 2. Onnellisuus Euroopan unionissa, 2006, keskiarvo ja keskihajonta
- KUVIO 3. Elämään tyytyväisyys Euroopan unionissa, 2009, keskiarvo ja keskihajonta
- KUVIO 4. Koettu elintaso, elämän tyytyväisyys, onnellisuus ja koettu terveys, 2008
- KUVIO 5. Elämänalueiden tärkeys Euroopan unionissa ja Suomessa, keskiarvot ja keskihajonnat, 2006
- KUVIO 6. Hyvän elämän edellytykset Euroopan unionissa, 2007
- KUVIO 7. Työ ja parisuhde hyvän elämän edellytyksenä Euroopan unionissa, 2007
- KUVIO 8. Elämään tyytyväisyys ja suhteellinen asema, 2009
- KUVIO 9. Elämään tyytyväisyys Suomessa, 1995–2010, %
- KUVIO 10. Erittäin tyytyväisten ja melko tyytyväisten osuus väestöstä Suomessa, Tanskassa, Kreikassa ja Portugalissa, 1995–2010, %
- KUVIO 11. Elämään tyytyväisyyden sovellettu balanssimitta Suomessa, Tanskassa, Kreikassa ja Portugalissa, 1995–2010, %
- KUVIO 12. Onnellisuus ja hyvinvointivaltio Euroopan unionissa, 2006
- KUVIO 13. Onnellisuus ja eriarvoisuus (Gini) 2000-luvun alussa
- KUVIO 14. Onnellisuus ja koettu elintaso, 2006
- KUVIO 15. Suomalaisen yhteiskunnan legitimitettivaje, 2011
- KUVIO 16. Onnellisuuspolitiikan toimeenpanokelpoisuus
- KUVIO 17. Sosiaalisesti kestävä kehitys

Taulukkoluetelo

- TAULUKKO 1. Onnellisuuspolitiikan puolesta
- TAULUKKO 2. Onnellisuuspolitiikkaa vastaan
- TAULUKKO 3. Sosiaalisesti kestävä kehityksen edistäminen
- TAULUKKO 4. Elämänalueisiin, elinoloihin, tulevaisuuden odotuksiin, hyvinvointivaltioon liittyvien muuttujien yhteys onnellisuuteen

TAULUKKO 4: Elämänaalueisiin, elinoloihin, tulevaisuuden odotuksiin, hyvinvointivaltioon liittyvien muuttujien yhteys onnellisuuteen

Lähde:ESR

	MUUTTUJA	KORR.	α
1	Työ elämänaalueena	,159	,429
2	Perhe elämänaalueena	,012	,954
3	Ystävät elämänaalueena	,700**	,000
4	Vapaa-aika elämänaalueena	,837**	,000
5	Politiikka elämänaalueena	,585**	,001
6	Uskonto elämänaalueena	,148	,462
7	Vapaaehtoistyö elämänaalueena	,470*	,013
8	Terveys elämänaalueena	,014	,944
9	Asuminen elämänaalueena	,799**	,000
10	Asuinalue elämänaalueena	,917**	,000
11	Elinolot – Elintaso	,922**	,000
12	Elinolot – Liikenne	,867**	,000
13	Elinolot – Terveystila	,862**	,000
14	Elinolot – Ajankäyttö	,870**	,000
15	Elinolot – Terveyspalvelut	,617**	,000
16	Elinolot – ostosmahdollisuudet	,500**	,004
17	Elinolot – Työmahdollisuudet	,415*	,016
18	Elinolot – Päivähoito	,041	,420

	MUUTTUJA	KORR.	α
19	Elinolot – Koulu	,235	,119
20	Elinolot – Vapaaajan viettotilat	,761**	,000
21	Odotukset – Elämä yleensä	,001	,498
22	Odotukset – taloudellinen tilanne	,147	,232
23	Odotukset – fiskaalinen tilanne	,282	,077
24	Odotukset – Työllisyys	,326*	,049
25	Odotukset – Oma tuleva työtilanne	,089	,329
26	Luottamus – Hallitus	,508**	,003
27	Luottamus – Eduskunta	,625**	,000
28	Luottamus – Poliittiset puolueet	,633**	,000
29	Luottamus – Paikallishallinto	,471**	,007
30	Hyvinvointivaltio – Riittävä kattavuus	,744**	,000
31	Hyvinvointivaltio – Esikuvallisuus	,726**	,000
32	Naapurusto – Turvallisuus pimeällä	,702**	,000
33	Elinolotunne – Yhteiskunnan ulkopuolella	,659**	,000
34	Elinolotunne – Epäkunnioitus	,483**	,005
35	Elinolotunne – Köyhyysriski	,663**	,000

Kirjoittaja

Juho Saari (s. 1967) on hyvinvointisosiologian professori ja Kuopion hyvinvointitutkimuskeskuksen johtaja Itä-Suomen yliopistossa. Aikaisemmin hän on työskennellyt muun muassa sosiaali- ja terveysministeriössä. Hän on erikoistunut hyvinvoinnin, kansalaisyhteiskunnan, hyvinvointivaltion ja Euroopan unionin sosiaalisen ulottuvuuden tutkimukseen. Näiltä alueilta hän on julkaissut noin 350 erilaista tieteellistä julkaisua. Kaikkiaan on hän kirjoittanut tai toimittanut noin 40 kirjaa, mukaan luettuna *Yksinäisten yhteiskunta* (2010), *Tulevaisuuden voittajat* (toim. 2010), *Hyvinvoinnin uusi politiikka* (2010, toim. yhdessä tutkimusprofessori Heikki Hiilamon kanssa), *Hyvien ihmisten maa* (2011, toim. yhdessä dosentti Anne Birgitta Pessin kanssa), *Hyvinvointi* (toim. 2011) ja *Politiikan polut ja hyvinvointivaltion muutos* (2011, toim. yhdessä professori (ma) Mikko Niemelän kanssa). Parhaillaan hän tutkii muun muassa kasvun ja eriarvoisuuden välistä dynamiikkaa, hyvinvoinnin ja eriarvoisuuden välisiä mekanismeja, Suomen suhteellisen aseman muutosta Euroopan unionissa, julkisen velan sosiaalipoliittisia vaikutuksia, yksinäisyyttä ja tunteita, sekä kaikkein huono-osaisimmassa asemassa olevien väestöryhmien hyvinvointia ja siihen vaikuttavia tekijöitä.

